

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

شرکت آموزش و پژوهش

جزوه آموزشی راهنمای گردشگری (محلی)

دفتر تحقیق و توسعه آموزش مهارت‌های کاردانش

فصل اول

ویژگی های تاریخی و جغرافیایی محلی (خاستگاه بومی)

پس از مطالعه این فصل قادر خواهید بود:

۱-۱ موقعیت جغرافیایی محلی را شناسایی کنید.

۱-۲ شبکه های ارتباطی و تاسیسات زیر بنایی

جهانگردی محل را بشناسید.

۱-۳ تاریخچه محل را بشناسید.

بسمه تعالی

فصل اول - جلسه اول

۱-۱ موقعیت جغرافیایی محلی

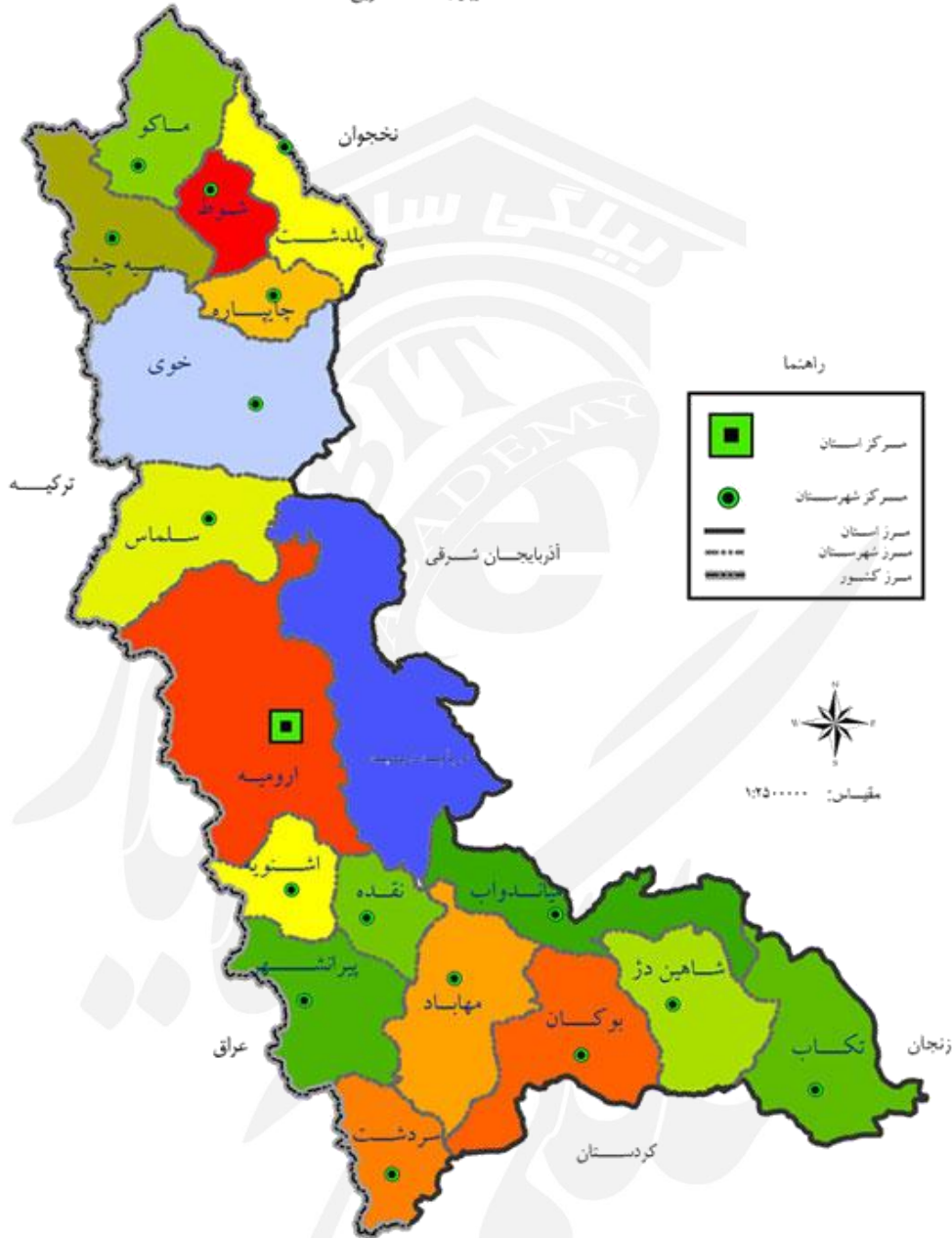
آذربایجان غربی در شمال غربی ایران قرار دارد. ازدیرباز سرزمینی آباد بوده و یکی از مراکز امپراطوری ماد را تشکیل می داده است. این سرزمین در گذشته های بسیار دوره علت موقعیت خاص جغرافیایی و قرار گرفتن در کنار روسیه تزاری (شوروی)^۱ و امپراطوری عثمانی و در حال حاضر هم مرز بودن با کشورهای جمهوری خودمختار آذربایجان، ارمنستان، ترکیه و عراق از موقعیت ویژه ای برخوردار است.^۲

^۱. قبلا اتحاد جماهیر شوروی بود.

^۲. پارس نژاد، راحل، بررسی جاذبه های اکوتوریستی دریاچه ارومیه با تاکید بر پارک ملی، پایان نامه، ۱۳۸۴

بِسْمِ تَعَالَى

نقشه استان آذربایجان غربی

استان آذربایجان غربی یکی از ۳۱ استان ایران است، که در شمال غربی این کشور قرار دارد و مرکز آن شهر ارومیه است. در کناره شرقی این استان، دریاچه ارومیه قرار دارد. از طرف شمال نزدیک به ۱۳۵ کیلومتر مرز آبی رودخانه ارس با جمهوری خود مختار نخجوان و ارمنستان، از طرف شمال و مغرب نزدیک به ۴۸۸ کیلومتر مرز خاکی با کشور ترکیه و از طرف مغرب نزدیک به ۲۰۰ کیلومتر مرز خاکی با کشور عراق دارد. از جنوب با استان کردستان و از شرق با استان آذربایجان شرقی و زنجان همسایه است. مساحت استان برابر ۳۷۰۰۵۹ کیلومتر مربع و وسعت استان با احتساب دریاچه ارومیه ۴۳۰۰۰ کیلومتر مربع است که سیزدهمین استان بزرگ کشور محسوب می‌شود و ۲۰۲۵ درصد مساحت کل کشور را تشکیل می‌دهد.^۳ آذربایجان غربی بین ۳۵ درجه و ۵۸ دقیقه تا ۳۹ درجه و ۴۷ دقیقه عرض شمالی (از خط استوا) و ۴۴ درجه و ۳ دقیقه تا ۴۷ درجه و ۲۳ دقیقه طول شرقی از نصف

^۳ . گروه گردشگری ایرانیت (www.iraniti.com)

بسمه تعالی

النهارگرنیویچ قرار گرفته است.^۴ بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰ جمعیت استان معادل ۳۰۸۰۵۷۶ نفر بوده است. این جمعیت در حدود ۴/۱ درصد از جمعیت کل کشور را در بر می‌گیرد.^۵

آذربایجان غربی یکی از مناطق کوهستانی کشور است و توپوگرافی متنوع و گسترده‌ای دارد. بر اساس ساختار طبیعی استان، اکوسیستمهای ویژه‌ای از ترکیب گیاهان در سطوح مختلف پوشش گیاهی در سطوح مختلف توپوگرافی به وجود آمده است که اهم آن‌ها به شکل جنگلها و مراتع خودنمایی می‌کنند. این استان عمدتاً تحت تأثیر جریان هوای مرطوب اقیانوس اطلس و دریای مدیترانه است، ولی در برخی از ماههای زمستان، توده هوای سردی از اطراف شمال، هوای مدیترانه‌ای آن را متأثر کرده و موجب کاهش قابل توجه دما می‌شود.^۶

مزایای چنین موقعیت جغرافیایی عبارت است از:

۱ برخورداری از موقعیت ارتباطی ممتاز با کشورهای همسایه و استان های همجوار

۲ داشتن آب و هوای مناسب جهت کشاورزی و دامداری^۷

این استان بر اساس آخرین تقسیمات کشوری دارای ۱۷ شهرستان، ۳۶ بخش، ۳۶ شهر، ۱۰۹ دهستان و ۳۷۲۸ آبادی است.^۸ شهرستان های استان آذربایجان غربی عبارتند از: ارومیه • اشنویه • بوکان • پلدشت • پیرانشهر • تکاب • چالدران (سیه چشمه) • چاپیاره • خوی • سردشت • سلماس • شاهین دژ • شوط • ماکو • مهاباد • میاندوآب • نقده.

ماکو شمالی ترین و چالدران غربی ترین نقاط جغرافیایی ایران می باشند که در آذربایجان غربی قرار دارد. مرتفع ترین شهر استان سیه چشمه است با ارتفاعی بالغ بر ۱۹۲۰ متر و کم ارتفاع ترین شهر استان شهر خوی است با ارتفاع ۱۱۹۳ متر.

ارومیه: یکی از کلان شهرهای ایران (مرکز استان آذربایجان غربی) طبق سرشماری سال ۱۳۹۰ با ۶۶۷،۴۹۹ نفر جمعیت، دهمین شهر پر جمعیت ایران و دومین شهر پر جمعیت منطقه شمال غرب ایران به شمار می آید. شهر ارومیه با وسعت ۵۲۵۱/۱۸۵ کیلومتر مربع، حدود ۱۵/۸ درصد از سطح استان را به خود اختصاص داده است.^۹ هوای ارومیه در تابستان نسبتاً گرم و در زمستان سرد می باشد. ارومیه با بیش از ۳ هزار سال قدمت قدیمی ترین شهر در منطقه شمال غرب ایران به شمار می آید که هنوز پابرجا است. از این رو ارومیه به عنوان ۱۹ شهر تاریخی ایران در یونسکو ثبت شده است. به عنوان شهر دارای اولین بیمارستان به شیوه نوین، اولین مرکز آموزش پزشکی، اولین مدرسه به شیوه نوین، اولین شبکه تلویزیون محلی، اولین نشریه محلی در ایران، پایتخت والیبال ایران، دومین شهر پرتراфик ایران شناخته می شود. دارالانشاط، پاریس ایران، شهر آب، شهر ادیان، مذاهب و اقوام از القاب ارومیه است. ارومیه مدتی در دوره پهلوی به رضائیه تغییر نام داد.

ارومیه با داشتن موقعیت ممتاز جغرافیایی در ۲۰ کیلومتری دریاچه ارومیه قرار دارد. ارتفاع ارومیه ۱۳۳۲ کیلومتر از آب های آزاد است و در دشت ارومیه واقع شده است که ارتفاعاتی چون کوه سیر، کوه قیزقلعه، کوه جهودها، کوه چهل مر شهیدان، کوه ماه، علی پنجه سی و کوه های علی ایمان آن را احاطه کرده اند. در واقع ارومیه در جلگه ای بین دریاچه ارومیه و دیواره کوه های غرب استان واقع شده است.

این جلگه از رسوبات رود های باراندوز، شهر چای و نالوچای که همه ساله به طور منظم آن را مشروب می سازند؛ پوشیده شده است.

زمینهای بارور ارومیه با آب و هوای مساعد و واقع شدن آن در معبر قفقاز، ارمنستان، آسیای صغیر و بین النهرین از یک سو و قرار گرفتن آن در کنار دریاچه ارومیه از سوی دیگر وضع ویژه ای به چهره این شهرستان بخشیده است. این شهرستان بیش از سایر نقاط ایران مورد توجه ملل پیش از تاریخ قرار گرفته است و شاهد آن تپه های متعدد باستانی می باشد. دریاچه ارومیه در شرق و دریاچه مارمیشو در غرب این شهر قرار دارد. این شهر به علت آب و هوای معتدل و داشتن مناظر زیبا، یکی از شهرهای گردشگری ایران محسوب می شود.

منابع اقتصادی: موقعیت جغرافیایی و همجواری استان با کشورهای ترکیه، آذربایجان، ارمنستان و عراق هم کیشی و هم زبانی ساکنان دو سوی این کشورها، وجود هفت بازارچه مرزی و نه گمرک فعال و نمایشگاه های بین المللی زمین های مساعدی را برای توسعه گردشگری اقتصادی در این استان به وجود آورده است و توجه بازرگانان و تجار داخلی و خارجی را به آن جلب کرده است. در این استان دو بازار سنتی سرپوشیده ارومیه و خوی وجود دارند که دارای ویژگیهای منحصر به فردند و همه ساله هزاران نفر را به سوی خود جلب می کنند.

۴. قسمتی، باقر، استان شناسی آذربایجان غربی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، چاپ دوم، ۱۳۹۱

۵. استانداری آذربایجان غربی اسفند ۱۳۹۲ (www.ostan-ag.gov.ir) (مرکز آمار ایران ۱۳۹۰)

۶. سایت سازمان هواشناسی کشور (www.irimo.ir) اسفند ۱۳۹۲

۷. قسمتی، باقر، استان شناسی آذربایجان غربی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، چاپ دوم، ۱۳۹۱

۸. راهنمای گردشگری، استان آذربایجان غربی، طراحی، تدوین و چاپ: نمایندگی انحصاری سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح در شمال غرب کشور.

۹. فهرست کلان شهرهای ایران (fa.wikipedia.org) (فوریه ۲۰۱۴)

بسمه تعالی

کشاورزی: از محصولات عمده کشاورزی این استان می توان به گندم، جو، برنج، چغندر قند، توتون، سیب زمینی، پیاز، سبزی ها، آفتابگردان، انگور، سیب، گلابی، بادام، انار، به، توت، گردو کشمش، غلات، خشکبار اشاره کرد. کشت چغندر قند برای اینکه کارخانه قند استان را تغذیه کند دارای اهمیت است. آذربایجان غربی یکی از مهمترین مراکز کشت توتون است. انگور در درجه اول وسیب درختی در درجه دوم که بسیار مرغوب و زیاد به دست می آید و به کشورهای روسیه و آلمان صادر می شود.^{۱۰}

بازرگانی: با توجه به موقعیت خاص این استان صادرات و واردات کالا از دیگر منابع اقتصادی استان به شمار می رود.

دامپروری: پرورش گاو و گوسفند و زنبور عسل در این استان با توجه به منابع طبیعی موجود رایج است.

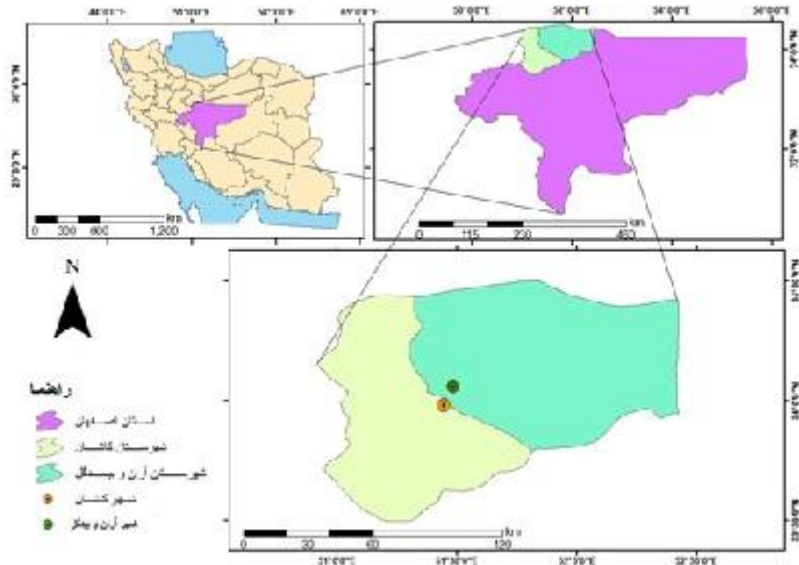
صنایع: دارای شهرک های صنعتی و کارگاه های بزرگ صنعتی شامل سیمان و پتروشیمی ارومیه، نساجی خوی، تراکتور سازی ارومیه و کارخانه های قند، صنعت ماشین سازی صنایع پلاستیک، صنعت برق، پتروشیمی استحصال فرآورده های دامی و پروژه های مهم عمرانی می باشد.
معادن: از نوع ماده معدنی طبقه یک (سنگ گچ و آهک، سنگ ساختمانی مالون، شن، ماسه کوهی و...) و طبقه دو (میکا، سنگ، آهن، سیلیس، فلدسپات، سنگهای تزئینی و همچنین معدن طلای زر نیخ) اشاره کرد.^{۱۱}

^{۱۰} . شهاب، افشین و دادفر، هیلدا، جغرافیای ایرانگردی، تهران: طراوت، چاپ ششم، ۱۳۸۸
^{۱۱} . پارس نژاد، راحل، بررسی جاذبه های اکوتوریستی دریاچه ارومیه با تاکید بر پارک ملی، پایان نامه، ۱۳۸۴

بسمه تعالی

فصل اول - جلسه دوم

۱ - شبکه های ارتباطی و تاسیسات زیر بنایی جهانگردی محل

راه های ارتباطی و دسترسی به مناطق آذربایجان غربی عبارت اند از:

- مسیر ارومیه - سلماس
- مسیر ارومیه - مهاباد
- مسیر ارومیه - آشنویه
- مسیر ارومیه - بازرگان - ترکیه (دوغوبایزید)
- مسیر ارومیه - سرو - ترکیه (وان)
- مسیر ارومیه - خوی (رازی) - ترکیه
- مسیر ارومیه - پیرانشهر (تمرچین) - عراق
- مسیر ارومیه - سردشت - عراق
- مسیر ارومیه - پلدشت - جمهوری خود مختار نخجوان
- مسیر ارومیه - تبریز (پل میان گذر دریاچه ارومیه)

پل شهید کلانتری طولانی ترین پل ساخته شده در ایران (سه برابر طولانی ترین پل پیشین) به طول ۱۷۰۹ متر می باشد که بر روی دریاچه ارومیه ساخته شده است و فاصله میان دو شهر تبریز و ارومیه را به ۱۳۵ کیلومتر کاهش داده است. در صورت عبور از روی پل شهید کلانتری، فاصله ارومیه تا تهران برابر با ۷۸۰ کیلومتر خواهد بود. این پل نقش به سزایی در توسعه گردشگری و تبادلات فرهنگی و تجاری میان دو استان آذربایجان شرقی و آذربایجان غربی دارد و باعث صرفه جویی در مصرف سوخت و زمان و کاهش تصادفات جاده ای و استهلاک خودروها می شود.

شبکه های ارتباطی و تاسیسات زیر بنایی به عنوان محصولات گردشگری به عناصر زیر تقسیم می شود:

حمل و نقل

رستوران و خدمات پذیرایی

واحدهای اقامتی

حمل و نقل:

شبکه حمل و نقل، مبدا و مقصد گردشگری را به هم متصل می کند. کارایی، راحت بودن و میزان سلامت و امنیت این شبکه، تعیین کننده نوع تجربه و کیفیتی است که از سفر به دست می آید. کانال ها و ابزارهای حمل و نقل به شرح زیر است:

فرودگاه ارومیه (هوایی)

بسمه تعالی

شهر ارومیه دارای فرودگاه فعال بین‌المللی است. پروازهای داخلی فرودگاه ارومیه به تهران و مشهد و پرواز خارجی به ترکیه، عربستان و امارات دایر می‌باشد. شرکت‌های هواپیمایی آسمان، ایران ایر و آتا جابه‌جایی مسافران فرودگاه ارومیه را به عهده دارند.

راه‌آهن(زمینی)

پروژه ساخت خط آهن مراغه، میاندوآب، مهاباد، نقده، ارومیه به طول ۱۸۴ کیلومتر که از سال ۱۳۸۰ شروع شده هنوز به پایان نرسیده است. با این طرح ارومیه به شبکه راه‌آهن سراسری متصل می‌شود.

ترمینال(جاده ای)

پایانه شبانه روزی شهید کاملی ارومیه با جابه‌جایی روزانه ۱۷ هزار نفر جابه‌جایی مسافرین از دیگر شهرها به ارومیه و بالعکس را انجام می‌دهد. بدلیل عدم کارشناسی برای ساخت این ترمینال، ترمینال ۱۸ هکتاری در جاده سرو قرار است ساخته و جایگزین این ترمینال بشود.

خدمات شامل: ۱- مسیرهای سریع السیر بین‌المللی و داخلی ۲- اتوبوس های در بستی ۳- اتوبوس های گردشگری ۴- خدمات انتقال مسافر از فرودگاه به هتل و بالعکس

رستوران و خدمات پذیرایی:

آن هنگام که گردشگر پا به سرزمین مورد بازدید می‌گذارد، علاوه بر پی جویی جاذبه ها، نیاز های مقدماتی و انسانی دارد که به هر تقدیر باید آنها را تامین کند. غذاهای محلی و چشیدن طعم آنها اشتیاق و لذت خاصی به گردشگران هدیه می‌دهد.

انواع مختلفی از رستوران ها وجود دارد. رستوران ها با توجه به فرهنگ محلی، درجه رسمیت و قیمت به شکل های مختلفی تقسیم می‌شوند. رستوران های مجلل، سفره خانه های سنتی، دیزی سرا، رستوران خارجی، کبابی و... نمونه هایی مرسوم است.

خدمات اقامتی:

اگرچه اسکان در اقامتگاهها، هدف اصلی یک گردشگر نیست، اما بدون فراهم بودن امکانات اقامتی، رغبتی برای دیدار از یک جاذبه ایجاد نمی‌شود. بنا براین در هر شهر برای اقامت مسافرین مکانهایی به نام هتل مهمانسرا یا مسافر خانه تاسیس شده است که هر کدام امکانات مخصوص به خود را دارد.

تسهیلات اقامتی شامل کلیه امکاناتی است که هدف اصلی آنها، تدارک جا و مکان، برای اقامت شبانه گردشگران می‌باشد. هتل ها و مراکز اقامتی یکی از ارکان اصلی جهانگردی محسوب می‌گردند و معمولاً اختلاف در درجه و تعداد ستاره های هتل منجر به اختلاف قیمت می‌گردد و لیکن در تور های خارجی به واسطه قوانین و مقررات کشور های مقصد ممکن است که هتل ها نتوانند و یا نخواهند که مستقیماً با برگزار کنندگان تور در کشور های دیگر

که قصد اعزام گردشگر به هتلشان را دارند قرارداد منعقد نمایند لذا در این حالت آژانس های کارگزار مستقر در مقصد این وظیفه را به عهده خواهند گرفت

بسمه تعالی

فهرست هتل‌های شهرستان ارومیه

نام هتل	ستاره	گروه	شهر
مهمانسرای ارومیه	۴	C	ارومیه خیابان کاشانی
هتل ساحل	۴	C	ارومیه خیابان والفجر ۲
هتل پارک	۴	C	ارومیه خیابان امام روبروی بازار ارومیه
هتل دریا	۲	T	ارومیه خیابان امام طرزی
هتل رضا	۲	A	ارومیه اول خیابان بعثت
هتل خرم	۲	A	ارومیه خیابان امام پشت مسجد سردار
هتل آذران	۲	T	ارومیه خیابان شهید منتظری
هتل آنا	۲	T	ارومیه خیابان کاشانی
هتل آریا			ارومیه خیابان طالقانی
هتل لاله	۱	A	ارومیه خیابان شهید منتظری
هتل ارگ	۱	B	ارومیه خیابان شهید منتظری
هتل کارون	۱	C	ارومیه خیابان امام جنب پاساژ معماری
هتل تک ستاره	۱	C	ارومیه خیابان امام پشت مسجد سردار
هتل جم	۱	C	ارومیه خیابان امام جنب پاساژ معماری
هتل قصر	۱	C	ارومیه بلوار ۷ تیر روبروی ترمینال شهرستان

فهرست هتل‌های شهرستانها

نام هتل	ستاره	گروه	شهر
مهمانسرای خوی	۱	T	خوی خیابان انقلاب جنب پارک شهر
هتل ثمین	۳		خوی بلوار ولیعصر میدان ولایت فقیه
هتل زمره خوی	۲	C	خوی خیابان شهید کوچری
مهمانسرای ماکو	۲	A	ماکو خیابان امام
هتل الوند	۱	C	ماکو خیابان امام میدان امام حسین
هتل کویستان	۲	A	مهاباد ابتدای بلوار شهرکندی

بسم تعالی

مهاباد خیابان طالقانی	C	۱	هتل گیلان
مهاباد میاندوآب خیابان امام	A	۲	هتل برنجیان
بوکان خیابان ساحلی جنب پارک ملی		۳	هتل سه ستاره طلائی
تکاب خیابان انقلاب میدان ۱۷ شهریور	C	۲	هتل رنجی
پیرانشهر خیابان قدس	B	۱	هتل دریا

لازم به توضیح است که علاوه بر هتل‌های ذکر شده مکان‌های اقامتی دیگر نیز در ارومیه و شهرستان‌های مختلف وجود دارد، مانند مسافر خانه ها و مهمانسراها که مسافران محترم می توانند از این اقامتگاهها نیز استفاده کنند.^{۱۲}

۱-۳ تاریخچه محل

تاریخ و پیشینهٔ یک ملت همواره هویت و شخصیت یک جامعه را می سازد. در این بین استان آذربایجان غربی به عنوان گوشه ای از خاک ایران با داشتن آثار متعدد تاریخی از قدمت و پیشینه ای بس طولانی برخوردار بوده است. آذربایجان زادگاه زرتشت مقر پرستشگاه های شاهان ساسانی و محل پرورش شاعران، دانشمندان، علما، سرداران و رجال بنام ایران است.

سکونت اولیه در استان (غارنشینی)

انسان های اولیه که در این سرزمین زندگی می کردند، مسکن دائمی نداشتند و در گروه های کوچک در کنار مسیر رودخانه ها و زمین های هموار پراکنده بودند. این جوامع با تولید محصولات کشاورزی آشنایی نداشتند و به همین سبب از میوه درختان و ریشه گیاهان و شکار حیوانات و صید ماهی تغذیه می کردند. با تغییر شرایط طبیعی در محیط زیستی و با فرا رسیدن سرما آن ها به غارهای طبیعی و پناه گاه های سنگی پناه بردند. براساس کاوش های باستان شناسی که توسط پروفسور " کارلتون استنلی کون" در غرب دریاچه ارومیه - در غار « تمتمان » - صورت گرفت، مستندات می دهد که در زمینه سکونت انسان در غارهای آذربایجان غربی به دست آمد. با توجه به مطالعات علمی، این غار به دوره پارینه سنگی میانه تعلق دارد. مدارک فرهنگی این غارنشینیان به استناد ابزارهای سنگی به دست آمده به فرهنگ (لوآ لو آزین جدید) معروف است و این مدارک تاکنون از دو محل به نام های غار تمتمان در نزدیکی دهکدهٔ تمتمان و غار داوار زاغاسی در مجاورت روستای میرآباد ارومیه که هر دو در کنار رودخانهٔ نازلو قرار دارند، به دست آمده است. باستان شناسان توانسته اند مدارکی از قدیمی ترین روستاهای اولیه را در شمال دریاچهٔ ارومیه و در دو تپه به نام های اهرنجان (سلماس) و قره تپه (جاده سلماس طسوج) در دورهٔ بعد از آن به دست آورند. از این محل ها سنگ ساب ها، کوبیدنی های سنگی، درفش های استخوانی و سردوک های سفالی که به پشم ریسی مربوط است به دست آمده است. به واسطهٔ فراوانی این ابزارآلات کوچک و بزرگ آبسیدینی، اهرنجان را در هزارهٔ ششم پیش از میلاد به مرکز تهیه و صدور صنایع آبسیدینی در شمال دریاچهٔ ارومیه معرفی کرده اند. از مهم ترین روستاهای این دوره می توان به تپه « حاجی فیروز دشت سلدوز»، تپه « جلبر ارومیه»، تپه « اهرنجان»، «گوی تپه»، تپه « حسنلو» توجه کرد. از مهمترین دست سازهای مردم حاجی فیروز می توان به ظروف سفالی دست ساز چون کاسه، کوزه، فنجان خمیر ذخیرهٔ آذوقه وسینی پوست کنی اشاره کرد. سفال های حاجی فیروز که خمیرهٔ گل و گیاه داشته اند، در دو گروه ساده و منقوش ساخته شده اند.

تپهٔ پیزدلی در روستای بارانی نقده (نزدیک سد مخزنی حسنلوی کنونی) از نظر، گاه نگاری فرهنگ های پیش از تاریخ منطقه در مرحلهٔ بعد از فرهنگ حاجی فیروز قرار دارد و به فرهنگ دالما (قدمت ۴۱۰۰ - ۴۸۰۰ ق.م) معروف است. از آثار مربوط به پیزدلی می توان به سفال های ساده و منقوش با موضوع نوارهای افقی و موازی، ابزارهای سنگی و ابزارهای آبسیدینی سردوک های از گل پخته و درفش های استخوانی اشاره کرد.

^{۱۲} . برای مطالعه بیشتر توضیحاتی کاملتر در اخر کتاب آورده شده است.

بسمه تعالی

فصل اول - جلسه سوم

آغاز شهرنشینی اولیه در استان

در پایان هزارهٔ چهارم ق.م استان ما شاهد تحولات تازه ای بود. در این دوره مهاجران زیادی وارد این بخش از شمال غرب کشور شدند و در نتیجه، به تعداد سکونتگاه ها و مراکز جمعیتی افزوده شد. این مردم، کوچ رو و دامدار بودند و در خانه های مدور زندگی می کردند. فرهنگ این مردم به فرهنگ ماوراء قفقاز مشهور شده است. این زمان مصادف با آغاز شهرنشینی در استان است. از مهمترین مراکز سکونتگاه آنها می توان به محلی در سه راهی قره ضیاء الدین، دوز داغی (خوی)، تپه گیجلیریا نخجوان تپه در روستای باغستان ارومیه گوی تپهٔ ارومیه و هفتون سلماس اشاره کرد. گفتنی است که منطقهٔ ربط و سردشت در این دوره در حوضهٔ فرهنگی بین النهرین قرار داشت و زودتر از سایر مناطق استان وارد دورهٔ شهرنشینی شده بود. از هزارهٔ سوم ق.م تا آغاز هزارهٔ اول ق.م با وجود بدون تغییر بودن و به میان آمدن اسامی گوتی ها و لولوبی ها هنوز ترکیب قومی مردم استان در این دوره کاملاً مشخص نیست. اما ترکیب قومی منطقه در هزارهٔ اول ق.م به استناد وجود لوحه ها و کتیبه ها روشن می شود. در این عصر پارسواها، بیبایا، هوری ها، ناپری ها، موصا صیری ها، آشوری ها و ماناها اقوام ساکن در حوضهٔ دریاچه ارومیه را تشکیل داده بودند.

هوریان: این قبایل در بین کوه های زاگرس و دریاچه ارومیه می زیستند. آن ها در هزاره دوم ق.م در بین النهرین شمالی، سوریه، سراسر فلات ارمستان و مغرب آذربایجان پراکنده بودند. نام این قوم در کتیبه «بغازکوی» مربوط به قرن پانزدهم ق.م آمده است.

لولوبیان: این قوم بخش وسیعی از قسمت «علیای رود» و «دیاله» را تا دریاچه ارومیه و حتی فراتر تا شمال غربی آن، اشغال کرده بودند. قوم لولوبی از اقوام آسیایی نژاد بودند و با ایلامی ها قرابت داشتند. تا روی کار آمدن مادها غالباً در جلوگیری از تاخت و تاز سپاهیان بین النهرین نقش مهمی داشتند. از پادشاهان معروف این قوم «آنوبانی» (۲۲۰۰ ق.م) بود که سنگ نوشته ای از او بر صخره ای در سرپل ذهاب هنوز پابرجاست. این قوم در منطقه ای در جنوب غربی دریاچه ارومیه که در کتیبه های آشوری به نام «زاموا» از آن یاد شده است، حکومت داشتند.

گوتیان: عنوان «گوتی» (کوتی) در هزاره سوم و دوم ق.م به قومی اطلاق می شد که در مشرق و شمال غربی لولوبیان و احتمالاً در آذربایجان و کردستان زندگی می کردند. آن ها در هزاره سوم ق.م در کوه های زاگرس اقامت داشتند. گوتیان در سال ۲۳۰۰ ق.م و هم زمان با سلطنت «نارامسین» پادشاه اکد در صحنه تاریخ ظاهر شدند.

مطالعه و بررسی هنر ماد و هخامنشی نشان می دهد مادها پیش از آنکه تحت تأثیر بابل و آشور قرار بگیرند، زیر نفوذ عمیق دو قوم لولوبی و گوتی بوده اند. وجود دو نقش برجسته از این دو قوم در سرزمین ماد - یعنی نقش آنوبانی پادشاه لولوبیان در سرپل ذهاب و نقش برجسته «هورین شیخ خان» در همان مکان - گواه این امر است.

بعد از این اقوام، قوم «مانا» در این سرزمین حکومت داشتند. آن ها در ناحیه «زاموا» در جنوب دریاچه ارومیه سکنی گزیدند و دولت بزرگی را در مغرب ایران امروز تشکیل دادند. در سالنامه های آشوری از این قوم و سرزمین آن ها نام برده شده است و پایتخت آن ها شهر «زیرتو» یا «ایزیرتو» بود.

شکل گیری تمدن ها و دولت های محلی در استان

از هزارهٔ اول ق.م چندین دولت مهم در منطقه وجود داشتند که با اهمیت ترین آنها دولت مانا بود.

الف) دولت مانا: این دولت در قرن های هفتم و هشتم ق.م سرزمین های جنوبی دریاچهٔ ارومیه را در اختیار داشتند. مرکز حکومت این دولت زیرتو بود که آثار آن در نزدیکی بوکان در تپهٔ قالاچی شناسایی شده است. رسم الخط این کشور آرامی بود. از آثار به دست آمده از هزارهٔ اول ق.م می توان به تپهٔ حسنلو در دشت سلدوز که یکی از مراکز حکومتی متعلق به این دوره است، اشاره نمود. در این تپه ۱۰ طبقهٔ فرهنگی تاریخی شناسایی شده است که طبقهٔ چهارم آن معماری عظیمی مشتمل بر تالارها، بناهای مذهبی، فضاهای باز اجتماعی با اشیای ذی قیمت که مهم ترین آنها جام حسنلو می باشد، به دست آمده است. این جام از شهرت جهانی برخوردار است و در بدنهٔ آن موضوعاتی دربارهٔ باورهای مذهبی متعلق به ساکنان زاگرس حک شده است. رییس نیا می نویسد: "مانا قدیمی ترین دولت معتبری است که در اراضی آذربایجان تشکیل شد و پژوهندگان سعی در تعیین حدود نسبی قلمرو آن کرده اند."

ب) دولت اورارتو: یکی دیگر از مهم ترین قدرت های منطقه در آن زمان، امپراطوری اورارتو بود. این امپراطوری در قرون هفتم و هشتم ق.م بخش های وسیعی از شمال، مرکز و غرب استان را تحت قلمرو خود داشت. بانی دولت اورارتو، آرامو بود و امپراطوری این دولت توسط ساردوری اول تأسیس شد. مرکزیت این دولت ابتدا آرزو شکو بود. ساردوری اول مرکز این دولت را به نزدیکی وان منتقل کرد و آن را توشپا نامید. اشیوینی، منوا، آرگشتی، رؤسای اول و رؤسای دوم از جمله امپراطوران اورارتو بوده اند. این اقوام از فلزکاران ماهر دنیای قدیم به شمار می رفتند. شهر دژ بسطام بزرگ ترین شهر شناخته شده از اورارتو در شمال غرب ایران است و به استناد کتیبهٔ میخی مکشوفه از آن توسط رؤسای دوم ساخته شده است. سنگ نبشته بسطام، کتیبه مانا، کتیبه کله

بسمه تعالی

شین مربوط به زمان اورارتوها است. (و آثار اورارتو در جمهوری آذربایجان، ارمنستان، ترکیه، شمال عراق، شرق سوریه و شمال غرب ایران و به خصوص در سطح استان پراکنده است.) این دولت توسط حکومت ماد منقرض گردید.

این آثار در استان آذربایجان غربی شامل شهر دژها، قلاع، مقابر صخره ای، یادمان های کوهی (کتیبه) و یا برافراشته به خط میخی اورارتوی و یا دوزبانه میخی، اورارتویی و آشوری، معابد کوهستانی است.

ناحیه آتورپاتکان در طول دوره حکومت سلوکیان همچنان مستقیم ماند و یونانیان و جانشینان اسکندر نتوانستند آداب و رسوم تمدن یونانی را در آن محل اشاعه دهند. آذربایجان در این زمان پناهگاه زرتشتیان و تکیه گاه ایران در مقابل یونان شد. حکومت جانشینان آتورپات در آذربایجان در زمان اشکانیان نیز ادامه یافت و این منطقه توانست کماکان استقلال خود را حفظ کند.

کشور ماد را به ماد بزرگ و ماد کوچک تقسیم کرده اند. ماد بزرگ شامل ری، عراق و عجم تا حدود کردستان و کوه های زاگرس بود و ماد کوچک آذربایجان را دربر می گرفت. در زمان داریوش سوم «آتورپات خشره پوان» (ساتراپ) ماد کوچک بود. این سردار ایرانی در نبرد «گوئو کامل» (گوگمل) که بین داریوش سوم و اسکندر در نزدیکی «ارییل» روی داد، فرمانده مادها بود. با پیروزی اسکندر در این جنگ سرنوشت دولت بزرگ هخامنشی تعیین شد. پس از این جنگ آتورپات خشره پوان به دلیل شجاعت و لیاقت از طرف اسکندر به حکومت ساتراپ ماد برگزیده شد و پس از چندی آتورپات آن ناحیه را مستقل اعلام نمود.

پس از شکل گیری حکومت های ماد، هخامنشیان و اشکانیان نوبت به ساسانیان رسید. ساسانیان بنیانگذار اولین سلسله مذهبی در ایران بودند. در این دوره، استان آذربایجان غربی به دلیل وجود یکی از سه آتشکده مهم ساسانیان یعنی بنای آذرگشسب در تخت سلیمان تکاب از اهمیت زیادی برخوردار بوده است.

سرانجام «اردشیر بابکان» مؤسس سلسله ساسانی بر حکمرانان آذربایجان استیلا یافت. از این تاریخ این منطقه استقلال خود را از دست داد. در دوره ساسانی معمولاً یکی از مرزبانان را به حکومت آذربایجان می گماردند. در اواخر آن دوره، حکومت آذربایجان در دست خاندان «فرخ هرمزد» بود و پایتخت آن «شنیز» یا «گنذب» - منطقه ویرانه های لیلان در جنوب شرقی دریاچه ارومیه - نام داشت. پس از فتح آذربایجان به دست اعراب قبایل عرب از بصره، کوفه، شام و یمن برای سکونت به آن جا روی آوردند و با خرید زمین های وسیع، کشاورزی را گسترش دادند و افراد بومی را رعیت خود ساختند. امرای عرب برای محافظت از زمین ها و احتمالاً رعایای مسلمان خود از حملات دیگر مردم آذربایجان که به اسلام نگرویده بودند، باروهایی در اطراف املاک وسیع خود می کشیدند. فضاهای داخل این باروها به تدریج به صورت شهرهای نسبتاً مهم درآمد.

آذربایجان غربی در دوره اسلامی

بسمه تعالی

با ورود اعراب در سال ۲۲ ه.ق به آذربایجان و پذیرش دین اسلام توسط مردم دین و فرهنگ اسلامی تأثیرات شگرفی را در تمام عرصه های زندگی مردم آذربایجان به جا گذاشته است.

سلسله های ایرانی بعد از اسلام مانند طاهریان، صفاریان، سامانیان و غزنویان که از شرق ایران برخاسته بودند و حکومت های مستقلی را تشکیل داده بودند، هیچ گاه نتوانستند قلمرو خود را به آذربایجان برسانند. در این مدت که از سال ۲۰۵ ه.ق تأسیس سلسله طاهریان شروع و تا سال ۴۲۹ ه.ق آغاز حکومت سلجوقیان بود، حکومت های محلی متعددی قدرت را در آذربایجان به دست گرفتند.

در آغاز قرن پنجم ه.ق ترکان غز به فرماندهی سلجوقیان نخست با دسته های کوچک و سپس با تعداد بیشتری آذربایجان را به تصرف خود درآوردند. در نتیجه اهالی ایرانی و مردم نواحی ماوراء قفقاز و مجاور آن حکومت ترکان غز را پذیرفتند. از مهم ترین آثار مربوط به این دوره می توان به مقبره سه گنبد (۵۸۰ ه.ق) و مسجد جامع ارومیه (۶۷۶ ه.ق) اشاره کرد.

در دوره خوارزمشاهیان، مغولان به فرماندهی چنگیزخان به ایران حمله کردند. با حمله مغولان و هلاکوخان ایلخان (۶۵۴ ه.ق) حکومتی تشکیل شد که نفوذ قلمرو آن تا شام ادامه داشت. پس از تضعیف ایلخانان مغول امرای مستقل از جمله جلایریان، ترکمانیان، در آذربایجان حکومت کردند. پس از روی کار آمدن شاه اسماعیل اول صفوی آذربایجان به عنوان پایگاه اصلی و مرکز عمده گردآوری قوای نظامی برای شاهان صفوی تبدیل شد. در دوره صفویه آذربایجان محل جنگ های خونین میان سپاهیان شاه اسماعیل صفوی و سلطان سلیم عثمانی شد. بنای یادبود سید صدرالدین شیرازی وزیر اعظم شاه اسماعیل صفوی و شهدای جنگ چالدران در نزدیکی سیه چشمه گواهی بر این ادعاست. از دیگر آثار مهم دوره صفوی می توان به بازار شهر خوی، قلعه مرزی بردوک (در سرو ارومیه که دارای فضاهای تدافعی، مسجد و آب انبار است)، سد سنگی تازه شهر سلماس، سد قورومیش در نزدیکی بوکان اشاره کرد. شاه عباس بزرگ پس از بیرون راندن عثمانی ها از خاک ایران در صدد برآمد طوایفی را برای مزد داری قدرتمند در بخش غربی کشور مستقر سازد. شاه عباس برای این منظور ایل افشار ساکن ابیورد خراسان و دیگر نقاط را در نظر گرفت. او کلبعلی سلطان ایمانلوی افشار را احضار نموده به لقب خانی و ریاست کل ایل افشار منصوب نمود. سپس دستور داد که ایل افشار که شمار زیادی داشتند و در ولایات عراق، فارس، کرمان و خراسان سکنی داشتند، با تمام امکانات خود حرکت کرده در جلگه ارومیه ساکن شوند. در این جابجایی هشت هزار خانوار از شش ایل بزرگ این طایفه در جلگه ارومیه استقرار یافتند و حکومت این ناحیه در اختیار کلب علی خان قرار گرفت. متن فرمان شاه عباس یکم خطاب به کلب علی خان که سبب این جابجایی ایلی شد در دست است. همین پیشینه سبب شد تا شماری از سران این طایفه به ویژه پس از تأسیس ارتش جدید در ایران، در مناصب فرماندهی حضور داشته باشند. پس از سقوط دولت صفویه آذربایجان به دست دولت عثمانی افتاد. دیری نپایید که نادر شاه افشار آذربایجان را از تصرف دولت عثمانی بیرون آورد و در دشت مغان در سال ۱۱۴۸ ه.ق (۱۷۳۵ میلادی) تاجگذاری کرد. کریم خان زند در سال ۱۱۷۵ ه.ق آذربایجان را از دست خوانین محلی که پس از مرگ نادر شاه قیام کرده بودند، باز پس گرفت. بعد از مرگ کریم خان بار دیگر خوانین محلی سر برآوردند تا این که آقا محمدخان در سال ۱۲۰۵ ه.ق موفق شد آذربایجان را کاملاً مطیع خود سازد.

آذربایجان در دوره معاصر

ناکار آمدی حکومت قاجار منجر به بروز جنگ های خونین بین ایران و روسیه و انعقاد قراردادهای ننگین گلستان ۱۲۲۸ ه.ق و ترکمان چای ۱۲۴۳ ه.ق و در نتیجه جدا شدن قسمت هایی از شمال آذربایجان از ایران شد. در این دوره آذربایجان چنان اهمیت داشت که ولیعهد های قاجار قبل از به پادشاهی رسیدن حاکم آذربایجان می شدند.

یکی از مقاطع مهم دوره قاجاریه شکل گیری انقلاب مشروطیت بود که آذربایجان نقش مهمی در تحول سیاسی واجتماعی آن دوره به عهده داشته است. در واقع پس از تهران، آذربایجان مهم ترین نقش را در شکل گیری انقلاب مشروطیت ایفا کرده است. با اشغال آذربایجان از طرف روس ها آثار انقلاب مشروطیت در آن به طور موقت از میان رفت. این هجوم با هم پیمانی دولت انگلیس به بهانه حفاظت از اقلیت های خارجی مقیم آذربایجان در سال ۱۳۲۸ ه.ق منجر به اشغال آذربایجان شد. با آغاز جنگ جهانی اول (۱۹۱۴ میلادی) آذربایجان مورد تهاجم نیروهای روسیه قرار گرفت. پس از انقلاب روسیه در سال ۱۹۱۷ میلادی روس ها آذربایجان را تخلیه کردند. پس از سال ۱۳۰۰ شمسی با روی کار آمدن رضا شاه پهلوی تغییر و تحولات بسیاری در ساختارهای اقتصادی، اجتماعی و شهری کشور صورت گرفت که منجر به ایجاد تشکیلات اداری در درون شهرهای استان و کشور شد. در جنگ جهانی دوم در زمان محمد رضا شاه در سال ۱۳۲۰ نیروهای شوروی وارد استان های شمال ایران از جمله آذربایجان شدند. این نیروها در آغاز ماه مه ۱۹۴۶ میلادی (۲۱ آذرماه ۱۳۲۵) به دنبال طرح مسئله آذربایجان در سازمان ملل متحد که به شکاف رسمی بین متفقین منجر شد، آذربایجان را تخلیه کردند. با شروع انقلاب اسلامی مردم آذربایجان غربی نیز با فداکاری ها و دلاوری های بی نظیر خود در سال ۱۳۵۷ دوش به دوش مردم سایر استان ها در پیروزی انقلاب

اسلامی نقش مهمی را ایفا کردند. انقلاب اسلامی به عنوان یک انقلاب ایدئولوژیک تأثیر عمده ای در نظام اقتصادی واجتماعی و سیاسی استان داشته است.^{۱۳}

حمدالله مستوفی (درگذشته ۷۴۰ ه.ق) در وصف ارومیه می‌نویسد: «اورمیه ... باغستان فراوان دارد و از میوه‌هایش انگور خلوقی و امرود پیغمبری و آلوی زرد به غایت خوبست و بدین سبب تبارزه اگر صاحب حسنی را با لباس ناسزا یابند گویند: انگور خلوقی بچه در درّ سوه‌اندر، یعنی: انگور خلوقی دریده شده سبده‌اندر.» تبارزه در این جمله به معنی تبریزبان است و جمله‌ای که آورده شده به زبان آذری است که زبان مردم تبریز پیش از رواج ترکی بوده است. بر پایه برخی منابع این شهر از سال ۱۹۳۰ تا پایان جنگ جهانی اول پایتخت معنوی آشوریان بوده است. برخی از آشوریان و آرامنه پس از سال ۱۹۱۴ و در میان درگیریهای روسیه و عثمانی که باعث جابجایی مکانی جمعیتی شد این شهر را ترک کردند. در زمان رضاشاه پهلوی آشوریان ایران دعوت به بازگشت به این شهر شدند و چندین هزار نفر از آنها به این شهر بازگشتند. وجه تسمیه

پس از ورود اسکندر بعثت گسیختگی یونانی‌ها نام ماد به آتروپاتگان تبدیل شد. آذربایجان در دوره حکومت پهلوی اول در سال ۱۳۱۱ ش به دلیل اهمیت سیاسی منطقه به دو واحد سیاسی تقسیم شد که واحد غربی آن آذربایجان غربی نامیده شد. مفاخر آذربایجان غربی از گذشته تا به حال مهد تمدن و مرکز علم و دانش بوده است. گروهی معتقدند که نام آذربایجان از آذربادگان گرفته شده و به معنی سرزمین آتش است. بزرگ‌ترین آتشکده‌های زرتشتی در این منطقه بوده است و نمونه آن هنوز در باکو پایتخت جمهوری آذربایجان بجا مانده است. گروهی دیگر وجه تسمیه آذربایجان را مربوط به وجود سرداری به نام آتروپاد می‌دانند. اینان معتقدند که بعد از غلبه اسکندر مقدونی به ایران، سرداری به نام آتروپاد در آذربایجان ظهور کرد و از اشغال آن توسط یونانیان ممانعت به عمل آورد. از آن به بعد این سرزمین به نام آتروپاتگان معروف شد.^{۱۴} آتروپاتگان از سه قسمت "آتوریا آذر"، "پات" و "کان" مشتق شده که معنی آن شهر یا سرزمین آذرباد می‌باشد. بعدها آذربادگان، آذربایگان، آذربایجان در آمده است.^{۱۵}

واژه «ارومیه» مشتق از دو کلمه «اور» و «میه» است. زبان‌های باستانی اور به معنای شهر، جا، مکان و قلعه است، مانند اورشلیم و «میه» یا «میا» نیز به معنای آب است و این شهر را به سبب وفور آب «شهر آب» نامیده اند.

کرانه‌های باختری (غربی) دریاچه ارومیه را در قدیم گلستان می‌نامیدند. گروهی به اشتباه آن را با شهرستان چی چست (شیر) یکی می‌دانند.^{۱۶} برخی نام آن را مشتق از شهر ارومچی ترکستان چین می‌دانند. برخی نیز ارومیه را از شهرهایی می‌دانند که نوشیروان بنا کرده و می‌گویند پس از آن که سپاهیان ایران به فرماندهی نوشیروان وارد شامات (سوریه) شد و شهر انطاکیه را تسخیر نمود، دستور داد تا اهالی آن شهر را به ایران کوچ داده و در این شهر اقامت دهند. سپس شهری به نام «رومیه» ساخته شده و مردم انطاکیه در آن ساکن شدند و بعد کلمه رومیه رفته رفته به ارومیه تبدیل شده است. به عقیده بعضی دیگر از مورخین ارومیه محل تولد زرتشت پیغمبر بوده و از اماکن مقدسه زرتشتیان به شمار می‌رود. بر اساس نوشته‌های کتاب «اوستا» در نیمه قرن هفتم قبل از میلاد؛ زرتشت در کنار رود «داییتا» که از رودخانه‌های استان آذربایجان غربی است از جانب خدای بزرگ مأمور اصلاح امور مردم شده و در حاشیه باختری دریاچه «چی چست» به اشاعه مذهب خود پرداخته است.

شوط: این ناحیه در ادوار طولانی ساکنان ارمنی زبان داشته که هنوز نام شهرهای آن ریشه ارمنی دارد. مثل باغچه جوق و آوا جوق و قلج جوق که به جوق ختم می‌شوند. وجه تسمیه شوط از کلمه (اشوط) ارمنی است.

ماکو: نامی باستانی است که پیشینه آن به دوران مادها باز می‌گردد. ایرانیان در زمان پادشاهی ایختو ویگو آن را ماد کوه (کوه ماد) نامیدند که بعدها به صورت ماکو درآمد. این شهر به دلیل قرار گرفتن در کنار مرز و گمرک بازرگان محل عبور مسافری است که قصد سفر زمینی به ترکیه و اروپا را دارند. چالدران:

^{۱۳} . قسمتی، باقر، استان‌شناسی آذربایجان غربی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، چاپ دوم، ۱۳۹۱

^{۱۴} . راهنمای گردشگری، استان آذربایجان غربی، طراحی، تدوین و چاپ: نمایندگی انحصاری سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح در شمالغرب کشور

^{۱۵} . پارس نژاد، راحل، بررسی جاذبه‌های اکوتوریستی دریاچه ارومیه با تأکید بر پارک ملی، پایان‌نامه، ۱۳۸۴

^{۱۶} . شهام، افشین و دادفر، هیلدا، جغرافیای ایرانگردی، تهران: طراوت، چاپ ششم، ۱۳۸۸

بِسْمِ تَعَالَى

بیشتر به خاطر جنگ حماسی چالدران شهرت دارد. که بین شاه اسماعیل اول صفوی و سلطان سلیم اول عثمانی در ۳۱ مرداد ۸۹۳ خورشیدی رخ داد. به دلیل داشتن آب و هوای مناسب یکی از مناطق گردشگری استان می باشد.

پلدشت:

پل پلدشت - شاه تختی در محدوده مرز ایران و جمهوری خود مختار نخجوان در سال ۱۳۸۶ افتتاح شد. که تردد بین دو سوی مرز از طریق این پل انجام می شود.

چایپاره:

یکی از بزرگترین و پرجمعیت ترین شهرستانها می باشد.

خوی:

آثار مکتوبی که در آنها نشانه های از خوی یافت می شود مربوط به سنگ نوشته ها و گل نوشته های سومری آشوری و اورارتویی است. که نشانه کهنسالی آن دارد. مورخان مسلمان و نیز سیاحان و سفرای فرنگی در سفرنامه های خود گزارشهای جالب و مبسوطی از اوضاع و احوال آن در ازمنه مختلف نگاشته اند که در نوع خود جالب توجه اند.

سلماس:

نام این منطقه در زمان هخامنشیان زاروند یا زروند بوده و کاوشهای تپه بیان تاریخچه دوران مادی سلماس را روشن می کند. اشنویه:

این شهر به دلیل موقعیت استراتژیکی خود همواره محل تجمع اقوام و طوایف مختلف بوده است. این شهر دارای بازارچه مرزی مشترک به نام ناویه خان با عراق است و از جاذبه های آن به جنگلهای طبیعی منطقه آبشار زیبای آوهلدیر و کتیبه باستانی کلاشین دو روبه بجا مانده از اورارتوها در کنار چشمه عین الروم اولیه در جاده ارومیه اشنویه اشاره کرد.

نقده:

دو تفریحگاه و تفرجگاه سلطان یعقوب و یندی گوز (هفت چشمه) یکی از پر طرفدار ترین مناطق گردشگری این منطقه و دهکده توریستی تپه حسنلو و سد حسنلو نیز زیبا و گردش پذیر است.

سردشت:

از شهرهای مرزی استان که با عراق همسایه است.

مهاباد:

نام مهاباد در گذشته به دلیل حاکمیت ترکان قاجار به زبان ترکی ساوجبلاغ (در لهجه مهابادی : سابلاغ) بود که در زمان رضا خان به زبان اصلی و باستانی خود یعنی مهاباد تغییر داده شده است. این منطقه قدیمی در زمانهای پیشین نیز مرکز نواحی کرد نشین بوده و بطلمیوس آن را دارو شاه و راولیستون ، داریاس نامیده است.

پیرانشهر:

به طور عمده سه ایل بزرگ در این شهرستان اسکان دارند : منگور ، مامش ، پیران.^{۱۷}

بوکان:

از قدیم پادگان اشکانیان و ساسانیان بود و آثار باستانی زیادی نیز بدست آمده است. علاوه بر آن وجود گورستانهای قبل از اسلام و نیز تپه هایی از خاکستر که نشانی از آتشکده های عهد زرتشت بوده و تنوره های شکسته شده و گورهای بسیار در اعماق زمین همگی دال بر قدمت این شهر باستانی بوده است. بوکان ابتدا (شاره کون) یعنی شهر کهنه خوانده اند و آن شهر کهنه در جنوب غربی فعلی شهر بوکان واقع شده و در اثر زلزله ویران گردیده است. عده ای معتقدند واژه بوکان مخفف بوکه کان به معنی عروسان است. در قدیم رسم بر آن بوده که در مراسم عروسی چوبی را روی چشمه سارها برپا کرده اند و این چشمه سارها به (گول مردان بیگ) مشهور بوده و به نام کانی بوکان یعنی چشمه عروسان که هنوز باقی است و بعد کلمه کانی (چشمه) را حذف کردند و نام شهر بوکان گفته شد. عده ای دیگر معتقدند چند عروس را از اطراف بدانجا می آوردند. کانی بوکه کان یعنی چشمه عروسان نامیده شده است. آخرین نظریه واژه بوک در فرهنگ لغات کردی به معنی عروس و بوکان به معنی عروسان است.

^{۱۷} . راهنمای گردشگری، استان آذربایجان غربی، طراحی ، تدوین و چاپ : نمایندگی انحصاری سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح در شمالغرب کشور.

بِسْمِ تَعَالَى

فصل دوم

شناخت صنایع دستی محلی

پس از مطالعه این فصل قادر خواهید بود:

- ۱ بعد از مطالعه این فصل شما قادر خواهید بود:
 - ۱-۲ با تاریخچه صنایع دستی آشنا شوید.
 - ۲-۲ با ویژگی های صنایع دستی محلی آشنا شوید.

IRNA

۱-۲ تاریخچه صنایع دستی

صنایع دستی به مجموعه ای از هنرها و صنایع اطلاق می شود که به طور عمده با استفاده از مواد اولیه ی بومی و انجام قسمتی از مراحل اساسی تولید به کمک دست و ابزار دستی محصولاتی ساخته می شود که در هر واحد آن ذوق هنری و خلاقیت فکری صنعتگر سازنده به نحوی تجلی یافته و همین عامل، وجه تمایز اصلی این گونه محصولات از مصنوعات مشابه ماشینی و کارخانه ای می باشد. صنایع دستی نوعی کار است که در آن لوازم تزئینی و کاربردی تنها با استفاده از دست یا ابزار ساده ساخته می شود. معمولاً این کلمه به روشهای سنتی ساختن کالاها اطلاق می گردد. استادکاری مخصوص هر یک از این موارد مهم ترین ملاک است. چنین چیزهایی اغلب از لحاظ فرهنگی و یا مذهبی فوق العاده هستند. لوازمی که بصورت تولید انبوه و یا با ماشین آلات مختلف ساخته می شوند جزء صنایع دستی نیستند. با توجه به تعریف فوق و سایر تعاریفی که برای صنایع دستی ارائه شد، می توان ویژگی های زیر را نام برد.

- ۱- انجام قسمتی از مراحل اساسی تولید، توسط دست و ابزار و وسایل دستی، برای تولید هر یک از فرآورده های دستی مراحل متعددی طی می شود ولی انجام کلیه ی این مراحل به وسیله ی دست و ابزار و وسایل دستی الزامی نبوده و چنانچه تنها قسمتی از مراحل اساسی تولید به این طریق انجام شود، محصول تولید شده با توجه به مواردی که در تعریف ذکر شد، صنایع دستی محسوب می گردد.
- ۲- حضور مؤثر و خلاق انسان در تولید و شکل بخشیدن به محصولات ساخته شده و امکان ایجاد تنوع و پیاده کردن طرح های مختلف در مرحله ی ساخت این گونه فرآورده ها.
- ۳- تأمین قسمت عمده ی مواد اولیه مصرفی از منابع داخلی.
- ۴- داشتن بار فرهنگی (استفاده از طرح های اصیل، بومی و سنتی)
- ۵- عدم همانندی و تشابه فرآورده های تولیدی با یکدیگر.

بسمه تعالی

۶- عدم نیاز به سرمایه گذاری زیاد در مقایسه با سایر رشته های صنعت.^{۱۹}

آنچه مقوله صنایع دستی را از هنر کاردستی متمایز می سازد، هدف از ساخته آنهاست. صنایع دستی لوازمی هستند که قرار است مورد استفاده قرار گرفته و کهنه، پوسیده و غیره شوند. مورد استفاده آنها بیش از یک تزئین ساده است. صنایع دستی اغلب کارهای فرهنگی و رسومی تری تلقی می شوند زیرا به عنوان بخشی از ملزومات زندگی روزمره مطرح هستند. در حالی که هنر و کاردستی بیشتر یک فعالیت سرگرمی گونه و یک ارائه بی نقص از یک تکنیک خلاقیت است. از جنبه های عملی انواع مختلف صنایع دستی به دلیل شباهت مورد استفاده همپوشانی زیادی دارند عشایر آذربایجان نقش مهمی در تولید صنایع دستی به عهده دارند. این استان از دیر باز به دلیل موقعیت خاص و تنوع قومی مهد صنایع دستی بوده است که فرش و گلیم آن شهرت جهانی دارد. از طرح های معروف می توان به طرح های قباد و ماهی اشاره کرد که به ترتیب در شمال و جنوب استان رایج اند. معرق و صنایع ظریف چوب از دیگر هنرهای دستی استان است. صنایع دستی آذربایجان غربی بیشتر با چوب و ایاف است.

در ایران سازمان میراث فرهنگی متولی این بخش می باشد. سازمان میراث فرهنگی صنایع دستی و گردشگری در سال ۱۳۸۴ به وجود آمد. ۱۰ ژوئن (۲۰ خرداد) روز جهانی صنایع دستی است.

در اطراف ارومیه گلیم، جاجیم، پیراهن بافی، کوزه گری، سبدبافی، کیسه حمام، سجاده و بافت چادرهای کتابی متداول است. در شهر ارومیه ساخت مصنوعات چوبی رواج کامل دارد. انواع قالی و گلیم، نساجی سنتی، رنگرزی و چاپ های سنتی، رودوزی (در انحصار زنان و دختران خانه دار است) و بافتنی، سفالگری و سرامیک سازی، فرآورده های پوست و چرم، هنرهای مرتبط با فلز، چوب، حصیر بافی، سبدبافی، طراحی سنتی و نگارگری، صحافی و جلد سازی سنتی، گیوه دوزی و نمد مالی، صنایع چوبی، انواع نقل، لباس های پشمی دستباف، عسل، لبنیات، انواع عرقیات گیاهی، انواع حلوا و علاوه بر آن کارگاه های صابون سازی نیز در سطح استان فعالیت دارند. از این میان، بافته های دستی و صنایع چوبی مانند انواع مجسمه های حیوانات، وسایل شطرنج، جعبه و میز آرایش بانوان و نقاشی روی چرم دارای شهرت ملی است.

در شهرستان میاندوآب قالیبافی، حصیربافی و کوزه گری از صنایع قابل اهمیت است. بخش تکاب شهرستان میاندوآب، از نواحی عمده قالیبافی آذربایجان غربی است و قالی های آن طرح فرش ماهی افشار تکاب مشهور است. در ناحیه مهاباد بافت جوراب های پشمی، فرش، کلاه، دوخت لباس زنان و مردانه، پشه بند دوزی، جاجیم، سجاده و ساخت ظروف چوبی از چوب های جنگلی متداول است. در شهرستان مهاباد طرح قالیبافی سه ترنج مشهور می باشد.

در شهرستان خوی تبدیل پشم به نخ، بافت گلیم، شال گردن، پیراهن و جاجیم از صنایع روستایی محسوب می گردد. در این شهرستان طرح فرش ریز ماهی مشهور است. در شهرستان ماکو قالیبافی و بافت جاجیم، گلیم، پیراهن، دستکش، جوراب، حصیر و سبد از صنایع عمده است. ماکو از نواحی بزرگ قالیبافی آذربایجان غربی محسوب می شود. صنعت قالیبافی در شهرستان خوی و تکاب بیشتر رایج است. از جمله معروفترین مناطق قالی در استان آذربایجان غربی، شهرستان تکاب است و قالی افشار شهرت جهانی دارد. قالی و قالیچه های نفیس و گرانبهای افشار محبوبیت خاصی در بازارهای جهانی فرش دارد و از حیث رنگ و مرغوبیت و طرز بافت و نقشه دارای بهترین کیفیت می باشد. قالیچه های آن چنان ظریف توسط زنان و دختران ماهر و هنرمند افشار بافته می شود که می توان آنرا در کیف دستی جای داد.

قدیمی ترین قالی کشف شده در جهان حدود ۲۵۰۰ سال پیش توسط ایرانیان در دوره ی هخامنشیان ثبت تاریخ شده به نام قالی پازیریک که فرشی در ابعاد ۱۸۹/۳۳*۲۰۰ سانتی متر با گره متقارن - معروف به گره ترکی - که رج شمار آن تقریباً برابر با ۳۶۰۰ گره در دسی متر مربع ذکر کرده اند. قدیمی ترین قالی گره دار شناخته شده در جهان که در حال حاضر در موزه ی آرمیتاژ لنینگراد نگهداری می شود. علت نامگذاری این قالی به (پازیریک) محل اکتشاف آن در منطقه ی سیبری است.^{۲۰}

استاد "جلال جهانگیری" شیشه گر

^{۱۹} . یآوری، حسین، شناخت صنایع دستی ایران، تهران: مهکامه، چاپ اول، ۱۳۹۰

^{۲۰} . یآوری، حسین، شناخت صنایع دستی ایران، تهران: مهکامه، چاپ اول، ۱۳۹۰

از بنیانگذاران صنعت شیشه حرارتی در استان محسوب می شود. وی در سال ۱۳۵۲ در رشته سیلیکات در انستیتوی تکنولوژی کشور پذیرفته شد. در طول تحصیل با تکنولوژی شیشه گری ، سرامیک ، قالب سازی و قالب گیری آشنا شده و در سال ۱۳۵۵ به استخدام سازمان انرژی اتمی ایران جهت احداث کارگاه شیشه گری و تهیه لوازم آزمایشگاهی در می آید.

ایشان با توجه به خلاقیت هایی که داشت موفق به ساخت مجسمه های شیشه ای ، لوکس و مینیاتوری می گردد. در سال ۱۳۸۰ ایشان با همکاری سازمان آموزش فنی و حرفه ای استان اقدام به برگزاری دوره های آموزشی می نماید و تا سال ۱۳۸۵ به ۱۱۵ هنرجو مهارت های لازم را ارائه می دهد که هم اکنون تعداد زیادی از آنها به صورت حرفه ای در این رشته فعالیت می کنند. لازم به ذکر است که ایشان موفق به تهیه استاندارد آموزش شیشه گری گردیده و در تهیه کتاب های آموزشی فنی و حرفه ای تهران همکاری داشته است.

استاد "حسین افشار" معرق کار

چند سالی در امر ظریف کاری و ریزه کاری و کنده کاری فعالیت داشت. پس از مدتی وارد هنرسرای زیبا در میدان بهارستان شد و این امر ایشان را به سوی هنر معرق کاری سوق داد. در سال ۱۳۴۹ طی مراحل قانونی وارد وزارت فرهنگ و هنر شد و از محضر استاد محمد طاهر امامی بهره جست. در سال ۱۳۵۱ بود که این هنر را به شهر ارومیه به ارمغان آورده و آن را پایه گذاری نمود. در سال ۱۳۵۵ و به دعوت بنیاد هنری در پنجمین نمایشگاه بین المللی شرکت و مقام اول را در آسیا کسب نمود و برنده بورس اعزام به خارج گردید که مصادف شد با پیروزی شکوهمند انقلاب اسلامی و این امر ایشان را از این سفر بازداشت. از سخنان ایشان یک جمله به یاد ماندنی است : برای مرگ وقت هست و خود سازی را پیشه کن.

استاد "منوچهر قهرمانی" کنده کار

استاد منوچهر قهرمانی کنده کار پدر پیر پیکره تراشی استان بیش از نیم قرن است که با توکل به خداوند متعال عمر خویش را به ساخت سازه های چوبی سپری می کند. پدر ایشان حاج آقا از استادان بنام ارومیه در هنر ریزه کاری بود و در کارگاه خود علاوه بر ساخت آثار هنری ، آموزش های لازم را به صورت استاد شاگردی ارائه می داد. ظرافت ، انسجام پرداخت و دقت بیش از اندازه وی در کارهای هنری تاثیر شگرفی بر استاد گذاشته به طوریکه در ۱۳ سالگی با توجه به شوق زیادی که در وجود ایشان نسبت به هنر ریزه کاری وجود داشت در برابر پدر خود سر تعظیم فرود آورده و نسبت به خواست باطنی خود جهت اخذ تجربیات هنری پدر زانو می زند و در همان سالها بود که ساخت اشیاء چوبی را به تقلید از پدر را آغاز کرد و ایشان از همان آغاز مورد توجه پدر و شاگردانشان قرار گرفت.

استاد "مهدي جليلی فرد" خراط

در ابتدا جهت پرنمودن اوقات فراغت به ساخت کارهای چوبی اقدام نموده و آثار کوچکی مانند عصا و جعبه دستمال کاغذی ساخته و چون علاقه زیادی را در خود احساس می نمود و کار کردن روی آثار کوچک ایشان را قانع نمی کرد، تصمیم به ساخت مبلمان کرد که به صورت اتفاقی همان دست مبل اول از طریق صاحب یک فروشگاه به ایتالیا برده شد و این انگیزه ای گردید که این کار را با جدیت دنبال کند و بعدها با انجام کارهای با کیفیت، و شرکت در نمایشگاههای زیاد، تجارب ارزنده ای کسب نمود و تصمیم به ساخت مبلمان دیگری با اقتباس از خرابه های تخت جمشید نمود که این اثر از سوی سازمان صنایع دستی ایران خریداری و این امر سبب دلگرمی زیاد ایشان گردید.

استاد "میرعسکر ایلدوستی" پیکر تراش

بسمه تعالی

یکی از هنرمندان برتر استان در امر هنر پیکر تراشی روی چوب محسوب می گردد . در خصوص یاد گیری این هنر می گوید : که این کار را بدون استاد و با الهام از آثار هنرمندان فرا گرفتم و تجارب لازم را کسب نمودم و مرحوم رضا ماشینی را که از اساتید بنام ریزه کاری ارومیه محسوب می شود، مشوق خود معرفی می کند. در سال ۱۳۸۵ به لحاظ اینکه کار روی چوب محدودیتهایی دارد به کار روی سنگ روی آورده و پیکره های سنگی با موضوعاتی از زندگی انسان را کار کرد .

ایشان در سالهای ۱۳۸۲ و ۱۳۸۳ رتبه اول کشوری در پیکره تراشی روی چوب از آن خود نموده است و دارنده درجه دو هنری از سازمان میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری می باشد. همچنین ایشان جزء نخبگان استان در بین ۱۲ مدرس مرکز آموزش علمی کاربردی در سال ۱۳۸۶ بوده است. در ضمن ایشان در سال ۱۳۸۸ مجدداً به عنوان مدرس نمونه مرکز آموزش علمی کاربردی شناخته شد.^{۲۱}

^{۲۱} . سایت سازمان میراث فرهنگی ، صنایع دستی و گردشگری آذربایجان غربی(www.wazchto.ir)

فصل دوم - جلسه دوم

۲-۲ ویژگی های صنایع دستی محلی

قالی بافی

قالیبافی تکاب:

روستای چوپلو بالاتر از پل تاریخی ساروق است. اهالی این روستا از طریق فرش بافی امرارمعاش می کنند. نقشه فرش تکاب قوشخانه بوده و در ایران مختص منطقه تکاب می باشد. این نقشه فرش دارای ۵ ترنج و ۸ لچک می باشد (فرش های سنتی ایران عموماً دارای گلی در وسط به نام ترنج هستند که یادآور حوض های خانه های قدیمی می باشند. چهار مثلث در چهار گوشه ی فرش لچک ها را تشکیل می دهند. قاب دور فرش به نام حاشیه خوانده می شود. ترنج به شکل دایره ، لوزی و یا چند پره باشد) تار نخهای چله کشی را در تکاب اریش (ARIS) گویند. گره زدن (ایلمه ILME) با قلاب انجام می شود. این گره ترکی بافت را در برخی مناطق تکاب به کمک سرپنجه های انگشتان می زنند. فرش تکاب دارای ۲ نوع پود: ۱- پوقر (پود کلفت) ۲- پو باریک (پودنازک) نقشه و طرح:

قوشخانه : لچک وترنج (هفت ترنج) فرش دارای طرح ماهی است و زمینه فرش قرمز ساده و یا سرمه ای است.

نقشه گل شاه عباسی: در زمینه متن این فرش از این گلها استفاده می شود.

شکارگاه (نخجیر) : زمینه فرش نقوش حیوانات در حال شکار می باشد.

نقشه چایدان : طرح های اسلیمی (ختایی) که در حاشیه فرش استفاده می شود.

نقشه گل فرنگ : مانند گل رز در حاشیه ودر متن فرش بکار میرود.

نقشه وان : که امروزه منسوخ شده است.

ابعاد فرش افشار
پشتی (مخده)
رومیزی
خرک
زرع ونیم (آرشین یاریم)
پرده ای (دوگز و پنج چارک)
کناره (راه پله)
فرشهای تجاری
فرش دایره
قالیچه

ابزار و وسایل دار قالی:

بند هاگر (BAND HAKER) همان دستگاه خمک تکاب که کلافهای رنگری شده را بصورت کلاف توپی در می آورند تا آماده نصب بر روی دار قرقره دستگاه قالیبافی شود.

شیش: همان سیخ میله فلزی کخ در هنگام بافت پودها را از لابه لای تارها رد می کند. بعد از هر رج بافت با ابزار دغه آن را می کوبند تا پود گذاری انجام شود.

قلاط: برای گره زدن نخ خامه از این ابزار استفاده می کنند.

دغه: برای پود گذاری استفاده می شود.

دستگاه پرداخت: وسیله ای برای پرداخت فرش تا پرهاهای آن گرفته شده و فرش یکدست و شفاف شود. ۲۲

رنگری و چاپ های سنتی:

کلیه فرآورده هایی که بوسیله قلم مو، قالب و شابلون، رنگ آمیزی می شود و پذیرای نقش می شود جزو چاپ های سنتی به حساب می آیند. البته در آذربایجان غربی عمدتاً در زمینه رنگری فعالیت می شود.

درست کردن دستمال سر - آشنویه:

^{۲۲} . جمشیدی، فیروز، شناسایی و بررسی هنرهای سنتی جنوب استان، سازمان میراث فرهنگی کشور مدیریت میراث فرهنگی آذربایجان غربی، دست نویس، ۱۳۷۵

بِسْمِ تَعَالَى

دستمال سر که به گویش کردی «شدتا» نامیده می شود پارچه ایست راست گوشه که در دو سوی دو پهنای خود ریشه دارد و آن را مردهای ایل به صورتی به سر می بندند که ریشه هایش در پیرامون سر آویزان می شود. پارچه دستمال سر را از بازار اشنو می خردند و سپس زنها با کندن پودهای دو پهنای آن و از بافتن هر چند تار آن به یک دیگر آن را ریشه دار می کنند. هر زن بایستی که دستمال سر شوهر خود را به روشی که گفتیم برای او درست کند. زنها از کارهای دستی به بافتن عرقچین و جا ساعتی و جوراب پشمی و مانند آنها با قلاب آشنائی دارند. عرقچین را گاهی با قلاب می بافند و گاهی برای تهیه آن پارچه های را بر می گزینند و روی آن را سوزن کاری می کنند.

رودوزی:

رودوزی های استان عمدتاً در زمینه "مقان دوزی" انجام می شود. این هنر و صنعت که تولیدش در انحصار زنان و دختران خانه دار است. مواد اولیه مورد نیاز نخ ابریشم رنگین پارچه است. بیشتر محصولات این رشته در تهیه کلاه است. البته در حال حاضر زیرلیوانی، کمربند، کفش، جلیقه، رومیزی نیز تهیه می شود.

سوزن دوزی:

این رشته از سوزندوزی از بخش هایی است که طی آن زمینه اساسی پارچه را از بخیه می پوشانند و زمینه تازه ای از نقش و نگار ایجاد می شود طرحهای سوزن دوزی عمدتاً ذهنی و ملهم از برداشت های شخصی هنرمند است.

گلیم بافی - شاهین دژ:

انواع گلیم:

پلاس (گلیمی درشت بافت و تمام پشمی با مواد اولیه ضخیمتر)

گلیم ساده (دو رو یا تخت)

گلیم سوماک (یک رو)

گلیم یک رو ولی غیر سوماک ۲۳

در بخشهایی از استان، گلیم سوماک نیز بافته می شود.

ابزار دار گلیم:

دستگاه یا دزگاه از یک چهارچوب تشکیل شده و چوبهای کناری در طرفین دار به صورت عمودی واقع شده لادار گفته می شود. چوب افقی بالای دار را (سردار) و چوب زیرین دار را (ژیردار) می نامند. بندهای گورد از پشم خالص گوسفند (خوری) بند کال گویند. رنگ طبیعی پشم گوسفند می باشد. کار گلیم بافی بدون استفاده از ابزاری مانند شیش و قلاب بوده و صرفاً به کمک سر پنجه های انگشتان گلیم باف صورت می گیرد. بیج (دغه گلیم بافی) خاوی (خامه های رنگری شده)

نقشه های بکار رفته عبارتند از: پنجه ای، چخماقی، پیچی، مشیری و نقشه چنگ در متن گلیم استفاده می شود. رنگ علفی (بوایق): نوعی ریشه علفی که در منطقه می روید و قرمز می کند پوست گردو: رنگ قهوه ای، براده آهن برای رنگ سیاه و پوست انار برای رنگ عنابی استفاده می شود. ۲۴. جاجیم - اشنویه:

این کلفت ترین پارچه ای است که جولا بافها می بافند. پس از آنکه تخته های جاجیم بافته شد از دوختن چهار تخته آن به یک دیگر جاجیم بزرگ به شکل راست گوشه درست می کنند. جاجیم بیشتر برای پیچیدن رختخواب بکار می رود. جاجیم نقش هندسی دارد و رنگارنگ است.

و رمال:

^{۲۳} . یآوری، حسین، شناخت صنایع دستی ایران، تهران: مهکامه، چاپ اول، ۱۳۹۰

^{۲۴} . جمشیدی، فیروز، شناسایی و بررسی هنرهای سنتی جنوب استان، سازمان میراث فرهنگی کشور مدیریت میراث فرهنگی آذربایجان غربی، دست

نویس، ۱۳۷۵

بسمه تعالی

بافته ای است دو رنگی (قهوه ای و خاکی) و نقش آن هندسی و مانند جاجیم است و از جاجیم نرمتر و نازکتر است و بشکل راست گوشه‌ای است که از دو تخته بهم دوخته درست می‌شود و به اندازه‌های تقریبی ۵×۸۰ ر ۱ سانتی‌متر است. هنگام نماز خواندن آن را زیر پا پهن می‌کنند و بر آن نماز می‌گذارند. بوزو:

این پارچه‌ای است نازک، دورنگه، راه راه (قهوه‌ای و خاکی یا سفید و قهوه‌ای) و از آن جامه روپوش تابستانی می‌دوزند (هم چیزی مانند کت و هم چیزی مانند شلوار که به تن می‌کنند).

شمد - آشنویه:

این نازکترین و لطیف‌ترین پارچه ای است که بسیار پسندیده و خوش‌بافت است. رنگ آن سفید ساده و گاهی راه راه باریکی به رنگهای قرمز، زرد و آبی دارد. ۲۵.

چاقو سازی - میان‌دوآب:

مواد اولیه: بورنوز (شاخ گاو نر) که قسمت مغز شاخ را بیرون آورده و در ساخت دسته بکار می‌رود.

جوراب بافی - میان‌دوآب:

زنان عشایر با استفاده از گوزوم (پشم بز) به جوراب بافی با نقشه چیت اشتغال دارند. چهارقلاب (میل بافتنی) چهارچوب و دارجوراب پشمی را تشکیل می‌دهد. بافته با میل پنجم جوراب را می‌بافد. از دیگر دستبافهای زنان عشایر می‌توان به بلوزپشمی زنگال (بادیش)، اجاق قراقی (کناراجاق) گونه ای جاجیم است کم عرض درداخل آلاچیق (چادریلاق) درکناراجاق پهن می‌کنند. رنگرزی الیاف از نارنج و بویاق استفاده می‌شود. انواع نقش گلیم (الما نقشی، گل پوتاق)

تار سنتی سه تار

تار سنتی - بوکان:

تار سنتی باغلمه (عمرشته سیم) ساز سنتی عاشیق‌لاراست.

سه تار از حیث کاسه به دو دسته تقسیم می‌شود:

۱. سه تار ترکه ای: ازترکه های درخت توت مثل تخم مرغی که از وسط بریده شده نیمه بیضی است.

۲. سه تار یک تکه: از طریق کاسه کاری و مغار زدن کاسه درخت توت است.

نوع اول (ترکه ای) مرغوبتر است.

برای سنتور - مثلث قائم الزاویه چوب گردو بدون گره استفاده می‌شود.

کاسه تار یا سه تار: درخت توت چون آوند خیلی نرم و خیلی سخت دارد.

روی دسته تار - استخوان پای شتر استفاده می‌شود.

ویلن - صفحه رویی از کاج و صفحه زیرین از چوب سرو استفاده می‌شود.

سفالگری - میان‌دوآب:

خاک رس را از زمین آبرفتی روبروی روستای سوگلی تپه در ۵ کیلومتری جنوب میان‌دوآب تهیه می‌شود. که (کران keran) می‌گویند. پا لچیق (خمیر

گل رس خالص) مناسب ساخت سفالینه است.

شال بافی - بوکان:

^{۲۰} . یوسف مجید زاده خرداد۴۲ زیر نظر دکتر صادق کیا استاد دانشگاه، مشاور عالی و رئیس اداره کل موزه‌ها و فرهنگ عامه.

بسمه تعالی

مواد اولیه: پشم بز (بوژو/bozu) با کیفیت بهتر و دوام و نرم و لطیف است، پشم گوسفند (خوری) عرقچین - بوکان:

عرقچین (سرکلاه) بوسیله میل قلاب بافته می شود. مواد اولیه: پشم گوسفند، نقشه (مارپیچ و ستاره هشت پر) جولابافی - بوکان:

دستگاه جولایی از یک چهارچوب مستطیل تشکیل شده اجزای آن عبارت است از:

- شانه: دو عدد چوب موازی که در وسط آن ۳۶۰ نی غوغو تعبیه شده و در وسط دغه هنگام کار جا می گیرد.
- ماکوک (ماکو): از چوب در وسط آن نخ گلوله شده جای می گیرد. بافنده بوسیله ماکو از بین هر ردیف با ردوبدل کردن آن یک ردیف بوجود می آورد.
- پته ته: ابزاری از چوب ۴ عدد زیر پای بافنده که بوسیله لاستیک پهن به گوردها وصل شده و بافنده بوسیله پای خودش باپته ته کار میکند.
- گورد: از دو عدد چوب موازی به تعداد ۴ عدد می باشد و تارهای جولایی از گورد ها عبور و به شانه می رسد.
- جاپیچک: چوبی گردویی و ۴ گوش که جولای بافته شده را به دور خود می پیچد.
- برژنه: یا گیره چوب برای صاف نگه داشتن تخته در محل بافت که فشار تخته جاجیم به دغه کم شود.
- چولکه: چوب مستطیل وسط دو عدد قرقره که نخها بوسیله این قرقره کار می کند.
- دغه: چهارچوب مستطیل برای کوبیدن پودهای جاجیم بکار می رود. شانه در وسط دغه جای می گیرد.
- گوریز: رشته طنابی بافته شده از پشم گوسفند از بالای چهارچوب دستگاه جولایی عبور کرده و نگهدارنده چله کش تارهای جولایی می باشد.
- دستگاه رئال: برای بسته بندی و تنظیم نخهای تار استفاده می شود. گویش کردی به آن (داری نانه و Dari nanaval) می گویند.
- دستگاه خرک: یا خرچ نخ ریزی که بوسیله آن نخ پشمی را گلوله می کند.

مواد اولیه موج یا برمال و جاجیم پشم می باشد. پشم گوسفندی (خوری)

نقشه: شطرنجی و نقشه کشکولی یا محراب در زمینه جاجیم و بعضی با نقش ساده برای پشت لحاف و نقشه کشکولی برای نگهداری لحاف استفاده می شود. دریافت برمال (جانماز) همین طرح ها بطور سفید و سیاه می باشد. ۲۶

مُنَبَّت چوب :

ریشه کلمه منبت از کلمه " نبات " گرفته شده که به معنی رویانیده است و این وجه تسمیه به این دلیل بوده که برجستگی گل و گیاه بر روی چوب، سنگ و ... مانند روییدن گیاه بر روی آن بوده است، خصوصاً که نقوش، اکثراً گیاهی بوده است. منبت هنری است که در آن حکاکی و کنده کاری روی چوب بر اساس طرح و نقشه انجام می گیرد. قدیمی ترین اثر منبت موجود مربوط به نیمه اول قرن سوم هجری است و آن یک لنگه در چوبی متعلق به مسجد جامع عتیق شیراز است که در دوره عمر بن لیث صفاری ساخته شده است.

مواد اولیه مورد مصرف در هنر منبت انواع چوب های درختان می باشد، البته هر چه جنس چوب محکم تر و فشرده تر باشد کار منبت بهتر و زیباتر و بادوام تر خواهد شد مانند چوب گردو و شمشاد و گلابی (خود رنگ).

روش کار به این صورت است که بر اساس نقشه و طرح که اکثراً نقوش سنتی اسلیمی و ختایی می باشد با ابزاری بسیار ساده، بر روی چوب حکاکی انجام داده و نقوش به صورت برجسته و حجم دار در آمده که از زیبایی خاصی برخوردارند.

^{۲۶} . جمشیدی، فیروز، شناسایی و بررسی هنرهای سنتی جنوب استان، سازمان میراث فرهنگی کشور مدیریت میراث فرهنگی آذربایجان غربی، دست نویس، ۱۳۷۵

بِسْمِ تَعَالَى

انواع نقوش اسلیمی، ختایی، جانوری، انسانی، گل و مرغ، خطوط کوفی، و به صورت خود رنگ در منبت کاری درب ها، رحل قرآن، مبلمان و میز، انواع جعبه، قاب عکس، قاب آئینه و انواع مُهر قلمکار مورد استفاده دارند. روش نگهداری آن حفاظت از رطوبت مداوم، حرارت و آتش، اشعه مستقیم و مداوم خورشید، سفید کننده های شیمیایی و اشیای نوک تیز و بُرنده می باشد.

مُعرَق - مُنَبَّت :

در این هنر، همانطور که از نامش پیداست با تلفیق دو هنر مُعرَق و مُنَبَّت، تابلوهای سه بُعدی به وجود می آورند. معمولاً در تولید قسمت منبت، لایه هایی از چوب های خودرنگ را به یکدیگر چسبانده (به وسیله چسب چوب)، آنگاه دُوربُری نموده (قسمتهای اضافی حجم را می بُرنند) و توسط سوهانهای ظریف، حجم مورد نظر را پدید می آورند. در تولید قسمت معرق، مانند مُعرَق کاری عمل نموده در پایان قطعات منبت شده را، سرجای خود می نشانند. روش نگهداری آن حفاظت از رطوبت، حرارت و آتش، اشیای نوک تیز و بُرنده می باشد و با دستمال نم دار قابل تمیز کردن می باشد.

مُشَبَّک چوب :

مشبک چوب اغلب با دیگر هنرهای مربوط به چوب (خصوصاً مُنَبَّت) همراه می گردد. برای اجرای کار مشبک چوب، پس از اجرای طرح مورد نظر بر روی چوب قسمتهای منفی طرح را به کمک ابزاری چون مُغار و اره مویی خارج می سازند، تا طرح اصلی به صورت مشبک باقی بماند. معمولاً طرح باقیمانده را نیز منبت کاری می نمایند تا طرح، بُعد پیدا کرده و زیباتر شود. موارد مصرف آن در گذشته به جای پنجره بوده که علاوه بر گرفتن شدت آفتاب و یا سرما، نورهای ورودی را نرم و ملایم نموده، از شدت نور خورشید در تابستان کاسته، ضمن آنکه حریم خانه نیز تا حدود زیادی حفظ شده و از بیرون دید نداشته است. روش نگهداری آن حفاظت از رطوبت مداوم، حرارت و آتش، اشیای نوک تیز و بُرنده، ضربات ناگهانی و اشیای سنگین می باشد و با دستمال نم دار قابل تمیز کردن می باشد. ۲۷

معرق روی چوب:

هنر ایجاد نقشها و طرح های زیبا که از دور بری و تلفیق چوب های رنگی روی زمینه ای از چوب یا پلی استر سیاه شکل می گیرد.

کنده کاری چوب:

هنر ایجاد نگاره ها و نقوش ساده، سطحی کم عمق، روی چوب با استفاده از ابزاری ساده (همچون تبر، تیشه، اره، سوهان، چوب سای، رنده، مغار، اسکنه) و مبتنی بر ذوق و خلاقیت هنری هنرمند کنده کار است.

خراطی چوب:

هنر تراش و شکل بخشیدن و صاف و صیقل کردن چوب در اثر حرکت دورانی دستگاه خراطی، تولید محصولات نظیر عصا نی بدنه قلیان مهره های شطرنج و رنده و... موضوع هنر خراطی است.

نازک کاری (ریزه کاری):

هنری که طی آن چوب هایی بر اساس طرح و نقش مورد نظر بر قسمتهای خالی شده ی چوب زمینه روکش می شود.

مشبک کاری:

پس از اجرای طرح و نقش مورد نظر روی چوب قسمتهای منفی (فضاهای منفی) آن را با ابزاری نظیر مغار و اره مویی بریده و خارج می کنند تا طرح اصلی به صورت سوراخ سوراخ و مشبک بر جای ماند. در عمارت باغچه جوق از این نوع مشبک کاری استفاده شده است. خانه های قاجاری مسجد سردار و مدرسه

هدایت از این نمونه اند. ۲۸

^{۲۷} . پایگاه اطلاع رسانی صنایع دستی و هنرهای سنتی ایران، تدوین : فاطمه عرفانی ، گروه صنایع دستی، چوبی و

حصیری (www.iranian.hanicraft.com)

^{۲۸} . یآوری ، حسین، شناخت صنایع دستی ایران، تهران : مهکامه، چاپ اول، ۱۳۹۰

بِسْمِ تَعَالَى

فصل سوم - جلسه اول

توانایی شناخت ویژگی های طبیعی محل

بعد از مطالعه این فصل قادر خواهید بود

۱-۳ ویژگی های طبیعی محلی را بشناسید.

۲-۳ با طبیعت بومی آشنا شوید.

۳-۳ با جاذبه های طبیعی محلی آشنا شوید.

بسمه تعالی

۲-۱ ویژگی های طبیعی محلی

۳-۱

۴-۱

منطقه ارومیه از لحاظ زمین شناسی و رخساره‌ها دارای تنوع بسیار زیادی است. تا جایی که اکثر رخساره‌های دوران‌های مختلف زمین شناسی در این منطقه یافت می‌شود. رخنمون بیشتر واحدهای رسوبی منطقه ارومیه مربوط به دوران دوم (ژوراسیک) و دوران چهارم (کواترنر) زمین شناسی می‌باشد. جلگه ارومیه از رسوبات غنی رودهای اصلی این منطقه باراندوزچای، شهرچای، روضه چای و نازلوچای که از قدیم الایام همه ساله به طور منظم در آن ترسیب کرده و می‌کنند پوشیده شده‌است و به همین جهت است که جلگه ارومیه فعال ترین قطب کشاورزی آذربایجان به شمار می‌رود. آب‌های حاصل از ذوب برف کوه‌ها بصورت رودخانه‌های متعددی در دره‌های منطقه جریان می‌یابد و به سه حوزه عمده دریاچه ارومیه ، گسل عظیم خوی و دره رود کلوی سرازیر می‌شوند. سه ناحیه فوق پست‌ترین نقاط آذربایجان غربی به حساب می‌آید.

بر اساس ساختار طبیعی استان، اکوسیستم‌های ویژه‌ای از ترکیب گیاهان در سطوح مختلف پوشش گیاهی در سطوح مختلف توپوگرافی به وجود آمده‌است که اهم آن‌ها به شکل جنگلها و مراتع خودنمایی می‌کنند. سراسر مرز استان با ترکیه و عراق از کوه‌های مرتفع دیوارمانندی از شمال به جنوب کشیده شده‌است که منبع چشمه‌های آب فراوانی می‌باشند.

حوزه‌های آبریز

نقشه ۳۰ حوزه آبریز درجه دوم در کشور

بسمه تعالی

(۱) دریاچه ارومیه (۲) رودخانه ارس (۳) رودخانه زاب کوچک^{۲۹}
آبهای معدنی

(۱) ایستی سو؛ در نزدیکی گردنه قوشچی - سلماس. (۲) آب معدنی دریک؛ که بسیار گوارا بوده و در روستای دریک سلماس قرار دارد. (۳) آب گرم محال باراندوز؛ در نزدیکی قریه هفت آباد ارومیه. (۴) آب معدنی هفتابه. در دهستان مرگور که آب آن بصورت استوانه ای خارج می شود. (۵) آب معدنی کانی گراوان؛ در روستای کانی گوین در نزدیکی شهر رَبط (۶) آب معدنی شیخ معروف؛ در جاده نقده- مهاباد. (۷) آب معدنی کوه زنبیل؛ در کنار دریاچه ارومیه. (۸) آب گرم با ش کندي: در ۱۲ کیلومتری جاده ماکو - بازرگان قرار دارد.
بلندیها

در آذربایجان غربی چین خوردگیهای بزرگی وجود دارد که اکثرا در مراتع بیلاقی این منطقه در دامنه های این ارتفاعات قرار گرفته است و در بعضی آنها معادن زیادی وجود دارد. کوههای مهم آذربایجان غربی به قرار زیر است:
رشته کوههای مرزی زاگرس

این کوهها از کوه آتشفشان آرات یا کوه نوح که به ترکی آغری داغ نامیده می شود شروع شده و از شمال غربی به جنوب شرقی کشیده شده اند. این کوهها مرز مشترک بین ایران، ترکیه و عراق را تشکیل می دهند. ارتفاعات مرزی ایران در نواحی مختلف به نامهای محلی نامیده می شوند و مهمترین آنها به شرح زیر است:

^{۲۹} . قسمتی، باقر، استان شناسی آذربایجان غربی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، چاپ دوم، ۱۳۹۱

بسمه تعالی

کوه‌های ماکو: در شهرستان ماکو کوه‌های مرز ایران و ترکیه دارای قله‌های مختلفی به اسامی (ساری چیچک) (ساری چمن) می‌باشد که ارتفاع آنها به ترتیب ۲۵۰۰ و ۲۷۰۰ متر است. کوه شکار به ارتفاع ۳۰۵۰ و چرگین به ارتفاع ۳۰۰۰ متر می‌باشد.

کوه‌های خوی: در شهرستان خوی قله آورین و کوه‌های ورزی قطور به نام (سلطان سورا) و ارتفاعات قوچ داغ و گیر بران واقع اند. کوه آورین با ارتفاع ۳۰۶۷۰ متر بزرگترین کوه شهرستان خوی (بام خوی) و بیست و یکمین کوه بلند ایران، در شمال غربی ترین نقطه از این شهر واقع گردیده است. علاوه بر آنها کوه چله خانه که به جهت اقامت چهل روزه (شاه نعمت الله ولی) مشهور به چله خانه شده است.

کوه‌های سلماس: در این شهرستان کوه‌های مرزی به نام هراویل به ارتفاع ۳۴۰۹ متر قرار دارد.

کوه‌های ارومیه: در شهرستان ارومیه ارتفاعات قوشچی و کوه‌های بالستان در جنوب قرار دارند.

کوه‌های مه‌باد: کوه لندشیخان به ارتفاع ۲۷۶۰ متر و کوه سرمستان به ارتفاع ۱۸۱۲ متر و کوه قیزقاپان که مرز ایران و عراق تشکیل می‌دهد در این شهرستان واقع اند.

از دیگر کوه‌های استان کوه سلطان احمد است که مرز اصلی جنوب غربی ایران می‌باشد و از حوالی ساندج به سوی شهر میانه امتداد یافته و ۲۵۰۰ متر ارتفاع دارد.^{۳۰}

رشته‌کوه‌های مرکزی ترکیه و عراق (کوه قندیل ، دالامیر)، ارتفاعات گردنه قوشچی، ارتفاع مور شهیدان ، ارتفاعات گردنه کله شین ، کوه بینار ارومیه، اشکچی داغی در ۳۰ کیلومتری جنوب ارومیه، دشتک داغی در ۲۰ کیلومتری ارومیه، ماه داغی ۲۹ کیلومتری جنوب شرقی ، دره حاجی ابراهیم ، کوه ترغه بوکان به ارتفاع ۲۲۴۶، جوودلر داغی: به ارتفاع ۱۴۴۰ متر در شمال غربی شهر ارومیه، سیرداغی: به ارتفاع ۱۷۰۰ متر در دو کیلومتری جنوب غربی شهر ارومیه، علی ایمان داغی: به ارتفاع ۱۶۶۳ متر در جنوب شرقی شهر ارومیه، کوه‌های قیزمسی در ۶ کیلومتری، ساری قیه در ۷ کیلومتری، ترشک در ۷/۵ کیلومتری، قوش قیه سی در ۸/۵ کیلومتری، علی پنجه سی در ۹/۴ کیلومتری، بز داغی در ۱۲ کیلومتری، ساری داغ در ۱۵ کیلومتری شمال شرقی ارومیه قرار دارد. کوه‌های شهیدان، کمال و زیناتا بوتان (کوه مرزی با ترکیه) در ۳۸ کیلومتری جنوب غربی، کتول داغی در ۵۰ کیلومتری، ساری داش (برد زرد) در اشنویه، کوران داغی در ۶۵ کیلومتری شمال غربی ارومیه ، زنبیل داغی در ۲۵ کیلومتری شمال شرقی (حاشیه دریاچه ارومیه)، از جمله کوه‌های مهم این منطقه محسوب می‌گردند.

کوه دالانپر در نوار مرزی ایران ترکیه و عراق با ارتفاع ۳۴۸۷ دقیقاً در نقطه مرزی سه کشور ایران ، ترکیه و عراق واقع است به طوری که قله ی این کوه متعلق به این سه کشور است . این کوه در منطقه ای به نام سیلوانا واقع گردیده است و به معنی محل پرواز عقاب‌هاست و جزء بکر ترین مناطق کشور محسوب می‌شود . نزدیک ترین شهرستان به آن شهرستان اشنویه در استان آذربایجان غربی است . برای رسیدن به این منطقه باید از مسیر اشنویه به شهر دیزه (دیزج مرگور) و سپس روستای کیسیان ، گوله بی و در نهایت سوله دوکل عبور کرد.

رودخانه‌ها

^{۳۰} . پارس نژاد ، راحل، بررسی جاذبه های اکوتوریستی دریاچه ارومیه با تاکید بر پارک ملی، پایان نامه، ۱۳۸۴

بسمه تعالی

شهرچای ، زرینه رود ، مهاباد رود ، گدار چای ، سیمینه رود ، باراندوز چای ، نالوچای، زولاچای ، ارس، زاب ، قطور و ... جنگل‌ها

جنگل‌های طبیعی استان، هرچند که در قسمت‌هایی از پیرانشهر و مهاباد وجود دارد، ولی مناطق وسیع جنگلی در سردشت قرار گرفته‌است که مساحت آن را بین ۶۰ تا ۸۰ هزار هکتار تخمین می‌زنند. کل مساحت جنگل‌های مصنوعی در استان به ۳۲۰ هکتار در قطعات متفاوت می‌رسد. از گونه‌های مهم درختان جنگلی استان می‌توان به انواع بلوط، صنوبر، بنه، ارس، زالزالک (میمشان)، پسته وحشی، انجیر، گردو، سماغ، گلابی وحشی، بادام کوهی زبان گنجشک، گوجه وحشی، سنجد، توت و ... اشاره کرد. جنگلهای بلوط زاگرس به منطقه ای در غرب ایران گفته می‌شود که دارای

بسمه تعالی

جنگلهای بلوط می باشد. این منطقه از شمال غربی ایران (جنوب پیرانشهر در استان آذربایجان غربی) آغاز و تا جنوب شرقی استان فارس ، جایی (فیروز آباد) که جنگل بلوط خاتمه می یابد گفته می شود . نوع غالب جنگل جنوب استان انواع بلوط همراه با بنه می باشد. با توجه به تغییرات اقلیمی اخیر استان و شرایط طبیعی حاکم بر مناطق، از جمله کمبود بارش، کوتاه بودن دوره رشد گیاهان، یخبندان، کم بودن عمق خاک، رشد و رویش سالیانه جنگل های استان کم است. به همین دلیل چوب جنگل های این منطقه مصرف صنعتی ندارد ولی به اشکال مختلف که در ذیل به آن اشاره می شود، از آنها استفاده می شود.

۱ تهیه هیزم و زغال برای سوخت

۲ استفاده از محصولات فرعی جنگل (مانند تهیه سقز که صمغ درخت بنه است).

۳ استفاده از میوه های درختان جنگلی مانند گردو، بادام وحشی، زالزالک، گلابی وحشی و ...

سرزمین های هموار

۱ دشت های شمالی: زنگنه، پلدشت، ماکو، خوی

۲ دشت ها و جلگه های مرکزی: الف) دشت ها: سلماس، اشنویه، بخشی از ارومیه ب) جلگه ها: بخشی از ارومیه

۳ دشت ها و جلگه های جنوبی: الف) دشت ها: سردشت، پیرانشهر، تکاب، بوکان، مهاباد ب) جلگه ها: میاندوآب و بخشی از مهاباد^{۳۱}

مناطق تحت مدیریت:

مناطق چهارگانه: مناطق حفاظت شده استان

محدوده های حفاظت شده به محدوده ای از اراضی مستعد اعم از جنگل، مرتع و کوهستان و آب های واقع در آنها گفته می شود که به منظور حفظ همیشگی زندگی گیاهان و جانوران آن محدوده، بریدن درختان، تولید زغال چوب و بوته کنی در آن منطقه ممنوع بوده و مقررات شکار در آن هر سال بررسی و اعلام می شود. از جمله محدوده های محافظت شده استان می توان به ۱- پارک ملی دریاچه ارومیه ۲- منطقه حفاظت شده مراکان شهرستان های ماکو، پلدشت، چایپاره و خوی قرار گرفته است. محدوده ای تا مرز ایران با جمهوری آذربایجان حاشیه رودخانه ارس را از سمت شمال در بر می گیرد. ۳- منطقه حفاظت شده جنگلهای میرآباد سردشت ۴- اثر طبیعی غار سهولان مهاباد اشاره کرد.

مناطق شکار ممنوع:

این محدوده ها شامل سرزمین هایی است که از نظر حفظ و تکثیر جانوران، شکار برای چند سال در آنجا ممنوع اعلام می شود و پس از گذشتن این مدت، شکار آزاد یا برای مدتی دیگر ممنوعیت آن تمدید می شود. از مناطق شکار ممنوع استان می توان به ۱- منطقه شکار ممنوع دره شهیدان (قاسملو) ۲- منطقه شکار ممنوع زر آبد خوی ۳- منطقه شکار ممنوع آغل ماکو ۴- منطقه شکار ممنوع بیان در محور جاده شاهین دژ تکاب ۵- نیزار گرده قیط و ممیند در نرده اشاره کرد.

تالابها:

در استان آذربایجان غربی ۳۰ تالاب وجود دارد که دریاچه ارومیه دارای عنوان جهانی پارک ملی و ذخیره گاه زیست کره و تالاب حسنلو . درگه سنگی . یادگار لو و قوچی بابا علی جزو کنوانسیون رامسر و بقیه بدون آرم جهانی هستند. تالاب کانی برزان شمال شهرستان مهاباد عنوان بهشت پرندگان ایران را به خود اختصاص داده است.

مراعات استان:

طبق آخرین آمار ارائه شده توسط اداره کل منابع طبیعی در سطح استان، ۲۵۱۶۵۰۰ هکتار مرتع وجود دارد. تنوع آب و هوایی استان (میزان بارش) و ناهمواری های متفاوت باعث به وجود آمدن سه شکل مرتع بیلاقی، قشلاقی و میان بند (آران) شده است. دامپروران از مراتع بیلاقی در فصل تابستان، از مراتع قشلاقی در فصل زمستان و از مراتع میان بند (آران) در فصول پاییز و بهار برای چرای دام استفاده می کنند.

پارک ملی دریاچه ارومیه مجموعاً متشکل از ۱۰۲ جزیره بزرگ و کوچک می باشد که به جز جزیره اسلامی (شاهی) بقیه جزایر به صورت مناطق محافظت شده، پارک ملی اعلام شده و در آنها حیوانات وحشی رها شده اند.^{۳۲}

۳-۲ طبیعت بومی

^{۳۱} . قسمتی ، باقر، استان شناسی آذربایجان غربی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، چاپ دوم، ۱۳۹۱

^{۳۲} . پارس نژاد ، راحل، بررسی جاذبه های اکوتوریستی دریاچه ارومیه با تاکید بر پارک ملی، پایان نامه، ۱۳۸۴

بِسْمِ تَعَالَى

آذربایجان ، نگینی بر تارک ایران است که رود ارس آن سینه زمان را می شکافد و فریاد برمی آورد که گفتنی های بسیار دارد . تخت سلیماننش یادگار ارژمند گذشتگان است . ذره ذره خاک دشت چالدران لبریز از غرور ، غار شگفت انگیز سهولانش چشم هر بیننده ای را به اشک می نشاند و طبیعت رویایی آن ، مخلوق را به تحسین خالق بر می انگیزاند .
دریاچه ها:

دریاچه ارومیه:

دریاچه ارومیه یکی از منابع آبی آذربایجان در مغرب فلات آذربایجان که از شمال به جنوب کشیده شده است. آب دریاچه ارومیه بی نهایت شور و میزان نمک محلول آن دو برابر اقیانوسها است و به همین علت نیز آب آن هیچ وقت یخ نمی زند. دریاچه ارومیه شورترین دریاچه کشور است که میزان شوری آب این دریاچه در حدود ۳۵۰ گرم بر لیتر است و تنها موجود زنده این دریاچه «آرتمیا اورمیانا» می باشد. قابل ذکر است دریاچه ارومیه بعد از دریاچه «بحرال میت» شورترین دریاچه جهان بوده و لجن های این دریاچه خاصیت درمانی دارد. از نظر وسعت در شمال غربی ایران پهناورترین دریاچه داخلی کشور محسوب می شود.

- ۱- دریاچه ارومیه با داشتن آب شور، بزرگترین دریاچه ایران و بیستمین دریاچه جهان می باشد.
- ۲- بر اساس مصوبات یونسکو یکی از ذخیره گاه های زیست کره در سطح جهان انتخاب شده است.
- ۳- در سال ۱۳۴۶ تحت عنوان منطقه حفاظت شده معرفی شد.
- ۴- در سال ۱۳۵۴ به عنوان پارک ملی دریاچه ارومیه ارتقاء یافته است.
- ۵- یکی از تالاب های ثبت شده در کنوانسیون رامسر می باشد.
- ۶- جزایر دریاچه ارومیه شامل ۱۰۲ جزیره بزرگ و کوچک می باشد.
- ۷- مهمترین جزایر دریاچه ارومیه :

جزیره کبودان (قویون داغی) به مساحت ۳۱۲۵ هکتار (زیستگاه قوچ و میش)
جزیره اشک به مساحت ۲۵۷۰ هکتار (زیستگاه گوزن زرد ایران)
جزیره اسپیر به مساحت ۱۲۵۰ هکتار (تنوع پوشش گیاهی)
جزیره آرزویه مساحت ۸۰۰ هکتار (تنوع پوشش گیاهی)
جزایر نهگانه (محل تخمگذاری پرندگان)

بسمه تعالی

۸- حوضه آبخیز دریاچه در حدود ۵۲۰۰۰ کیلومتر مربع می باشد.

۹- اکوسیستم آبی و خشکی آن از تنوع جانوری و گیاهی متنوعی برخوردار می باشد.

۱۰- این دریاچه از نظر گردشگری بسیار با اهمیت بوده است.^{۳۳}

از زمانهای قدیم آب دریاچه ارومیه به علت املاحی که در آن محلول است، مورد توجه بیماران امراض جلدی و اطباء محل بوده است. گل‌های طبی در درمان بیماریهای درد بندها، پی‌ها و ماهیچه‌ها (بر اثر ماتیسیم یا عفونت) و بعضی از بیماریهای زنانه و نیز در درمان ضربه‌های وارده به استخوانها، بندها و قسمت‌های نرم اندام مورد استفاده قرار می‌گیرد. جلبک کبودی که به مقدار زیاد در ته دریاچه ارومیه روی سنگهای آن می‌روید جلبک سیانوفی سس می باشد. فصل آب تنی معمولاً از اوایل تیر تا نیمه دوم مرداد طول می‌کشد و از این زمان به بعد آب دریاچه سرد می‌شود.

اغراق نخواهد بود اگر بگوییم دریاچه ارومیه با وسعت زیاد، جزایر متعدد، سواحل کم عمق و از همه مهمتر امنیت و آرامشی که به میهمانان خوش پرواز خود ارزانی می‌کند، یکی از مهمترین زیستگاه‌های پرندگان مهاجر است که در سطح قاره آسیا از نظر تنوع و زیبایی کم نظیر است. در فصول بهار و تابستان، دریاچه ارومیه تبدیل به بزرگترین منطقه زاد و ولد برخی پرندگان مانند فلامینگو (مرغ آتشی)، پلیکان سفید (مرغ سقا) و تنجه بادکوبه ای می‌شود.

علاوه بر این پرندگان، پرندگان دیگری مانند کاکایی نقره‌ای، کاکایی صورتی، آنقوت، کفچه نوک تیز در دسته‌های چند هزارتایی در جزایر مختلف تولید مثل می‌کنند که از میان آنها کاکایی نقره‌ای، نقش بسیار مهمی در کنترل جمعیت فلامینگوها و پلیکان‌ها دارد؛ به این صورت که از منابع تغذیه کاکایی نقره‌ای، تخم و جوجه فلامینگو و پلیکان است.

چهره دریاچه ارومیه در فصل‌های پاییز و زمستان به کلی دگرگون می‌شود. پهنه‌های لاجوردی که در بهار و تابستان شاهد جنب و جوش و لانه‌سازی و جوجه‌آوری هزاران هزار پرند رنگین پر و فعال است، سکون و آرامشی دلپذیر به خود می‌گیرد. فلامینگوها، پلیکان‌ها، کاکایی‌ها و حتی بسیاری از تنجه‌ها و آنقوت‌ها به سوی نقاط جنوبی و گرمسیر پر می‌کشند، ولی این آرامش چندان دوامی ندارد و تقریباً بلافاصله پس از مهاجرت پرندگان تخمگذار، گروه‌های پرندگان آبری مهاجری که دوران جوجه‌آوری خود را در سرزمین‌های سردسیر شمالی سپری کرده‌اند از راه می‌رسند تا زمستان را در دریاچه ارومیه به سر آورند. به این ترتیب، دریاچه در فصول مختلف به عنوان زیستگاه و محل تغذیه پرندگان گوناگون مورد استفاده قرار می‌گیرد. علاوه بر جزایر دریاچه، در حاشیه‌ها، به خصوص حاشیه‌های جنوبی، نیزارها و تالاب‌های آب شیرین که آب آنها از چشمه‌ها، یا رودخانه‌ها تامین می‌شود میزبان گروه‌های کثیری از پرندگان نظیر غاز پاخاکستری، غاز کله‌سبز و نوک‌پهن، اردک سرحنایی و اردک سرفسید می‌شوند. زندگی در جزایر دریاچه ارومیه (پارک ملی) منحصر به پرندگان نیست. جزیره قویون داغی به عنوان بزرگ‌ترین جزیره غیرمسکونی، زیستگاه انواع پستانداران وحشی مثل موش صحرایی، قوچ، میش و پلنگ است. دریاچه ارومیه جزایر و شبه جزیره‌های متعددی دارد که از اهمیت توریستی قابل توجهی برخوردارند. این دریاچه دارای ۱۰۲ جزیره کوچک و بزرگ است که اهم آنها عبارتند از: اشک، اسپیر، کبودان (قویون داغی)، اسلامی (شاهی).

جزیره اشک:

این جزیره با ۲۱۱۵ هکتار وسعت در قسمت جنوبی کبودان و در ۴۰ کیلومتری بندر گلمانخانه قرار دارد. این جزیره یک چشمه آب شیرین دارد و یکی از زیستگاه‌های پرندگان بومی و مهاجر از جمله فلامینگو و تنجه به حساب می‌آید. جزیره اشک از نظر پوشش گیاهی شبیه جزیره کبودان است و گوزن زرد ایرانی که یکی از نادرترین گوزن‌های جهان است در آن زندگی می‌کند.

جزیره اسپیر:

این جزیره با ۱۱۵۱ هکتار وسعت در غرب کبودان و در ۲۷ کیلومتری بندر گلمانخانه واقع شده‌است. این جزیره همه ساله پذیرای پرندگانی همچون فلامینگو، پلیکان‌ها، کاکایی‌ها و غازهاست. امکانات و تاسیسات جزیره محدود به یک اسکله می‌باشد. جزایر کبودان، اشک، اسپیر، آرزو و جزایر نه‌گانه از امکانات مناسب برای شنا و ورزش‌های آبی برخوردار است.

جزیره کبودان:

یکی از بزرگترین جزایر دریاچه ارومیه، جزیره کبودان است که یک چشمه و یک قنات کوچک دارد. قسمت اعظم پوشش گیاهی آنرا علف‌های کوتاه، درختان پسته وحشی، سرو کوهی، بادام وحشی، شیرخشت و گوجه‌فرنگی تشکیل می‌دهد. این جزیره در شرق ارومیه با وسعت ۳۱۷۵ هکتار و در

^{۳۳}. دکتر کامران حسینی، آبان ۱۳۹۲ (kamran-hosseini.blogfa.com)

بسمه تعالی

ارتفاع ۱۵۲۱ متری قرار دارد. نوع ساحل آن سنگی و ماسه‌ای است و برای شنا و ورزش‌های آبی امکانات مناسبی دارد. در جزیره کبودان هزاران حیوان از انواع مختلف زیست می‌کنند که عمده‌ترین آنها قوچ و میش می‌باشد.

جزیره اسلامی (شاهی):

جزیره اسلامی تنها جزیره مسکونی و آباد دریاچه ارومیه است که در اثر کمی بارندگی و تبخیر آب دریاچه در تابستان به صورت شبه جزیره در می‌آید و روستاییان این جزیره از راه خشکی به تبریز، آذرشهر، بوکان و شبستر رفت و آمد می‌کنند. در حال حاضر یک رشته جاده خاکی فرعی از جاده آسفالت تبریز آذرشهر از کنار ایستگاه دامپروری خاصان به سوی جزیره کشیده شده است. طول جزیره ۲۴ و عرض آن ۱۵ کیلومتر است. وجود این جزیره سرسبز و خرم با آب شیرین و گوارا (جزیره ۵۴ چشمه دارد) در دریایی شور و تلخ از عجایب و بدایع طبیعت و خلقت است. پرندگانی مانند پلیکان، آنقوت، فلامینگو و سایر پرندگان مهاجر در قسمت‌های باتلاقی جزیره و سواحل نیزاری آن زندگی می‌کنند.

در جزیره اسلامی هفت روستا به اسامی سرای، آق گنبد، گمیچی، تیمورلو، قبیچاق، بوراچارلو و بهرام آباد (ورالو) با حدود ۸ هزار نفر جمعیت وجود دارد. شغل عمده مردم آن کشاورزی، گل داری، باغداری و کار در کشتی‌های دریاچه است. محصولات عمده جزیره را غلات، حبوبات، صیفی جات و خشکبار تشکیل می‌دهند.

دریاچه مارمیشو - ارومیه:

این دریاچه در فاصله ۴۵ کیلومتری غرب شهرستان ارومیه در کنار مرز ترکیه با وسعت تقریبی حدود ۵ هکتار قرار دارد که از دامنه‌ها و چشمه‌های اطراف تشکیل شده است. دریاچه مارمیشو محل زیست انواع آبیان از جمله ماهی قزل آلا بوده که محل بسیار مناسبی برای صید ماهی و گذراندن اوقات فراغت گردشگران و دوست داران طبیعت می‌باشد. به علت عمق زیاد این دریاچه خصوصاً در فصل بهار آب به رنگ سبز دیده می‌شود.

دریاچه خسرو - تکاب:

در وسط آثار باستانی تخت سلیمان دریاچه‌ایی که عمق آن حدوداً ۱۱۰ متر و ابعاد آن ۸۰ در ۱۲۰ متر است وجود دارد. آب دریاچه به صورت چشمه جوشان از اعماق زمین بیرون می‌جوشد که منظره بسیار جالبی دارد.

باغات:

باغات انگور و توتستان - ارومیه:

شهرستان ارومیه به دلیل قرار گرفتن در جلگه حاصلخیز و سرسبز پوشیده از باغات سیب انگور و توتستان‌ها بوده که محصولات بعد از تامین احتیاجات داخل بخش بزرگی از صادرات کشور را نیز تشکیل می‌دهد.

باغات گیلاس و سیب - اشنویه:

دره سر سبز شهدا و مسیر بسیار زیبای ارومیه به اشنویه و باغات گیلاس سیب از جاذبه‌های ویژه منطقه برای طبیعت گردان می‌باشد.

چمن متحرک بدرلو (چمن گلی) معروف به چملی - تکاب:

چمن گلی در ۱۷ کیلومتر شمال شرقی شهرستان تکاب و در ۳ کیلومتری شرق روستای بدرلو از دهستان افشار بخش مرکزی واقع شده است. در داخل دره سبز، و درختان چنار و بید و نیزار و چمن دریاچه‌ای به قطر طبیعی تقریبی ۸۰ متر و با جزیره‌ای شناور مملو از نی به قطر ۶۰ متر وجود دارد که در اثر وزش باد به طرفین حرکت می‌کند.

رود خانه‌ها:

رودخانه زاب کوچک - ارومیه :

دارای جریان آب دائمی است و در سرتاسر سال خشک نمی‌شود. از ایران سرچشمه گرفته و در عراق به دجله می‌ریزد. این رودخانه و دره عمیق آن یکی از دیدنی‌ترین رودخانه‌های استان‌های غربی است که به خودی خود دارای جاذبه‌های جهانگردی است.

سیمینه رود (تاتائو) - میاندوآب:

این رودخانه از ارتفاعات اطراف سقز (حوالی زنجان و ترجان) در جنوب دریاچه ارومیه سرچشمه می‌گیرد. شبکه اصلی آن شتاوه رود در جنوب غربی دهشهر کندی است. این رود پس از عبور از بوکان و غرب میاندوآب و دشت حاصلخیز شامات به باتلاق‌های جنوب شرقی دریاچه ارومیه می‌ریزد.

زربنه رود (جغتوچای) - میاندوآب :

این رودخانه از کوه‌های چهل چشمه کردستان، بین سقز و بانه سرچشمه می‌گیرد و پس از عبور از شرق میاندوآب در جلگه وسیع آبرفتی به چند شاخه تقسیم می‌شود و از گوشه جنوب شرقی به دریاچه ارومیه می‌ریزد. طول آن ۳۰۰ کیلومتر و حوزه آن بیش از ۱۱۰۰ کیلومتر مربع است. بر روی این رودخانه

بسمه تعالی

یک سد نسبتاً بزرگ و یک سد انحرافی (نوروزمهر) احداث شده است که حدود ۷۰ کیلومتر با شهرمیان‌دوآب فاصله دارد. ماهیان بومی رودخانه عبارتند از: کپور، سفید، اسپله و زردماهی که طول برخی از آنها به یک متر نیز می‌رسد، ماهیگیری در این رودخانه آزاد است.^{۳۴}

چشمه‌ها:

چشمه معدنی هفتابه - ارومیه:

این چشمه در دهستان مرگور و در یک کیلومتری شرق دهکده هفتابه قرار دارد. آب چشمه با فشار و همراه گاز از زمین خارج می‌شود و در حدود ۱۰ سانتی متر از سطح آب بالا می‌رود و فرو می‌ریزد. حوضچه طبیعی در کنار بستر رود بوجود آمده، ولی فشار آب چشمه به حدی است که آب رودخانه به این حوضچه وارد نمی‌شود. آب این چشمه در ردیف آبهای بیکربنات مخلوط (کلسیک، منیزین و سدیک) و گازدار گرم است. چشمه قینرجه - ارومیه:

این چشمه در ۲۷ کیلومتری جاده ارومیه - سلماس واقع شده است. آب آن از دو محل خارج می‌شود. آب این چشمه در ردیف آبهای کلروره بیکربنات مخلوط و سولفات سدیک گازدار و گوگردی سرد است.

چشمه های معدنی زنبیل - ارومیه :

چشمه زنبیل در ۳۶ کیلومتری شمال شرقی ارومیه، در شرق سپرغان و در دامنه شرقی کوه زنبیل در دهستان نازلوچای واقع شده و جاده آن جیب رو است. چشمه، حوضچه طبیعی دایره‌ای شکلی دارد و گاز از کف آن بطور دائم خارج می‌شود. مقدار آب این چشمه در حدود ۱۰ لیتر در ثانیه است. در قسمت جنوب این حوضچه، حوضچه دیگری وجود دارد که مقدار آب آن در حدود ۱۵ لیتر در ثانیه است. فاصله چشمه تا دریاچه کمتر از یک کیلومتر و نوع آب آن در ردیف آبهای سولفات و بیکربنات کلسیک و منیزیم آهن دار سرد است.

چشمه زندان سلیمان - تکاب :

چشمه آب معدنی زندان سلیمان بین احمد آباد علیا و کوه زندان در شهرستان تکاب واقع شده و حدود ۱۹۸۰ متر از سطح دریا ارتفاع دارد.

چشمه معدنی عرب دیزج - ماکو:

این چشمه معدنی در ۳۰۰ متری دهکده ای به همین نام در اطراف ماکو است.

چشمه معدنی شگفتی - چالدران :

این چشمه در دامنه جنوبی کوه های آق بولاغ و شمال دهکده شگفتی در منطقه سیه چشمه واقع شده است.

چشمه معدنی میناس - سلماس:

چشمه میناس در روستای میناس (جنوب شرقی سلماس) واقع شده است.

چشمه صدقیان - سلماس:

دهکده صدقیان در شمال شرق سلماس واقع شده است.

چشمه گراو - مهاباد:

چشمه گراو تقریباً در ۵۰۰ متری جاده مهاباد - سردشت واقع شده است. سنگ های کربنات آهکی اطراف دو مظهر تراشیده و دو حوضچه بوجود آورده اند

که در یکی بانوان و در دیگری آقایان استحمام می کنند.

چشمه های معدنی ویشلق - خوی:

چشمه معدنی ویشلق در ۵۰۰ متری جاده خاکی منشعب از ۱۲ کیلومتری جاده خوی - تبریز قرار دارد. اهالی محل، تپه های اطراف را (تپه شورسو) می نامند.

چشمه های معدنی ایواوغلی - خوی:

این چشمه ها در شمال شرقی خوی و در قسمت جنوبی جاده دهکده ایواوغلی واقع شده اند و از دو محل نزدیک به هم از زمین خارج می شوند. این دو آب از دو نوع متفاوت هستند و آب چشمه دوم آب معدنی گاز دار می باشد.

چشمه شور بولاغ بیلوار - خوی:

^{۳۴} . راهنمای گردشگری، استان آذربایجان غربی، طراحی و تدوین و چاپ :نماینده انحصاری سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح در شمالغرب کشور.

بسمه تعالی

دهکده بیلوار در شمال شرقی خوی واقع شده است و شور بولاغ در حدود ۷۰۰ متری جنوب دهکده در پای یک تپه رسوبی خاک رسی، در کناره راست بستر رودخانه قرار دارد.

چشمه معدنی زارغان (زوران) - خوی:

دهکده زارغان در شمال غرب بیلوار واقع شده و فاصله این دو از طریق دهکده بزندی ۵ کیلومتر است. در ۴ کیلومتری غرب دهکده چشمه معدنی زارغان قرار گرفته و در محل به نام (قیز) مشهور است.

چشمه معدنی دسته دره - خوی:

این چشمه در شمال غربی خوی واقع شده و از مظهر آن تا پای دامنه، سنگ های آهکی و چند تکه سنگ سیلابی قرار دارد. چشمه معدنی نوایی - خوی:

دهکده نوایی در شمال شرقی خوی و در ۹ کیلومتری جاده خوی - تبریز واقع شده است و چشمه معدنی نیز در کنار آن قرار دارد. چشمه معدنی خان - خوی:

چشمه معدنی خان در ۴۱ کیلومتری جنوب غربی خوی در ناحیه خان واقع شده است.

چشمه معدنی کلوانس - خوی:

چشمه کلوانس در جنوب غربی دهکده کلوانس قرار دارد. حوضچه این چشمه بیضی شکل با عمق ۳۰ سانتی متر است. آبدهی چشمه در حدود ۳ لیتر در ثانیه است. این آب در ردیف آبهای بیکربنات مخلوط گازدار و آهن دار سرد قرار دارد.

چشمه معدنی آغ گل - خوی:

در ۲۲ کیلومتری شمال غرب شهرستان خوی در مسیر خوی - قره ضیاءالدین به فاصله صد کیلومتری از سد آغ گل و در جوار قریه ای به همین نام قرار دارد. در کنار این چشمه، چشمه های معدنی دیگری قرار گرفته که از تجمع رسوبات موجود در آب آنها ناهمواریها و پستی بلندی های طبیعی با مناظر زیبا تشکیل شده است.

آب گرم ها:

آب گرم ایستی سو - سلماس:

این آبگرم که به آب گرم سلماس نیز معروف است در ۶۹ کیلومتری جاده ارومیه - سلماس پشت گردنه قوشچی واقع شده است. ایستی سو در یک کیلومتری روستای ایستی سو قرار دارد. در این منطقه آبی گرم از چند نقطه کوه به پایین سرازیر می شود. این آب به علت داشتن ماده معدنی برای درمان روماتیسم و درد مفاصل مفید است.

آبهای گرم احمد آباد - تکاب:

در فاصله ۲ کیلومتری شمال غربی روستای احمد علیا حفره های آب گرمی وجود دارد که بنا به روایت گذشتگان خاصیت دارویی داشته و مورد استفاده عموم قرار می گیرد. در میان چشمه های آبگرم احمد آباد در نقاط نزدیک آبگرم ها، حفره های پر از آب سرد نیز وجود دارد که خاصیت دارویی داشته و مورد استفاده عموم قرار می گیرد. این آبها به علت داشتن املاح معدنی گوناگون بعد از طی مسیر در روی زمین رسوباتی به رنگهای سفید زرد مایل به نارنجی و در بعضی موارد کاملاً قرمز بر جای می گذارد.

آب گرم شوط آباد - ماکو:

روستای شوط آباد در ۲۷ کیلومتری جنوب شرقی ماکو واقع شده است. ۲/۵ کیلومتر بعد از شوط آباد تپه ای وجود دارد که آب گرم از بالای آن خارج می شود.

آب گرم باش کندی - ماکو:

چشمه آب گرم باش کندی در فاصله ۲ کیلومتری روستای باش کندی و ۱۳ کیلومتری جاده ماکو بازرگان واقع شده است. مناطق حفاظت شده:

منطقه حفاظت شده مراکان - ماکو:

در جنوب سواحل ارس و شمال شهرستان ماکو واقع شده و دارای پوشش گیاهی نيزار و بیشه زار است. در این منطقه حیوانات و پرندگان از قبیل قوچ، میش، پلنگ، مار، موش، سنجاب، گراز، جغد و..... زندگی می کنند و جزو مناطق شکار ممنوع محسوب می شود.

منطقه حفاظت شده آغ گل - ماکو:

بِسْمِ تَعَالَى

در نزدیکی منطقه مراکان ، بین پل دشت و ماکو قرار گرفته است و یکی از زیستگاه های مهم پرندگان مهاجر و گونه های جانوری بومی محسوب می شود. شکارگاه آغ گل در غرب پل دشت ، در نزدیکی رودخانه ارس واقع شده و حیواناتی نظیر گراز، خوک ، روباه ، سنجاب را در خود جای داده است.

بسمه تعالی

فصل سوم - جلسه دوم
۳-۳ جاذبه های طبیعی محلی

به طور کلی جاذبه های گردشگری به دو گروه اصلی: جاذبه های طبیعی و خدادادی و جاذبه های دست ساز بشری و تاریخی تقسیم نمود.

استان آذربایجان غربی با برخورداری از تمدن کهن، آثار تاریخی غنی و جاذبه های متعدد فرهنگی و طبیعی به عنوان یکی از قطب های مهم فرهنگی و گردشگری ایران و جهان محسوب می شود. مهم ترین توانمندی های گردشگری استان عبارت اند از:

- ۱ شرایط آب و هوایی مناسب، تنوع پوشش گیاهی، رودها، چشمه ها، غارها، آبشارها، پارک های جنگلی، جزایر، گونه های مختلف گیاهی و جانوری، جلگه ها و دامنه های پر از گل های وحشی
- ۲ قلعه ها، دژها، مساجد، بازارها، اماکن و بناهای تاریخی
- ۳ تاکستان ها، توتستان ها و باغات اطراف شهر ارومیه، سوغات نقل و بیدمشک ارومیه، قالیچه های تکاب، دست بافت های عشایر و روستاییان، لباس های رنگی و محلی و از همه مهم تر مردم خونگرم و مهمان نواز
- ۴ همجواری با کشورهای ترکیه، جمهوری آذربایجان، ارمنستان و عراق که موقعیت خاصی برای گردشگری استان ایجاد کرده است.

با توجه به توانمندی های ذکر شده، این استان را می توان "سرزمین زیبایی های ایران" نامید.

تفرجگاه ها از مراکز مهم طبیعت گردی و گذران اوقات فراغت استان به شمار می روند که مهم ترین آنها عبارت اند از: سواحل دریاچه ارومیه، تفرجگاه بند، نازلو، دره شهدا، دریاچه مارمیشو، پیست اسکی خوشاکو در ارومیه، تفرجگاه فیوروق، چشمه زلزله پسک در خوی، غار سهولان، دریاچه پشت سد مهاباد، چشم تریا در ماکو، جنگل ها و آبشار شلماش در سردشت و ...

دریاچه ارومیه مهم ترین جاذبه طبیعی گردشگری استان است که مهم ترین جاذبه های آن عبارت اند از:

- ۱ شن های گرم، لجن مخصوص و آب دریاچه ارومیه که بسیاری از بیماری های پوستی، عفونی و روماتیسمی را درمان می کند.
- ۲ وجود جزایر زیبا و منحصر به فرد دریاچه ارومیه و وجود زیستگاه های بکر و دست نخورده آن

«میگوی آب های شور»

- ۳ وجود نوعی سخت پوست به نام آرتیمیا اورمیاننا
- ۴ توان های تحقیقاتی و آموزشی دریاچه
- ۵ بزرگراه و پل میانگذر شهید کلانتری
- ۶ پوشش گیاهی و حیات وحش پارک ملی دریاچه ارومیه

انواع جاذبه های هر شهرستان به طور مختصر

بسمه تعالی

ارومیه: دریاچه ارومیه و جزایر آن، آبشار سلوک، آبشار سوله دوکل، تفرجگاه قلعه اسماعیل آقا، دره جرمی، رودخانه شهر چای، دره آرمود، سد نازلو، دره شهدا قاسملو، تفرجگاه بند، منطقه کاظم داسی، دریاچه دالامپر، دریاچه مارمیشو، سد شهرچای، پیست اسکی خوشاکو، پارک جنگلی، غارهای فرهاد، تخت قارا، میرداوود و دانیال.

سلماس: چشمه های آبگرم ایستی سو، صدقیان ومیناس.

شوط: آبشار صخره ای.

ماکو: چشمه ثریا، سد ارس، شکارگاه ماکو، تالاب های ساری سو، یاریم قیه، قره بلاغ، عشق آباد، آغ گل. دالانها و غارهای زیرزمین در اطراف آرات.

چالدران: رودخانه ارس، دشت چالدران، غار چهل پله خضرو، آرامگاه سادات کوه کمره ای

چایپاره (قره ضیاءالدین): آب معدنی چایپاره، روستای بسطام.

خوی: مزارع آفتابگردان، چشمه های آب معدنی قطور، آب گرم شور بولاغ بیلوار، ایوغلی، ویشلق، تفرجگاه فیروزورق.

اشنویه: طبیعت اطراف اشنویه، باغات سیب و گیلاس.

نقده: چشمه و تفرجگاه پندی گوز (هفت چشمه)، آب گرم شیخ معروف، تالابهای شیطان و یادگارلوو جهودآباد وگرده قیا، غارهای زندان و بابا حسن، دریاچه سد حسنلو، آبگیر حسنلو، سلطان یعقوب نقده

مهآباد: دریاچه سد مهآباد، غار آبی سهولان، تالاب کانی برآزان (بهشت پرندگان ایران)، چشمه گراو، آب معدنی گراو، غارهای بونریک کوچک و بزرگ، غار فخریگاه.

میاندوآب: زرینه رود، سیمینه رود، تپه شهدا، مجتمع تفریحی سد نوروزلو، تالاب قره گل و یسریل آباد، چشمه معدنی زندان سلیمان.

بوکان: سد بوکان، یادبود فلاچی بوکان تنها اثر ارزشمند به خط آرامی کهن در ایران است. گورستان خاندان مکرری در بوکان.

پیرانشهر: طبیعت اطراف ودشت سرسبز پیرانشهر، جنگل های پردانان، رودخانه پرآب پیرانشهر به سردشت، سنگهای افسانه ای خورنچ پیرانشهر، بازارچه پیرانشهر، چشمه کانی خدا.

شاهین دژ: آبشار شر شر.

سردشت: چشمه گراوان، آبشار شلماش، جنگلهای سردشت، رودخانه پرآب زاب.

تکاب: آب گرم احمد آباد، کوه زندان (غارچاه زندان)، چمن متحرک چملی، غارهای غیب آباد کهریز و کهل، چشمه زندان سلیمان بین احمدآباد علیا و کوه زندان از مهمترین آبهای معدنی ایران^{۳۵}

ارتفاعات در بند-ارومیه:

مکان بسیاریا و جذاب طبیعی دیگری که منطقه قوشچی وجود دارد ارتفاعات در بند که در نوع خود بی نظیر است چرا که هم از لحاظ طبیعی بسیار زیباست و هم از نظر تاریخی قابل اهمیت است. ارتفاعات در بند در جنوب روستای مقابل و شمال شرق شهر قوشچی در کنار جاده منتهی به سلماس از

طرف قوشچی می باشد. این محل فاصله حدود ۵۰۰ متری با دریاچه ارومیه دارد آب مختصر و محصور با صخره ها و سنگهای بسیار عظیم که در بهار زلاییت دل انگیزی دارد باعث رویش گیاهان، درختان توت و انجیر شده است. در بالای ارتفاعات در بند یک قلعه بسیار بزرگی که تنها شاهد آن دیوارهای

بسیار عظیم و طویل سنگی آن به جا مانده است که احتیاج به کاوشهای باستان شناسی دارد.^{۳۶}

دره شهدا(قاسملو)-ارومیه:

این تفرجگاه یکی از بهترین و سرسبزترین تفرجگاههای ارومیه می باشد که همه روزه و در تمام فصول سال گردشگران داخلی و خارجی زیادی را به سوی خود جلب می کنند. دره شهدا دارای طبیعت بکر به علت فاصله زیاد از شهر می باشد و دره ها و رودخانه های پرآب در آن وجود دارد که رودخانه آن در

تمام فصول سال پرآب می باشد و زمانهای خاص آب رودخانه بالا آمده و محیط اطراف خودرا زیر خود می گیرد. در این دره انواع گیاهان وحشی و خودرو وجود دارد که مورد استفاده دارویی قرار می گیرد. مانند: سنگ، چاقاله بادام، آلوچه وحشی، تمشک، گندله و...

تفرجگاه بند-ارومیه:

^{۳۵} ۱- شهام، افشین و دادفر، هیلدا جغرافیای ایرانگردی، تهران: طراوت، چاپ ششم، ۱۳۸۸.
۲- راهنمای گردشگری، استان آذربایجان غربی، طراحی، تدوین و چاپ: نمایندگی انحصاری سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح در شمالغرب کشور.
۳- هتل چی، معصومه، شهرهای توریستی ایران، تهران: انتشارات برهان صادق، ۱۳۹۱

^{۳۶} . ولی نوروزی قوشچی لیسانس جغرافیای طبیعی اکتوریسم (گاهنامه شهروند قوشچی ۱۳۸۶)

بسمه تعالی

تفرجگاه بند نیز به علت نزدیکی به شهر از موقعیت خاصی برخوردار است و گذران اوقات فراغت در آن برای هر قشری از مردم امکانپذیر می باشد. در این تفرجگاه به علت استقبال زیاد مردم تمام امکانات و خدمات از قبیل رستوران، کافه، چایخانه و... به چشم می خورد.

دره قریس - خوی:

در ۲۵ کیلومتری شمال غرب خوی به طرف جاده بخش صفائیه قرار دارد و به عنوان یکی از جاذبه های طبیعی و گردشگری آذربایجان غربی نگاه هر بیننده ای را به عظمت و خلقت خداوند قادر متوجه می کند.

پیست اسکی خوشاکو- ارومیه:

مجموعه ورزشی تفریحی که در فاصله ۳۵ کیلومتری غرب شهر ارومیه قرار گرفته است. به علت شرایط آب و هوایی و بارندگیهای زیاد و سرمای بیش از حد در بیشتر سال پوشیده از برف بوده که محل مناسبی برای استفاده ورزشکاران و افراد علاقمند به رشته ورزشی اسکی قرار می گیرد. در محل پیست تمام امکانات رفاهی برای رفاه حال گردشگران و ورزشکاران فراهم آمده است.

آبشارها:

آبشار شلمکان - ارومیه:

این آبشار در جوار روستای شلمکان در نزدیکی ارومیه واقع شده است. نحوه دسترسی به این روستا عمدتاً از طریق روستای بند است ولی از دامنه های "روستای سیر" نیز می توان به آن رسید که البته در این مسیر می توان از قلعه ای تخریب شده که فقط چند ستون از آن باقیمانده را نیز مشاهده کرد. دامنه های این آبشار نیز از سرسبزی خوبی برخوردار بوده و در فصل مناسب می توان از نوعی سبزی کوهی بنام سنگ (یملیه) نیز بهره مند شد.

آبشار سوله دوکل (دیزج) - ارومیه:

این آبشار از مرتفع ترین آبشارهای ایران است و در منطقه ی دالامپر واقع است. این آبشار از جاذبه های گردشگری منطقه محسوب می شود. سوله دوکل در دامنه ی کوه دالانپر در منطقه مرگور واقع است. روستایی نیز به همین نام در جوار آبشار قرار دارد. آبشار سوله دوکل با چمنزارهای اطراف در نزدیکی روستای دیزج از توابع زیوه در جنوب غربی شهرستان ارومیه واقع گردیده است. این آبشار یکی از سرشاخه های رودخانه ی باراندوزچای محسوب می گردد.

آبشار سلوک - ارومیه:

این آبشار در فاصله چهل کیلومتری غرب شهرستان ارومیه و در دامنه کوه های «دره رش» قرار گرفته است. این آبشار زیبا در انتهای یک دره پر آب و دیدنی در محل روستای سلوک، خودنمایی می کند. روستای سلوک میان دو روستای دربند و انبی در منطقه موانا واقع است. موانا، روستایی از توابع بخش سیلوانه و در شهرستان ارومیه استان آذربایجان غربی ایران است. دره زیبای منتهی به آبشار، دره هفت کانی یا هفت چشمه نام دارد که آب روستای سلوک و آبشار آن را تامین می کند سلوک یکی از مهمترین مسیرهای کوهنوردی در این منطقه و محل مناسبی جهت ایجاد کمپ های سیاحتی و پناهگاه های کوهستانی می باشد.

آبشار مارمیشو - ارومیه:

دره زیبای مارمیشو با طبیعت کم نظیر خود به همراه دریاچه ای زیبا و آبشارهای فصلی جلوه خاصی دارد. در ۳۰ کیلومتری شمال غرب ارومیه جاده ای آسفالتی در کنار رودخانه و دره نازلوچای که از خاک ترکیه سرچشمه می گیرد، انسان را به دیدار از طبیعت این دره دعوت می کند. این جاده پس از گذشتن از روستاهای پسان و بانی به دریاچه زیبای مارمیشو و نوار مرزی منتهی می شود. آبشار فصلی مارمیشو نیز در اواسط این مسیر از لابلای صخره ها

بِسْمِ تَعَالَى

به داخل رودخانه نازلوچای فرو می ریزد. طبیعت زیبای این منطقه علاوه از آبشارهایی فصلی، دارای گیاهان و حیوانات کم نظیری است که در پناه این دره بکر و ناشناخته آرمیده اند.
آبشار شلماش - سردشت:

این آبشار با دره ای سرسبز و زیبا در کنار جنگلهای پراکنده و زیبا در نزدیکی شهر سردشت واقع شده است و یکی از شاخه های رودخانه معروف زاب کوچک محسوب می شود. آبشار شلماش که در واقع از سه آبشار تشکیل شده که به ترتیب و پشت سر هم قرار گرفته اند که اولین آنها در نزدیکی محل توقف و پارکینگ قرار گرفته است. برای دیدن دو آبشار بعدی باید مسافتی نسبتا زیاد را پایین رفته و وارد دره ای عمیق شوید.
آبشار قیزیل چیر (بدلان) - خوی:

آبشار زیبا و شگفت انگیز بدلان در دامنه کوه اورین خوی از جاذبه های سحرانگیز طبیعت این منطقه از استان آذربایجان غربی است. این آبشار با ارتفاع بیش از ۵۰ متر یکی از بلندترین آبشارهای آذربایجان غربی و منطقه است. مناظر دل نواز و روح انگیز طبیعی اطراف دشت خوی نیز، به آبشار بدلان، جلای بیشتر بخشیده و آن را دیدنی تر کرده است.
آبشار قینرجه - تکاب:

آبشار فصلی قینرجه در قسمت غربی کوه بلقیس و در محل روستای قینرجه (از توابع تازه کند) در پنجاه کیلومتری شمال تکاب واقع است و زیبایی خاص خود را دارد. این آبشار در مسیر رودخانه این روستا قرار گرفته و در فصول گرم سال آب آن جهت مصارف کشاورزی بسته می شود. همچنین دامنه های کوه بلقیس با ارتفاع ۳۳۳۲ متر نیز یکی از زیباترین جلوه های طبیعی منطقه می باشد که پوشش گیاهی بسیار متنوعی دارد. سنگ های این منطقه متمایز بوده و بویی خاص دارند، خاک و سنگ این منطقه بیشتر شبیه سنگ های آتشفشانی است و چشمه های جوشان و معدنی به وفور دیده می شوند. بناهای تخریب شده متعلق به هزاران سال پیش و مردمانی پرتلاش و کم ادعا، اسراروی ناگفته دارند. در یک کلام ترکیب طبیعت و تاریخ در این منطقه برای هر بیننده ای حیرت آور خواهد بود.

آبشار قلعه جوق - ماکو:

آبشار قلعه جوق در فاصله پنج کیلومتری جنوب غرب شهرستان ماکو، در حاشیه روستای قلعه جوق و در میان کوه زیبای قلعه جوق واقع است. ارتفاع این آبشار قریب به ۸۰ متر است و آب آن خیلی زیاد نیست ولی شکل قرار گرفتنش بسیار زیباست و دسترسی به آن به راحتی امکان پذیر می باشد و فضای آن کاملا طبیعی باقی مانده است. رودخانه زنگمار از مهمترین عوامل موثر بر اقلیم منطقه ماکو به حساب می آید. این رودخانه از کوه های جنوبی دهستان بیه جیک سرچشمه گرفته و پس از طی مسیری طولانی و گذر از دره ژرف و زیبای میان کوه قره داغ، بسوی شمال حرکت کرده و در نزدیکی روستای قلعه جوق با رودخانه قره سو مخلوط شده و بسوی ماکو، پلدشت، شمال آذربایجان و در نهایت رودخانه ارس حرکت می کند.
آبشار عرب دیزجی - ماکو:

این آبشار در بخش آواجیق شهرستان چالدران و در نزدیکی روستای عرب دیزجی در ۴۵ کیلومتری غرب ماکو واقع است. این منطقه دارای مناظر طبیعی بسیار زیبا و دل انگیز و غارهایی طبیعی در کوه های مشرف به آبشار است. این آبشار در بین اهالی به آبشار شورشور نیز معروف است. کوه شاه بندلو و دره آبگره نیز از مناطق طبیعی و دیدنی دیگر در این منطقه به حساب می آیند.

آبشار دره خورخوره - سلماس:

این آبشار ما بین روستای سرگل و مهکان در ۲۲ کیلومتری شهر سلماس واقع شده است. این آبشار در داخل دره قرا گرفته است و منظره ای زیبا و بدیع دارد. این منطقه تفرجگاه مردم اهالی و همچنین مردم سلماس و خوی و سایر شهر های همجوار در ایام تعطیلات است. برای رسیدن به آبشار می بایست دره ای به عمق حدود هشتاد متر را در میان راه های پاکوب سرازیر شوید و در کنار برکه ای کوچک و سرسبز در اطراف آبشار، از زیبایی و لطافت محیط آن لذت ببرید.

از آبشارهای استان می توان به آبشار کوه های دالامیر، آبشار فرنگی، آبشار راندوسر، آبشار شونند، آبشار شهیدان، آبشار ستاره لوند و آبشار بروینه اشاره کرد.
غارها:

بِسْمِ تَعَالَى

غار میرداوود - ارومیه:

قلعه میرداوود در حدود ۲۰۰ متری ضلع شمالی روستای میرداوود و مشرف به آن واقع شده است. روستای میرداوود یکی از روستاهای دهستان برادوست از توابع بخش صومای برادوست شهرستان ارومیه بوده و رودخانه نالوچای در جنوب آن جریان دارد. این روستا در موقعیت درّه ای واقع شده، کوه سیاه در شمال شرقی، کوه زردی در جنوب غرب و کوه زندان در جنوب شرقی آن واقع شده است. درّه میرداوود در جهت شمالغرب روستا و درّه آسینگران در جهت جنوب غربی آن قرار گرفته است. [۳] قلعه که در طول جغرافیایی ۴۶۵ ۴۹ ۴۴ و عرض جغرافیایی ۳۴۸ ۴۰ ۳۷ واقع شده و ارتفاع آن از سطح آبهای آزاد ۱۵۰۹ متر است، مشرف به رودخانه نالو، درّه و روستای میرداوود بوده و مساحت تقریبی آن ۴۰۰ در ۳۰۰ متر است و به لحاظ قرارگیری قلعه در مجاورت روستای میرداوود به این نام اشتهار یافته است. اما در برخی کتب تاریخی و قدیمی مرتبط با تاریخ منطقه همچون شرفنامه، تالیف امیر شرف خان بدلیسی نام قلعه داوود چند بار تکرار شده است. در فصل چهارم این کتاب در ذکر حکام برادوست نام قلعه داوود به کار رفته ولی اشاره دقیق و روشنی به این قلعه و موقعیت جغرافیایی و ویژگی های معماری آن نشده است. ضلع جنوبی قلعه پرتگاه مرتفعی قرار گرفته است. راه دسترسی به قلعه از ضلع غربی میسر بوده است. در ضلع شمالی قلعه دامنه های صخره ای کوهستان قرار گرفته و خود قلعه به روی سطحی نسبتاً صاف احداث شده است.

غار تمتمان - ارومیه:

در ۲۰ کیلومتری جاده ارومیه - سرو، روستای تمتمان در پای کوهی با آثار اورارتویی قرار دارد که دارای آثار تاریخی و طبیعی باارزشی چون گورهای دوران اورارتویی، ویرانه های دژهای نظامی، غار پیش از تاریخ تمتمان و ... است. غار تمتمان از کهن ترین سکونت گاه های انسان در شمال باختری ایران است. پژوهش های «کارلتون استانلی کوون» انسان شناس امریکایی در سال ۱۹۴۹ میلادی نشان داد که این غار از ۴۰ هزار سال پیش مسکونی بوده است. دهانه ی غار مثلثی و درازای آن ۳۵ و نیم متر است. غار دارای یک اوشکوب و دو شاخه است. گفتنی است در نزدیکی غار تمتمان چشمه آبی قرار دارد که روستاییان از آن بهره برداری می کنند. هوای غار در تابستان ها خنک و در زمستان ها نسبت به بیرون گرم تر است.

غار کهریز - تکاب:

این غار در کهریز تکاب واقع شده و قطر دهانه آن در حدود ۲ متر و طول و عرض آن نیز ۳ متر است.

غار سهولان - مهاباد:

غار سهولان جاذبه طبیعی واز شگفتی های آفرینش است و بعد از غار علیصدر همدان دومین غار آبی ایران بشمار می آید. این غار در فهرست آثار طبیعی ملی ایران قرار دارد. در ۳۵ کیلومتری شهرستان مهاباد و جاده مهاباد/ بوکان واقع شده و از چند حوضچه بزرگ که بوسیله دالانهای آبی بهم متصل شده اند تشکیل یافته است ارتفاع این غار از سطح آب در حوضچه آخر ۵۰ متر و عمق آب در حوضچه وسط به ۳۵ متر می رسد. غار از دو بخش تشکیل شده، یک بخش آبی به طول ۳۰۰ متر که از سه حوضچه به هم پیوسته به وجود آمده که ژرف ترین نقطه آن ۵۲ متر و میانگین ژرفای آن ۲۲ متر، جنس سنگهای دیواره غار آهکی دولومیتی و آهکی رسوبی است، طول تقریبی این بخش نزدیک ۲۵۰ متر است اما به احتمال زیاد گسترش غار ممکن است. در این قسمت غار قندیل های آهکی به اشکال مختلف از سقف آویزان گشته و بعضی از آنها به موجودات زنده شباهت زیاد دارند که ساکنین محلی بر هر یک نامی نهاده اند. مانند: خوشه انگور، اختاپوس یا هشت پا، لاک پشت و غیره. غار از نوع فعال می باشد و دلیل فعال بودن آن رشد قندیل ها است. بخش دوم بخش خشکی غار، به کونه مالان مشهور است که واژگانی است مرکب به معنی راه یا سوراخی که مردم در آن خانه گزیده باشند.

دخمه فخریگه - مهاباد:

این دخمه در نزدیکی شهر مهاباد در دل کوه ایجاد شده که بنای آن را به فرآتیس پدر دیاکو اولین پادشاه ماد نسبت می دهند.

بسمه تعالی

غار بورنیک بزرگ - مهاباد:

این غار در نزدیکی شهر مهاباد واقع شده و یکی از غارهای نسبتاً معروف ایران است. طول آن در حدود ۵۰۰ متر و دارای دالانهای متعددی است. از آنجایی که این غار دارای پرتگاه و چاههای درونی است، لذا بازدید کنندگان باید به وسایل ایمنی لازم مجهز باشند. در حال حاضر تنها غارنوردان از این غار دیدن می کنند.

غار بورینگ کوچک - مهاباد:

این غار در نزدیکی غار بزرگ بورینگ واقع شده است و طول و عرض کمتری دارد.

بِسْمِ تَعَالَى

فصل چهارم - جلسه اول

ویژگی های فرهنگی محلی

- بعد از مطالعه این فصل قادر خواهید بود:
- ۴-۱ با میراث فرهنگی بومی آشنا شوید.
 - ۴-۲ با زبان و گویش محلی آشنا شوید.
 - ۴-۳ با انواع جاذبه های فرهنگی بومی آشنا شوید.

۴-۱ میراث فرهنگی بومی

میراث فرهنگی شامل آثار باقیمانده از گذشتگان است که نشانگر حرکت انسان در طول تاریخ می باشد و با شناسایی آن زمینه شناخت هویت و خط حرکت فرهنگی او میسر می گردد و از این طریق زمینه های عبرت برای انسان فراهم می آید .

به تعبیری دیگر میراث فرهنگی به آثار مادی و معنوی به جا مانده از گذشته گفته می شود که بر هویت یک جامعه انسانی دلالت دارد و از آن جهت قابل توجه است که در شناخت زندگی گذشتگان مفید و موثر است و برای مطالعه جوامع اقوام و ملل گوناگون و نیز بازشناسی آثار مادی تمدنها و سیر تشکیل و تکامل آنها با ارزش به شمار می آید برای هرملت شناخت گذشته برای ساختن آینده ای بر پایه هویت فرهنگی خویش اهمیت می باشد.

در حقیقت پویایی و بقای فرهنگی در آینده نیازمند پیوستگی میان دیروز و امروز و فردای ملتهاست امروزه در آغاز هزاره سوم و عصر ارتباطات و جهانی شدن وجه تمایز ملتها از یکدیگر هویت فرهنگی آنهاست که ریشه در میراث فرهنگی دارد از این رو حفظ میراث فرهنگی برای یک ملت پشتوانه حیات فرهنگی در آینده خواهد بود.

میراث مادی و معنوی :

به طور کلی میراث فرهنگی دو نوع است : میراث فرهنگی ملموس و مادی که به مجموعه مظاهر مادی که خارج از وجود ما تحقق مادی و فیزیکی دارد اطلاق می شود .

بیشتر ارزشهای تاریخی و هنری بر آثار و مظاهر مادی مترتب است مانند شهرها و بناها اشیا و...میراث فرهنگی غیر ملموس و معنوی مجموعه مظاهری هستند که گرچه وجود خارجی ندارند اما جلوه های مادی آنها قابل درک و در دسترس است. مانند زبان، باورها، اعتقادات و آداب و رسوم که به خودی خود مادی نیستند . سازمان میراث فرهنگی کشور مسئول و عهده دار میراث فرهنگی ملموس و مادی ایران است و اشیا و اموالی که نشان دهنده فرهنگ باشد مورد توجه این سازمان است زیرا این آثار می تواند بازگو کننده و برقرار کننده ارتباط فرهنگی انسان در طول تاریخ باشند.

با توجه به مطالعات باستان شناسی ، سابقه سکونت در این نقطه از ایران زمین به هزاره نهم ق . م باز می گردد . در هزاره های دوم و سوم ق . م حکومتهایی در این سرزمین شکل گرفت که هنوز آثاری از آنها در تپه های باستانی وجود دارد . بعدها با ورود اقوام آریایی و اختلاط آنها ، این نژادها در هم آمیختند . پس از اسلام نیز اقوام دیگری از جمله ترکان و مغولان در این سرزمین سکنی گزیدند و با مردمان آن در آمیختند .

استان آذربایجان غربی یکی از قطب های مهم تمدن بشری و سرزمین ادیان ایران است. از زمان های گذشته پیروان ادیان و مذاهب مختلف در این استان زندگی می کردند. زرتشت پیامبر ایرانی در اطراف دریاچه ارومیه به دنیا آمده است، تعدادی از حواریون و پیروان زرتشت و حضرت مسیح (ع) و چند تن از اصحاب صدر اسلام در این استان مدفون اند. پیشینه تاریخی و سابقه کهن فرهنگی استان سبب وجود اماکن تاریخی ، مذهبی و فرهنگی بسیاری در منطقه شده و جاذبه های گردشگری منطقه را افزون نموده است همچنین سبک معماری خاص ، تپه های باستانی که قدمت برخی از آنها به هزاره های پیش از میلاد می رسد ، شهرها و دهستان های تاریخی و قدیمی مانند تپه های باستانی روستای حسنلو ، قلعه های تاریخی ، پل های قدیمی ، گورستان ها و قبور شعرا ، عرفا و سیاست مداران که جزو مناطق دیدنی استان به شمار می آیند. آذربایجان زادگاه زرتشت ، مقر آتشکده سلاطین ساسانی و مهد شاعران ، دانشمندان و علمای نامی ایران است . تنوع آثار اقوام و ادیان مختلف در استان آذربایجان غربی و طبیعت سر سبز و دریاچه زیبای ارومیه از ویژگی های ممتاز این منطقه به شمار می آید .

در این استان صدها امامزاده، مسجد، کلیسای قدیمی و ... وجود دارد. مراسم عزاداری و سوگواری مذهبی مردم استان در روز عاشورای حسینی و مراسم جشن مولود خوانی در مناطق کردنشین و مراسم مذهبی ارامنه در قره کلیسا، همه ساله تعداد زیادی از گردشگران را جذب و جلب می کند. فرهنگ عامه مردم

آذربایجان غربی از تنوع قومی و فرهنگی خاصی برخوردار است که سرزمین مناره ها و ناقوسها می نامند. این تنوع فرهنگی بی ارتباط با ویژگی های خاص جغرافیایی، تاریخی و مذهبی آن نیست. ^{۳۷} آذرپها، کردها ، آشوریها و ارامنه هر یک بر اساس ویژگیهای قومی - دینی خود آداب و سنن مخصوص دارند که از آن میان مسلمانان از مقام برجسته ای برخوردار است . اگر چه فرهنگ و سنن مردم آذربایجان از بسیاری جهات با فرهنگ عمومی سایر نقاط ایران شباهت هایی دارد . ولی در عین حال با ویژگیهایی همراه است که مهمترین آن تکامل زبانی و زایشهای ویژه فرهنگی در عرصه های مختلف زبان و هنر است.

جشن ها و اعیاد

^{۳۷} . قسمتی ، باقر، استان شناسی آذربایجان غربی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، چاپ دوم، ۱۳۹۱

بسمه تعالی

بعضی از این مراسم ها عبارت اند از: عید نوروز ، اعیاد مذهبی ، چهارشنبه سوری ، شب یلدا (چیله گنجه سی) ، جشن انگور ، خدیر نبی و... هر کدام از اقوام آداب و رسوم و مراسمی خاص دارند. مسیحیان اعم از ارمنی و آشوری اعیاد مذهبی و ملی خود را در کلیسا ها توأم با مراسم ویژه انجام می دهند. این قبیل مراسم فقط خاص اقلیت های دینی مزبور است و افراد غیر مسیحی در آن شرکت داده نمی شوند.

کردهای منطقه نیز مراسم ویژه خود را از نظر مذهبی دارند و تقریباً مشابه مراسم سایر مناطق کرد نشین اهل تسنن است. اعیاد ملی و مذهبی در بین ایلات و عشایر مختلف منطقه نیز از تفاوت‌هایی برخوردار است. ولی در مجموع شیوه معیشت و زندگی آن ها که از مهم ترین جاذبه های اجتماعی به شمار می روند، یکسان است. همه ی عشایر آیین ها و آداب و رسوم سنتی خود را در مراسم های مربوطه اجرا می کنند و در دنیای صنعتی و پرهیاهوی امروزی مشاهده این شیوه معیشت و زندگی از جذاب ترین موارد جاذبه های اجتماعی به شمار می آید.

ایل های قره پاپاق در نقره، ایل زرزا، ایل مامش با ۲ طایفه، ایل هرکی با ۲ طایفه و ایل سادات در اطراف اشنویه از دیگر عشایر استان آذربایجان غربی هستند. ایل های شکاک و بیگ زاده از معروف ترین ایل های شهرستان های ارومیه و خوی هستند. ایل شکاک یکی از بزرگ ترین ایل های کرد زبان غرب ایران است و از ۱۶ طایفه تشکیل شده است. (شکاک از ترکیب معنای دو واژه شاه به معنای بزرگ و کاک به معنای مرد تشکیل شده است). ایل منگور با ۶ طایفه، ایل دهبکری با ۴ طایفه، ایل گورک و عثمان بیگی نیز از جمله ایل های معروف منطقه مهاباد هستند و ایل های پشتدری، کلاسی، بریاحی، ملکاری و باسک کوله نیز از ایل های معروف منطقه سردشت به شمار می آیند. برخی از این ایل ها چون ایل دهبکردی هم اکنون تخته قاپو (یک جا نشین) شده اند و در روستا زندگی می کنند. ایل میلان که از مردان شجاع و زنان کوشایی برخوردار است دارای ۱۳ طایفه است و ایل جلالی با ۱۱ طایفه در منطقه سیه چشمه از جمله ایل های منطقه ماکو در استان آذربایجان غربی به شمار می روند. ایل کره سنی از جمله ایل هایی است که در ناحیه خوی و سلماس و ارومیه زندگی می کنند و دارای بیلاق و قشلاق مخصوص به خود هستند. مردم این ایل ساده و زحمت کش بوده و در فنون سوار کاری و تیر اندازی مهارت دارند.^{۳۸}

چهارشنبه سوری: که همراه با فرستادن هدایا برای نو عروس ها (بایرام پایی) ، خرید انواع میوه و تنقلات و... (چهارشنبه یمیشی)، افروختن آتش که همراه با غروب آفتاب جوانان و بزرگسالان، کپه هایی از هیزم که تدارک دیده اند آتش افروخته و با خواندن شعر آتیل، باتیل چهارشنبه (پپر، پپر چهارشنبه)، آینا کمین بختیم آچیل چهارشنبه

(مثل آینه ای بختم باز شود چهارشنبه) از روی آن می پرند. از دیگر مراسم آن مراسم شال اندازی، شال سالماق یابنلی یابنلی آغاز می شود که جوانان از بام منازل فامیل و آشنایان شالی آویخته و طبق رسم صاحب خانه درون آن میوه، شیرینی، تنقلات یا تخم مرغ رنگ شده گذاشته و با دادن دعای خیر (چک الله مطلبین وثرسین) یعنی شال را بکش خدا مقصودت را بدهد همراه است.^{۳۹}

آتش افروزی: هدف آتش افروزی در چهارشنبه سوری و شب یلدا به دودسته تقسیم می شود: یکی دفع موجودات شرور ، بیماری و نحسی. و دیگری یاری رساندن به زمین جهت حاصلخیزی که در سرمای شدید به سر می برد.

نکاتی در آتش افروزی با آیین آتش افروزی ملت های دیگر مشترک است، اول اینکه خاکستر باقیمانده را با خود به خانه می برند و به مزرعه می پاشند تا دفع بیماری و آفت شود و محصول بیشتری برداشت کنند. دومین از روی آتش پریدن به نیت سلامتی است.^{۴۰}

تکم و تکم چی: تکم در اصطلاح ترکی به معنی بزنر است. به گرداننده تکم درمحل تکمچی می گفتند. در مورد ریشه تکم گردانی اعتقاد بر این است که با ورود پنج یا شش هزار کولی از هندوستان به ایران در زمان پادشاهی بهرام گور این کولی ها در ایران پراکنده شدند و بازیگری و خوانندگی و نمایش دادن عروسکها یکی از پیشه های آنان بوده زمینه اینگونه مراسم و آئین ها در ایران فراهم شده بود. ولی هرچه که باشد تکم گردانی با آداب و رسوم مردم آذربایجان عجین شده بود و همه ساله موقع نزدیک شدن عید نوروز مردم به انتظار تکمچی می نشستند و انتظار داشتند که تکم چی سمبل نشاط بهاری آنها را برای استقبال از بهار آماده سازد. تکم عروسکی بود به شکل بز که بر سر چوب گردی سوار می شد. این بز روی یک صفحه چهار گوش یا گرد که سوراخی در وسط داشت قرار می گرفت که چوب پایه آن از سوراخ وسط صفحه می گذشت. تکمچی چوب را بدست می گرفت و تکم را روی صفحه چوبی به حرکت در می آورد و متناسب با حرکات آن اشعاری را به آواز می خواند. سر و صدای زنگوله ها و خوردن تکم بر صفحه چوبی نوعی ریتم و آهنگ برای آواز تکمچی بوجود می آورد.^{۴۱}

^{۳۸} . ساراپانته آ بوتراپ، حسین قنوت رودسری ۱۳۸۵ آذر (www.ngdir.ir)

^{۳۹} . قسمتی ، باقر، استان شناسی آذربایجان غربی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، چاپ دوم، ۱۳۹۱

^{۴۰} . تاواراتاتی، ناهوکو، آیین های شگفت انگیز: جستاری در آداب و رسوم مردم جهان: مقایسه آیین های نظیر سال نو (نوروز)... ،

تهران: بهجت، ۱۳۸۹

^{۴۱} . سعیده عدلی (s-adli.persianblog.ir) ۱۳۸۴

بسمه تعالی

عید نوروز: مردم با خانه تکانی و زدودن گرد و غبار از چهره^{۴۲} اسباب منزل به پیشواز آن می روند و معمولاً با سبزه کردن دانه^{۴۳} گندم، عدس و... و مراسم سمنویزی (که آن را یادگاری از حضرت فاطمه زهرا (س) می دانند) همراه است. پس از آماده شدن سمنو آن را بین خانواده و آشنایان تقسیم می کنند. داخل سفره هفت سین آینه، قرآن، شمع و شمعدان، سماغ، سنجد، سرکه، سمنو، سکه، سبزه که روی آن پول است، سیر، انواع آجیل و شیرینی، ماهی قرمز و میوه می گذارند. تخم مرغ قرمز کردن که بازی مخصوص به خود را در ایام نوروز دارد. دلمه پختن موقع تحویل سال برای اینکه سال جدید با برکت باشد.^{۴۲}

بعد از اتمام برف گلهای نوروز (نوروز گولو) بسیار زیبا و به رنگهای مختلف در می آید می چینند و به خانه می برند.^{۴۳}

تخم مرغ - در قدیم در مراسمات عید نوروز، رنگ کردن تخم مرغ برای شاد کردن بچه ها، از جیب درآوردن و هدیه دادن آن، از عادات بسیار خوب مردم بوده است. در شادیهای عید نوروز یکی از بازیهای محبوب "جنگ تخم مرغها" می باشد. این بازی میان دو نفر پس از اینکه اعلام آمادگی کردند، با اصول خاصی شروع می شود. هر کدام از طرفین در عین حال که به سفت بودن تخم مرغ خود مطمئن است فرصت معینی برای بررسی سفت یا شکننده بودن تخم مرغ حریف خود دارد اینگونه که هر کدام حق دارند تخم مرغ رقیب خود را به دندان بزنند و آزمایش کنند به این عمل "دادیشماق" گویند - در صورتی که شک و شبهه ای می توانند تخم مرغها را عوض کنند بعد از این مرحله یکی از رقبای تخم مرغ خود را داخل دست می گیرد و فقط قسمتی از سر آن را برای ضربه زدن حریف بدون پوشش دست قرار می دهد به این عمل "دوشماق" می گویند اگر بتواند تخم مرغ حریف را بشکند هر کس که هر دو طرف تخم مرغ اش زودتر بشکند می بازد. مرحوم استاد شهریار این بازی را مانند یک تابلو جان بخشیده است: تخم مرغ را به زیبایی مانند گل رنگ می کردیم - به هم می زدیم و هر کدام که می شکست پوست می کندیم از بازی کردن مگر سیر می شدیم.^{۴۴}

عرفه آخشامی (شب عرفه): روز قبل از اعیاد مذهبی و رسمی چون نوروز، قربان و غدیر معمولاً مردم به زیارت اهل قبور می روند و برای آنها خرما و حلوا خیرات می کنند.

سبزه بدر: در این استان نیز مانند سایر نقاط کشورمان معمولاً خانواده ها در روز سیزدهم فروردین به دامن طبیعت، کنار رودخانه ها و چشمه سارها می روند و جوانان به بازی هایی چون ارادا قالدی (وسطی)، قل فره نه هل^{۴۵} پرکی (مخصوص مناطق کردنشین) و خواندن اشعار محلی می پردازند و با گره زدن سبزه و روان کردن سبزه ها در آب، نو شدن حیات در طبیعت را جشن می گیرند.

عید قربان: این عید را مردم پیرو مذاهب تشیع و تسنن استان گرامی می دارند و معمولاً افرادی که قبلاً به زیارت خانه^{۴۶} خدا نائل شده اند، گوسفند قربانی می کنند و گوشت آن را میان آشنایان و فقرا تقسیم می کنند. طبق رسم مردم به دیدار خانواده هایی می روند که به تازگی عزیزی را از دست داده اند (قره بایرام) و بعد از آن به دیدار اقوام می روند و با گفتن بایرامین مبارک اولسون (عیدتان مبارک)، حاجی لار ثوابیندا اولاسان (ثواب حجاج را داشته باشی) در واقع عیدمبارکی می گویند.

عید فطر: در این روز مثل روز قبل از عید نوروز و قربان مردم به زیارت اهل قبور می روند و روز عید بعد از قرائت نماز عید فطر و پرداختن فطریه به دیدار خانواده هایی که به تازگی عزیزی را از دست داده اند، می روند. همچنین به دیدار اقوام و آشنایان نیز می روند.

عید غدیر: شیعیان استان ما سالروز برگزیده شدن امیرالمؤمنین به ولایت را جشن می گیرند و برخی از مردان باحضور نزد روحانی بین یکدیگر صیغه^{۴۷} عقد اخوت و برادری می خوانند. اغلب در روز عید غدیر از سیدهای آشنا دیداری کنند و از آنها عیدی دریافت می کنند که باعث برکت در روزی آنها باشد.

شب یلدا (چیله گنجه سی): در آذربایجان غربی مانند سایر نقاط ایران کوچک ترها در منزل بزرگ ترها خصوصاً والدین و ریش سفیدان جمع می شوند و برای دختران نامزد و نوجوانان هدایایی چون خوراکی (تنقلاتی مانند حلوی محلی) و در صورت استطاعت طلاجاتی چون انگشتری یا النگو تهیه می کنند. در این شب افراد فامیل دور هم جمع می شوند و با گذاشتن سینی خوراکی هایی چون قاورقا، سوچوق، پشمک، حلوا و آجیل صدالبته هندوانه و سیب و انار ورود زمستان را جشن می گیرند.

مراسم ازدواج: مراسم ازدواج شامل خواستگاری، شکستن قند (قندسیندرما)، شیرینی خوران، نامزدی، حنا گنجه سی (حنا بندان)، کوره کن حمامی (حمام داماد)، مراسم عقد و جشن عروسی است و معمولاً سه روز بعد از جشن عروسی مراسم پاگشا یا «آباق آشما» برگزار می شود.^{۴۵}

مراسم تولد نوزاد: بششیک بلک، آدقویماق (نامگذاری)، هدیک قویماق (دندونی)، کسدیرمک.^{۴۶}

^{۴۲} . قسمتی، باقر، استان شناسی آذربایجان غربی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، چاپ دوم، ۱۳۹۱

^{۴۳} . اسماعیل زاده، محمد رضا، اورمو فولکلور و نیا قیسا بیر باخیش (نگاهی کوتاه به فولکلور مردم ارومیه)، ارومیه: بوتا، ۱۳۹۰

^{۴۴} . سایت صدا و سیما مرکز آذربایجان غربی (www.urmia.trib.ir) ۱۳۹۲

^{۴۵} . قسمتی، باقر، استان شناسی آذربایجان غربی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، چاپ دوم، ۱۳۹۱

^{۴۶} . ایمانی، بهروز، آتالار سوزنون کوکو و منشایی (آذربایجان فولکلور خزینه سیندن)، تبریز: یاران، چاپ دوم، ۱۳۹۰

بسمه تعالی

جشن انگور: در شهریور ماه با انتخاب انگور نمونه در میدان روستا این جشن برگزار می شود. جشن خدیر نبی: این جشن بین دو چله زمستان که پیام آور امید به آینده است، برگزار می شود. جشن سمنوپزی: با حضور جمعی از همسایگان و فامیل برگزار می شود و معمولاً باور عمومی مردم این است که یادگار حضرت زهرا (س) است. از این رو همیشه تهیه سمنو را به حضرت نسبت می دهند. بعد از پختن آن را بین فامیل و دوست و آشنا احسان می کنند. هنگام عودت ظرف سمنو نیز در آن هدایایی می گذارند و آن را تحویل صاحبخانه می دهند.

مراسم باران خواهی: از اعتقادات و باورهای مردم آذربایجان غربی است که با مراسمی به هنگام خشکسالی از خداوند درخواست باران می کنند. معمولاً ملاقه بزرگی را که به آن به زبان محلی چمچه می گویند، با پارچه رنگی تزیین می کنند و آن را به دست بچه های معصوم می دهند. بچه ها نیز به در خانه های مردم روستا یا محله می روند و این شعر را می خوانند: چم چه ۱ گلین چوم اوسته / الله دان یاغیش ایسته / الله بیزه یاغیش ور / دیم لرمیز / قورودوی عروس چمچه بالا برو / و برای ما از خدا باران طلب کن / خدایا به ما باران ارزانی دار / مزارع دیم خشک شد.

صاحب خانه نیز با دادن مقداری برنج یا لوبیا و پاشیدن آب روی ملاقه بچه ها را بدرقه می کند. سرانجام باحبوبات جمع آوری شده، آش می پزند و بین مردم پخش می کنند تا حاجتشان برآورده شود.^{۴۷}

فرآوری بید مشک: زمانی که بیدمشکهای بهاری بر روی شاخه های درختان می درخشند با استفاده از ابزار سنتی به نام ترکی نی قازان معروف است اقدام به عرق گیری از این گیاه می کنند.

نوسردیل یا آب پاشان یکی از اعیاد آشوریان است. در این روز که حتی بین غیرآشوریان ارومیه نیز شناخته شده است آشوریان به روی یکدیگر آب می پاشند.

موسیقی آذربایجان

این موسیقی وجه تمایز مهمی با سایر موسیقی ها دارد و آن جنبه بدیهه نوازی و بدیهه خوانی است این امر به هنرمند اجازه می دهد نیروی خلاقیت و قوه خیال خویش را به کار اندازد و ضمن اجرای آهنگ در چهارچوب اسلوب مایه موسیقی را تغییر دهد.

عاشیقهای آذربایجان مالک گنجینه عظیم هنر و ادبیات تاریخی مردمان این سرزمین هستند و سرودهای استادانه خود را با ایده های بشر دوستانه و حفظ سنن و هنر عاشیقی در میان مردم رواج می دهند. در گذشته به این هنرمندان (اوزان)(وارساق)(نشاق) می گفتند و هنرمندان برجسته این رشته را (دده) می نامیدند. (ترانه ملی و مقامی، موسیقی عزا و مذهبی، موسیقی کار و تلاش روزانه، موسیقی عروسی و پایکوبی)

علاوه بر این استان آذربایجان غربی به دلیل تنوع و ترکیب قومی دارای انواع موسیقی بومی است. کردها و سایر اقوام ساکن در این منطقه هر یک با توجه به خصوصیات قومی و رفتارهای فرهنگی خود دارای موسیقی خاص خود هستند.

آیین های سوگواری

معمولاً در استان در دهه اول ماه محرم مجالس عزاداری و روضه خوانی برای سیدالشهدا برگزار می شود. دست ههای زنجیرزنی در کوچه و خیابان راه می افتند و نوحه خوانان با خواندن نوحه های مربوط به هر روز از ماه محرم برای سالار شهیدان و اهل بیت سوگواری می کنند. در روز ظهر عاشورا مراسم شبیه خوانی برگزار می شود و بعد از ظهر نیز به دیدار قبور و اما مزاد ه ها می روند و شب مراسم شام غریبان سیدالشهدا و اهل بیت در مساجد با سینه زنی انجام می گیرد. روز چهارم اربعین حسینی نیز دسته های زنجیرزنی در خیابان و امامزاد ه ها به عزاداری می پردازند و مردم نذورات و خیرات خود را به دسته های عزاداری و همسایگان و آشنایان تقدیم می کنند.

بازی های محلی

ورزش و بازی هایی که بین اقشار مختلف جامعه رایج است، برگرفته از فرهنگ و آداب و سنن، علایق ملی و ذوق و همت مردم هر جامعه است. در آذربایجان غربی نیز به سبب تنوع قومی و نژادی، بازی های مختلف رایج است. از جمله بازی های بومی می توان به

در مناطق ترک نشین

شعبه شعبه، پیل دسته، هفت سنگ، آراداقدلی (وسطی)، یرد قالان قورد اولسون، خسترچین (خط چین)

در مناطق کردنشین

برج وفیتو (برج و سوت)، گُری ب فیتوان (سوت زدن همراه گُریز) گُب َن (چوگان بازی)، هلوکین (چوب و گوی) اشاره کرد.

^{۴۷} . قسمتی، باقر، استان شناسی آذربایجان غربی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، چاپ دوم، ۱۳۹۱

بِسْمِ تَعَالَى

خوراک

خوراک مردم تا حدود زیادی به نوع آب و هوا (معتدل و سردسیر) و موقعیت جغرافیایی آن بستگی دارد و در بین اقوام و نژادهای مختلف غذاهایی به شرح زیر تهیه می شود: کوفته و شوربا (کوفته)، ایران آشی (آش دوغ)، قاتیق آشی (آش ماست)، آش انار، یارماشوربازی (آش بلغور)، اریشته شیله سی، آبگوشت های محلی، سوپ عروس، سوپ سبزی، کباب ترکی، خورش کنگر، خوراک هویج، قاپلی، خورش آغ ماش، یاریق دولماسی (دلمه برگ مو)، کلم دولماسی (دلمه کلم)، اشکنه، پلو، گوزلمه و قوروت آشی (آش کشک)، اماج آشی حلوای گردو، انواع دسر و سالادها را اشاره کرد.

از غذاهای مردم مردم کرد

به برَبِه سیل، قَلَه سی، آش ساوار، ترشک که اقوام و ساکنین با توجه به فرهنگ ها و عادات غذایی هر کدام، غذاهای بالا را با توجه به طبع و مزاج فرد تهیه می کنند.^{۴۸}

ترشی ها: که معمولاً با غذاهای گوشتی که بنابر باور از بین برنده صفراست استفاده می شود می توان به ترشی مخلوط، هفت بیجار، لیته، دولدورما ترشی (بادمجان، فلفل، گوجه فرنگی) اشاره کرد.

نان ها: یوخابا، آرده، آل چوره گی، کولیره، کل لره ناسکه و نان لواش تنوری که در بین مردم شهر و روستا و عشایر رایج است.

شیرینی ها

نقل مهمترین سوغات ارومیه است که در انواع بیدمشکی، گردویی، زعفرانی، پسته ای و بادامی عرضه می شود. با این حال نقل بیدمشک معروف ترین نوع نقل در ارومیه است. این نوع نقل با عرق بیدمشک که محصول خود ارومیه است تهیه می شود. از دیگر عرقیات ارومیه بادرنجبو است که در تهیه شربت از آن استفاده می شود. حلوای گردو، حلوای هویج و گل قندی (ذرت بوداده با کف دوشاب انگور) از دیگر سوغاتی های ارومیه است.

جشن آرامنه

در زبان ارمنی واژه «دن» (DON) به روز یا روزهای جشنی اطلاق می شود که به مناسبت حادثه ای مهم و یا بزرگداشت خاطره و یادبودی بسیار ارزشمند برگزار شود.

ارمنیها به نخستین روز سال نو «آمانور» (A manor) می گویند که معادل ارمنی «ناوا سارد» (Nava sard) است که یک واژه مرکب پهلوی است و معنی سال نو از آن اراده می شود. امروزه در تقویم ارمنی به نخستین ماه سال «هونوار» (Hounvar) اطلاق می شود که معادل ژانویه است. امروزه عید میلاد مسیح (ع) باشکوه و جلال فراوان در میان مسیحیان جهان و ارمنیهای ایرانی برگزار می گردد. عید میلاد یا «ظهور الهی» بزرگترین و همگانی ترین جشن مسیحیان جهان است. ارمنیها عید میلاد مسیح را همزمان با عید غسل تعمید آن حضرت که به آن «جراورهنک» (Grorhnek) می گویند، جشن می گیرند. از عمده ترین دلایل این اختلاط ایام آن است که تاریخ دقیق ولادت حضرت عیسی به طور کامل روشن نیست.

ارمنیها چند روز قبل از عید میلاد مسیح (ع) روزه می گیرند و در شب پنجم ژانویه که به آن «ناواگادیک» (Navagadik) می گویند؛ بعد از شرکت در مراسم ویژه یا «باداراگ» (Badarag) که در کلیسا برگزار می شود، به خانه می آیند و پای سفره سال نو می نشینند و به صرف شام ویژه سال نو می پردازند. شام ویژه شب تاتاخوم معمولاً پلو، کوکو، ماهی شور و ماهی خشکانده یا ماهی دودی (دستپیچ) است؛ چرا که در این شب از خوردن غذاهای تهیه شده با گوشت حیواناتی که خونشان به هنگام ذبح ریخته می شود، خودداری می ورزند.

روز ششم ژانویه معمولاً مردها و جوانها برای دیدار عید به خانه بزرگترها می روند و سال نو را به پدربزرگها و مادربزرگها تبریک می گویند. در روز ششم ژانویه بر سفره عید، اغلب شیرینی های ویژه مانند نازوک (نازک)، گاتا، شکلات و آجیل به چشم می خورد. مرسوم است که پدربزرگها و مادربزرگها و پدرشورها و مادرشورها به اولاد و عروسان و دامادهای خود هدیه بدهند. در مدارس نیز قبل از تعطیل مدرسه، کیسه های کوچک حاوی آجیل و خشکبار به دانش آموزان هدیه داده می شود که گونه ای برقراری مساوات بین دانش آموزان دارا و ندار تلقی می شود.

تزیین درخت کاج:

^{۴۸} . قسمتی، باقر، استان شناسی آذربایجان غربی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، چاپ دوم، ۱۳۹۱

بسمه تعالی

یافته اند. عشایر استان شامل ۱۲ ایل و ۲۱ طایفه مستقل است. بزرگترین و پرجمعیت ترین ایلهای استان عبارتند از: ۱- ایل جلالی ۲- ایل میلان (ماکو و چالدران) از دیگر ایلهای استان می توان به ۱- ایل هرکی ۲- ایل مامش ۳- ایل زعفرانلو ۴- ایل منگور ۵- ایل زرزا ۶- ایل سادات ۷- پیران ۸- ایل شکاک ۹- ایل پنیانشین

در بین عشایر استان سه نوع کوچ وجود دارد:

۱ کوچ بلند

۲ کوچ کوتاه

۳ رمه گردانی

عشایر نقش مهمی در تولید صنایع دستی از جمله قالی، قالیچه، گبه، گلیم، زیلو، جاجیم، پلاس و ... در استان و کشور به عهده دارند. با توجه به تنوع و تعدد ایل ها و طوایف عشایری در استان و دارا بودن ویژگی های فرهنگی، آداب و رسوم و موسیقی های محلی، زندگی عشایر یکی از جاذبه های گردشگری و فرهنگی استان است.

در طول تاریخ عشایر استان با توجه به محدوده زیستی خود، نقش مهمی را در حراست از مرز کشور به عهده داشته است. با توجه به نقش و اهمیت عشایر استان، توجه به این جامعه زحمت کش و مولد مستلزم نگاه و برنامه ریزی در زمینه های آموزشی فرهنگی بهداشتی، بهبود شیوه های تولید دام و فرآورده های دامی، صنایع دستی، حمایت از فرآورده های تولیدی، بهبود و احیای مراتع بیلاقی و قشلاقی، بهبود کیفیت ایل راه ها، بهبود سطح کمی و کیفی زندگی مردم و ... لازم و ضروری می باشد.

زندگی روستایی

استان آذربایجان غربی به دلیل داشتن شرایط اقلیمی مناسب (دما، بارش و ...)، تنوع آب و هوای محلی و وجود دشت ها و جلگه های حاصل خیز و منابع غنی آبی و خاکی و نیروی انسانی فعال و بالقوه و ... یکی از کانون های مهم شکل گیری زندگی روستایی و فعالیت های کشاورزی در کشور است.

مهم ترین صنایع دستی روستاییان استان عبارت اند از: فرش، گلیم، جاجیم، قلاب بافی، پوشاک پشمی، ریزه کاری چوب و ... نحوه مکان گزینی و شکل روستاها: روستاهای استان عمدتاً در دشت ها و جلگه های حاصل خیز و نواحی پایکوهی و دامنه های کوهستانی که در آنجا امکان دسترسی به منابع آب و خاک غنی وجود دارد، استقرار یافته اند.

زندگی شهری

مطالعه شهرنشینی در استان حاکی از سهم ناچیز زندگی شهری تا سال های ۵۵ بوده است. در واقع بعد از سال های ۵۵ به علل وجود تحولات اقتصادی سیاسی در کشور افزایش تعداد نقاط شهری، نابرابری شهرها، روستاها و بروز جنگ ایران و عراق و مهاجرت روستائیان به شهرها و ... زمینه های افزایش شهرنشینی در کشور و استان را فراهم ساخت به طوری که در دهه ۷ درصد رسید. بیشترین درصد شهرنشینی مربوط به شهرستان های ارومیه و خوی، بوکان و کمترین آن در شهرستان های پلدشت، شوط و چاپپاره می باشد.^{۵۱}

۲- ۴ زبان و گویش محلی

استان آذربایجان غربی به دلیل داشتن بیشترین تنوع قومی دارای بیشترین تنوع گویش های محلی در ایران اسلامی است. این گویش ها بخشی از میراث های کهن ایران زمین هستند که در بطن خود مفاهیم ارزشی، انسانی، علمی ادبی و تاریخی ارزشمندی را دارند که امروزه نه خود زبانها بلکه مفاهیم ارزشی و ادبیات شفاهی آنها در حال نابودی است.

گویش های محلی آذربایجان غربی به چهار دسته تقسیم می شوند که شامل زبان ترکی، کردی، ارمنی و آشوری است. زبان ترکی در استان دارای بیشترین تعداد متکلم است و بعد زبان کردی است که به کردی با لهجه بادینی (شمال) و لهجه سورانی تقسیم می شود. حوزه لهجه کردی شمال از کوهستانهای شمال ماکو آغاز شده تا نزدیکی های شهرستان اشونیه را در بر می گیرد. لهجه سورانی شامل شهرستانهای اشونیه، مهباد، بوکان، سردشت و پیرانشهر و بخشی از نغده و تکاب و شاهین دژ و میاندوآب می باشد که این دو لهجه به رغم قرابت های زیاد تفاوت هایی نیز باهم دارند که گاهی تفهیم و تفاهم را مشکل می کند. اکثر مردم آذری ارومیه شیعه مذهب می باشند ولی تعداد زیادی آذری های سنی حنفی و شافعی مذهب نیز در داخل شهر و در بیش از ۲۵ روستا از جمله، بالو، قولنجی، کهرپز، گل تپه، گجین و ولینده زندگی می کنند. ترکیب جمعیت شاهین دژدر روستاهای تابعه به این شکل است که غیر از مناطق کرد نشین، از اقوام و تیره های مختلف محلی هر یک علاوه بر تکلم به زبان ترکی لهجه ها و گویش های محلی خود صحبت می کنند. تشکیل شده است

^{۵۱}. قسمتی، باقر، استان شناسی آذربایجان غربی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، چاپ دوم، ۱۳۹۱

بسمه تعالی

از جمله این موارد چهاردولی، زعفرانلویی، موصلانی، شریبانی، آجرلویی و هشترودی را می توان نام برد. شایان ذکر است که زبان اصلی ساکنین آذری بوده که اغلب جمعیت شهرستان را تشکیل می دهد و مردمان این شهر دارای مذهب شیعه و سنی می باشند. با توجه به توضیحات پیرامون اقوام ساکن در منطقه چنین استنباط می شود که ساختار اصلی فرهنگی منطقه را خرده فرهنگ های ایلات و عشایر و اقوام ساکن در بر گرفته و تکلم به زبان آذری و مشارکت در مراسم و آیین تدفین و مناسبات و اعیاد سبب وحدت فرهنگی و جمعیتی منطقه مورد مطالعه گردیده است.^{۵۲} در ارومیه شماری از ترک زبان های اهل حق نیز زندگی می کنند. مذهب کردهای ساکن ارومیه نیز اکثرا سنی است.

آشوری ها پیرو مذاهب کاتولیک، پروتستان و ارتدوکس هستند و ارامنه به کلیسای گریگوری وابسته هستند. آشوریان یا آسوریان یا سُرینیان، قومی قدیمی از مسیحیان ایران (تهران، ارومیه، اهواز، کرمانشاه، همدان، قزوین، اصفهان، سلماس و تبریز)، عراق، ترکیه و سوریه هستند که آشوری زبان هستند. بسیاری از آسوریان، پیرو کلیسای نستوری و عده ای دیگر کاتولیک کلدانی و بعضی دیگر، ارتدکس و پروتستان هستند. آسوریان خود را بازمانده قوم آشور می دانند. زبان و فرهنگ آشوری از جمله گویش های نوین آرامی که شباهت زیادی به زبان عربی دارد و دارای صیغه است و در شمار زبان های سامی شرقی - شمالی است و با زبان آشوری باستانی تفاوت دارد. آسوریان به گویش های گوناگون آشوری سخن می گویند و می نویسند. از جمله این گویش ها می توان اورمژیان (گویش ارومیه ای) و صلمسنا (گویش سلماسی) را نام برد. گویش اورمژیان تنها گویش آشوری است که دست کم از حدود سال ۱۸۴۸ به این سو ادبیات مکتوب ویژه خود را پدید آورده است. نخستین فرآورده های مکتوب آسوریان، متون مذهبی بوده است. در پی آن اشعار و داستان هایی به این زبان پدید آمد. برگردان آثار ادبی از زبان های دیگر به شکل گیری ادبیات آشوری سرعت بخشید. "مارتوما او دو" مشهورترین شاعر آشوری است. از برجسته ترین نویسندگان آشوری می توان شموپیل بیت کولیا دگوتایا و پیره سرمس (نویسنده تاریخ ادبیات آشوری به زبان آشوری) را نام برد.^{۵۳}

زبان ارمنی شاخه ای از زبان های هند و اروپایی است که مانند زبان فارسی دارای شش صیغه است. گرچه تعداد ارامنه و آسوریان در سال های اخیر در استان کاهش یافته ولی هر دو زبان در مدارس ارامنه و آسوریان تدریس می شود و کودکان هر دو گروه مسیحی از ابتدای کودکی با زبان مادری خود خواندن و نوشتن را یاد می گیرند.^{۵۴} در سال ۱۹۰۰ میلادی حدود نیمی از جمعیت شهر ارومیه مسیحی اعم از آسوریان و ارامنه بودند اما بسیاری از آن ها در میان درگیری های روسیه و عثمانی در سال ۱۹۱۸ شهر را ترک کردند. پس از عقب نشین روس ها از این منطقه بیشتر مسیحیان باقی مانده در شهر ارومیه قتل عام شدند. در زمان رضاشاه پهلوی آسوریان ایران دعوت به بازگشت به این شهر شدند و چندین هزار نفر از آنها به این شهر بازگشتند.^{۵۵} در استان آذربایجان غربی غیر از چهار زبان عمده، زبان محلی دیگری وجود ندارد و در تاریخ اجتماعی این استان نیز تا کنون گزارشی از وجود زبان های محلی دیگر داده نشده است.

فولکلور از دو کلمه folk به معنای توده مردم و lore فرانسوی به معنای شناختن تشکیل شده است که کلا به معنای علم شناخت توده مردم می باشد. ترکان به سبب شرایط ویژه اجتماعی، سیاسی و تاریخی همواره به ادبیات شفاهی توجه ویژه داشته اند. گرچه مردم آذربایجان صدها سال به شکل یک اجتماع واحد فرهنگی رسیده باینحال رگه های مختلف عناصر تشکیل دهنده این ملت به صورت فولکلور با اشکال مختلف گویش، فولکلور، اساطیر و حتی سیستم موسیقی دیده می شود. فولکلور آذربایجان از نظر نوع به دسته های زیر تقسیم می شود:

داستان ها ۲- اشعار عاشیقی و شفاهی ۳- نغمه ها و ماهنی ها ۴- بایاتی و قوشماها ۵- لای لایها ۶- آتالار سوزو ۷- تاپماجاها (چیستان) ۸- لطیفه ها ۹- خالق اوینولاری (بازی محلی) ۱۰- خالق انانجلاری (باورهای قومی) ۱۱- مراسم ها ۱۱- اوشاق اوینولاری (بازی بچه ها) ۱۲- خالق طبی (طب سنتی) و...^{۵۶} ادبیات ملی یا فولکلور در میان کردها بسیار غنی است. داستان ها و سرگذشت های ملی اصیل و مخصوص به خود بسیار دارد. از جمله قهرمانی های مقاومت در قلعه ی "دم دم" (قلعه ای است در قسمت سفلی ارومیه حوالی حوزه ی رواندوز) در برابر شاه عباس صفوی. کردهای با ذوق و علاقه، برای آن واقعه ترانه هایی سروده اند که یکپارچه شور و حماسه و قهرمانی است، یا ابیات شورانگیز "مَم و زین" که داستان قهرمانی های یکی از پهلوانان ملی کردها به همین نام است و سینه به سینه و نسل به نسل نقل شده و می شود.

^{۵۲} . سایت فرمانداری شاهین دژ (www.shahindezh-ag.ir) اسفند ۱۳۹۲

^{۵۳} ۱. آبراهامیان، آرواند، پیشینه تاریخی در ایران بین دو انقلاب (بخش یکم)، ترجمه: احمد گل محمدی، نشر: نی، چاپ اول، ۱۳۷۷.

۲. دانشنامه دانش گستر، موسسه علمی- فرهنگی دانش گستر، ۱۳۸۹

^{۵۴} . ندا . عبیدی ۱۳۸۸ دی (nedaiefarda.blogfa.com)

^{۵۵} . خرداد ۱۳۹۲ مرضیه (sapanta.blogfa.com)

^{۵۶} . اسماعیل زاده، محمد رضا، اورموفولکلور و نا قیسا بیر باخیش (نگاهی کوتاه به فولکلور مردم ارومیه)، ارومیه: بوت، ۱۳۹۰

بسمه تعالی

امام زاده باغلاری، یاشیلده یاپراغلاری، ندریم قبول اولسون، یاندریم چراغلاری (باغ های امام زاده برگ های سبزی دارد، ندرم قبول شود چراغ ها را روشن کنم).

گویده اوچان قوش اولسون / ایچدیگین سو نوش اولسون / لیلی نه خبر ورین / مجنون گلیر خوش اولسون (اونی که تو آسمان پرواز می کنی، پرندۀ باشد / آبی که می خوری نوش جانست باشد / به لیلی خبر بدهید / مجنون می آید خوشحال باشد).

بوردان بیر آتلی گچدی / آتین اوینادی گچدی / آی کیمی شفق ساچدی / گون کیمی باتدی گیچدی (از اینجا یک اسب سوار رد شد / اسب را جولان داد و رفت / مثل ماه درخشید / و مثل خورشید غروب کرد و رفت).

عاشیق ها: معنی لغوی عاشیق دل باختگی ودوست داشتن است. به زبان ترکی عاشیق ها هنرمندان این رشته را دده می نامند دده فوقورت دده یادیار (قرن دهم) توراب دده (قرن دوازدهم). عاشیق ها دلباخته وطن و مردم هستند. آنها مالک گنجینه عظیم هنر و ادبیات تاریخی مردم این سرزمین اند. آنها در اشعار خود مسائل اخلاقی، سیاسی عامی و عشقی مردم را بازگو می کنند. این هنر و فرهنگ آذربایجان پس از تلاش ها و رقابت استان های عاشیق خیز به نام استان آذربایجان غربی و شهر ارومیه در فهرست به شماره ۱۶۵ در میراث فرهنگی ناملموس کشور ثبت ملی شد). آهنگهایی که عاشیق های آذربایجان با ساز می زنند و با آهنگ آن می خوانند، شامل ۷۲ آهنگ است؛ چون دیوان، تجنیس، تاجری و

موسیقی تعزیه: شامل اشعاری است که در مراسم عزا و مجالس ترحیم و سالگردهای امامان (عاشورای حسینی) اجرامی شود که به آنها آغی یا اخشاما هم گفته می شود. در این شعر متوفی را تعریف می کنند و سپس وارد آهنگ حزن انگیز می شود و برای متوفی آغی می خوانند. در ادبیات فولکلوریک مردم آذربایجان از نظر تعداد زیاد و از نظر مفهوم و معنی رنگارنگ و متنوع است.

لای لای: اشعاری است که مادران برای خواب کردن کودکان در پای گهواره می خوانند و در واقع با کودک یک نوع ارتباط کلامی و عاطفی برقرار می کنند. نمونه ای از آن در زیر آمده است:

لای لای دییم یاتاسان / قزل گوله باتاسان / قزل گولون ایچینده / شیرین یوخو تاپاسان.

(لالایی می گویم که به خواب روی / بین گل های محمدی غرق بشوی / بین گل های محمدی / خواب شیرینی پیدا بکنی).

هامی یاتیب سنده یات / دینجل قوزوم تز بوی آت / صبحون خیره آپلسین / سنه گولسون بو حیات.

(همه خوابیده اند تو هم بخواب / استراحت کن عزیزم تا زود بزرگ شوی قد بکشی / صبحت به خیر گذشته شود / زندگی به رویت لبخند بزند).

لای لای دئدیم آدینا / حق یتیشسین دادینا / بویا باشا چاتاندا / منی ده سال یادینا.

(لالایی می گویم برایت / تا خداوند به دادت برسد / تا بزرگ شوی و قد بکشی / منو به یاد بیاری).

یئل یئل: اشعاری است که کشاورزان هنگام کاشت و برداشت محصول می خوانند که معمولاً درخواست باد برای باد دادن گندم و جدا کردن کاه از گندم است.

آی ایلر ایلر / باغچا دا گولر / او شیرین دیلر / بئله دیلر / یئل یئل.

(ای ایل ها / گل های باغ / بازبان شیرین این طور می گویند باد باد (باد می خواهیم)).

ماهنی یا ترانه فولکلوریک: این ترانه ها در موقعیت هایی مثل پیروزی ها، غم ها و شادی ها خوانده می شوند و امروزه به نام سرودهای محلی به یادگار مانده اند.

موسیقی های مربوط به آداب و رسوم مراسم متفرقه: در آذربایجان غربی اکثر امور روزمره با مراسم خاصی اجرامی شود. مثلاً هنگام سمنوپزی، تهیه عرقیات (بیدمشک، بادرنجبویه، نعنای و...) تهیه شیره انگور، پختن رب گاهی از اقوام و همسایگان دعوت می شود و اشعاری می خوانند، مثل سمنو ساخلامنی / ایلده گوردرم سنی (سمنو منو نگهدار / تا هر سال سبزه کنم) و گاهی همراه با نذورات خاص است.^{۶۱}

کردهای استان آذربایجان غربی نیز از موسیقی خاص خود برخوردار هستند. موسیقی جزو جدایی ناپذیر زندگی کردهای این استان به شمار می رود. موسیقی کردها از نوایی برمی خیزد که بر گرفته از شیوه زندگی و طبیعت منطقه است؛ ضمن آن که موسیقی در بین مردم این منطقه از پیشینه ای کهن برخوردار است. کمانچه، تنبک، دف، ساز و دهل از جمله ابزارهایی است که در نواختن موسیقی کردی از آن ها استفاده می شود. گورانی و هوره از جمله ترانه های محلی کردهاست که گورانی در اصطلاح کردی، به گورانی چرین مشهور است (یعنی ترانه خواندن) و شعری شاد است که همراه با موسیقی شاد کردی اجرا می شود و اشعار آن برگرفته از مضامین عاشقانه، اجتماعی و حماسی است.^{۶۲}

^{۶۱} . قسمتی، باقر، استان شناسی آذربایجان غربی، تهران: شرکت چاپ و نشر کتابهای درسی ایران، چاپ دوم، ۱۳۹۱

^{۶۲} . فرهنگ بومی و محلی آبان ۱۳۸۹ (urmia.irib.ir) منبع "سایت میراث فرهنگی"

آذربایجان غربی به دلیل موقعیت طبیعی و ساختار توپوگرافیک که رودخانه ها، تالاب ها، مرداب ها، دریاچه های کوچک و بزرگ و سواحل زیادی را در خود جای داده، به عنوان یکی از زیستگاههای مهم حیات وحش و گونه های گیاهی کشور شناخته شده است.

آذربایجان غربی سرزمینی است با طبیعت خاص خود که در سراسر بهار و تابستان پوشیده از لاله، شقایق، نرگس، سوسن و سنبل است و تالابها، مردابها، آبگیرها و سواحل و جزایر دریاچه ارومیه اش، میعادگاه و زیستگاه صدها نوع پرنده وحشی بومی و مهاجر و رودهای آن محل زندگی آبزیان منحصر به فرد است.

گونه های جانوری آذربایجان غربی که به صورت مهاجر و بومی در این استان زیست و زادآوری می کنند در تمام خاورمیانه بی نظیر است. پستانداران موجود در استان با فراوانی نسبی دارای زیست بومی های متنوعی هستند که از جزایر دریاچه ارومیه گرفته تا ارتفاعات کوهستانی آذربایجان غربی را برای زندگی خود اختصاص داده اند.

در این بین زیستگاه بین المللی پارک ملی دریاچه ارومیه که در سال های اخیر با مشکل کم آبی و خشکسالی، دچار بحران شدید کاهش آب شده است از نظر زیست محیطی، از جایگاه خاصی برخوردار است.

دریاچه ارومیه با ۱۰۲ جزیره کوچک و بزرگش که برخی از آنها در حال حاضر با کاهش آب به خشکی پیوسته اند مامن و ماوای صدها گونه حیات وحش و پرندگان بومی و مهاجر و دوزیستان مختلف است. دریاچه ارومیه بزرگترین دریاچه داخلی کشور و پناهگاه و محل عبور هزاران پرنده رنگین پر بوده و مرهمی برای چشمان خسته مسافرانی است که از سواحل دریاچه گذر می کنند.

حیات جانوری: تنوع حیات وحش موجود در آذربایجان غربی تابلوی زیبایی را خلق کرده به طوری که در جاهای مختلفی از این استان گونه های متنوعی از موجودات زنده وحشی را می توان مشاهده کرد. در اثر نابودی و دخل و تصرف در جنگلها و منابع طبیعی آذربایجان غربی، بتدریج وضع حیات وحش منطقه نیز مختل شده و حیوانات و پرندگان بومی جنگل به نقاط کوهستانی دور دست کوچ کرده اند ولی گونه هایی از پرندگان مانند کبک در نواحی فوق دیده می شوند.

بسمه تعالی

در جزایر کبودان و اشک دریاچه ارومیه یک نوع دوزیست از خانواده وزغ نیز وجود دارد. دریاچه ارومیه همچنین زیستگاه موجود تک سلولی منحصر به فردی به نام آرتیمیا نیز است که از این نظر این دریاچه دومین زیستگاه بزرگ آرتیمیا در جهان است. آرتیمیا جانور آبی در دریاچه ارومیه یک گونه سخت پوست است. میگوی آب شور دریاچه ارومیه با عنوان آرتیمیا اورمیا که به ثبت جهانی رسیده علاوه بر اینکه غذای پرندگان است از ارزش صادراتی بسیاری نیز برخوردار می باشد. زندگی این گونه کمیاب و نادر نیز با کاهش حجم آب دریاچه ارومیه و افزایش غیر طبیعی غلظت آب با خطر جدی روبه رو شده است. در دریاچه ارومیه به غیر از نوعی میگو و نوعی جلبک شورپسند به دلیل غلظت بیش از حد آن، هیچ آبی دیگری توان زندگی ندارد.

وجود تالاب‌های متعدد در آذربایجان غربی و تنوع زیستی موجود در این تالابها و اطراف آنها سبب شده این مظاهر زیبای خدادادی، در بسیاری از ایام سال، پذیرای انواع حیات گیاهی و جانوری باشند که می توان به تالاب های کانی برازان مهاباد تالاب های نقده و تالاب قره گول بوکان اشاره نمود، سالانه بیش از یک هزار قطعه انواع پرندگان مهاجر و نادر از جمله درنا، اردک سرسفید اردک مرمری، خوتکا و انواع آبچلیک در مسیر مهاجرت خود به تالاب قره گل بوکان مهاجرت می کنند.

جنگل های موجود نیز که وسعت آنها بیش از ۸۰ هزار هکتار است جلوه خاصی به طبیعت آذربایجان غربی بخشیده است. بیشترین درصد پوشش جنگلی آذربایجان غربی در مناطق جنوبی استان در شهرهای سردشت و پیرانشهر واقع است.

سیمای گیاهی جزایر دریاچه ارومیه نیز متنوع است به طوری که در بعضی از جزایر با سیمای گیاهی استپی روبه رو هستیم و تقریباً فضای نیمه جنگلی بر برخی از جزایر چون کبودان، اسپیر و آرزو حاکم است. در این جزایر پسته وحشی، بیشتر به چشم می خورد که همراه با درختچه های دیگر مثل بادام وحشی، ارس کوهی، خوشک، گوجه وحشی و بوته های کوتاه و علفی زمینه مناسبی برای زیست حیوانات در آن فراهم می کنند.

۲-۵ ویژگی ها و خاصیت های دارویی

استان آذربایجان غربی به سبب برخورداری از اوضاع جغرافیایی و تنوع آب و هوایی و بارش های مناسب به ویتربینی از انواع گیاهان دارویی و منابع طب سنتی تبدیل شده است. این استان که یکی از مهمترین رویشگاه های گیاهان دارویی در کشور است از نظر تنوع گیاهان دارویی رتبه اول کشور را به خود اختصاص داده است.

تاکنون در کشور هشت هزار گونه گیاهی شناخته شده که از این تعداد بیش از هزار و ۲۰۰ گونه در استان شناسایی شده است و از این میزان هم بیش از ۴۴۶ گونه گیاه دارویی در آذربایجان غربی می روید که چوبان کبریتی، بادرنجبویه، شب بو، ختمی، آجی بیان و شیرین بیان، ثعلب، مرزه، اسپناخ، ایت بورنی، داغ قارپیزی، مندلی، داغ سقزی، میمشان، چریش، غازایغی، قره یونجا، یارپیز، دوه دابانی، اوشقون، بید مشک، بادرشبو، بزوشه، بوغاز قووران، کهلی اوتی، بولاغ اوتی، اوغلان اوتی با نام های متنوع بومی از جمله معروفترین این گیاهان دارویی هستند. آویشن، اسطوخودوس، بادرنجبویه، گل راعی و آرتیشو و کنگر ریواس، این گیاهان از گیاهان بومی آذربایجان غربی هستند که در همه مناطق استان به صورت خودرو یافت می شوند.

گیاهان دارویی که عمدتاً در دشت ها، ارتفاعات، کوهپایه ها، حاشیه رودها و دره ها می رویند در طب سنتی برای درمان پرفشاری خون، سرفه، بیماری های گوارشی، بیماری های قلبی، سرما خوردگی، تسکین اعصاب، رفع نفخ معده، بیماری های پوستی و قندخون کاربرد دارند. قسمت های مختلف آن از جمله ساقه، ریشه، میوه، پیازچه، برگ، دانه، برگ های تازه، غده زیرزمینی، اندام های هوایی و سرشاخه ها به مصرف می رسند و کاربردهای مختلفی از نظر درمانی دارند.

گیاهان بوته کوتاه مانند انواع گون - آویشن - یونجه وحشی - پونه - آلاله وحشی - ریش بزه - آجی بیان - قزوه - بومادران - میخک - شقایق - شیرین بیان - گل گاو زبان - ماهور - اولیک - نیرک - انواع نعناعیان - ریواس - درمنه - زنبق و گزنه از جمله گیاهان دارویی آذربایجان غربی هستند که هر بهار فضای این استان را عطرآگین می کنند.

از گیاهان شیرین بیان و آجی بیان برای زخم معده و اثناعشر استفاده می شود و ریشه آن هم استفاده طبی دارد.^{۶۳}

در ناحیه سردشت یک نوع شقایق وحشی به نام گیاه آریا کشف گردیده که می توان با تبخیر هسته آن دارویی برای مبارزه با اعتیاد بدست آورد. اسفند از گیاهان شایع آذربایجان در اراضی پست و پیرامون روستا هاست.^{۶۴}

^{۶۳} . سازمان جهاد کشاورزی استان آذربایجان غربی (محمد پور ، کارشناس تولیدات گیاهی در ارومیه) ، (www.waaj.ir)

^{۶۴} . پارس نژاد ، راحل، بررسی جاذبه های اکوتوریستی دریاچه ارومیه با تاکید بر پارک ملی، پایان نامه، ۱۳۸۴

فصل پنجم - جلسه دوم

۵- انواع گونه های زیستی

گونه استپی مانند پسته وحشی ، بادام وحشی ، ارس کوهی ، خوشک ، بادام کوهی ، گوجه وحشی و گیاهانی مانند دم اسبی ، علف گوسفندی ، جو وحشی ، خارشتر و انواع گندمیان پوشش غالب جزایر دریاچه ارومیه است که به تغذیه جانوران و پستانداران وحشی می رسد. درختان جنگلی میوه ای از قبیل انگور - پسته وحشی - زالزالک - بادام کوهی - گلابی - انبه - گردو - انجیر - انار - سماق و گونه های غیرمیوه ای مانند بلوط - زبان گنجشک - عرعر - اقاقی ولیک - کرکو - افرا - سرخ ولیک و سیه ولیک حدود ۸۰ هزار هکتار از عرصه های طبیعی سردشت و پیرانشهر را زیرپوشش خود قرار داده است.

از گیاهانی که پوشش نباتی زمین جنگل را تشکیل می دهند گونه های زیر را می توان نام برد: گون - تمشک - کاسنی - ختمی - کنگر وحشی - کاهو وحشی - شیرین بیان - گزنه - گل گاوزبان - درمنه - بومادران - یونجه - جو وحشی و غیره می باشد.

پستانداران: پستانداران استان از فراوانی نسبی برخوردارند، عبارتند از: کل و بز که گله های آن در ارتفاعات منطقه افشار، منطقه حفاظت شده مراکان ، تخت سلیمان و بلقیس و تکاب و شاهین دژ دیده می شود. قوچ و میش ارمنی در تپه ماهورهای کم ارتفاع اکثر شکارگاههای استان زیست می کنند. گوزن زرد ایرانی و از خانواده گربه سانان پلنگ ، سیاه گوش و از خانواده سگ سانان گرگ شغال و روباه معمولی ، از سمورسانان سمور سنگی ، سمور آبی، زرد بر، گورکن(رودک)، راسو وسایر پستانداران خرس قهوه ای ، گراز (خوک وحشی)، خرگوش وحشی، خفاش و انواع جونندگان نظیر موش دو پا و سنجاب زمینی از جمله حیات وحش اند.

پرنندگان: پرنندگان این خطه را انواع پرنندگان دشتی ، کوهستانی ، دریاچه ای تالابی، برکه ای و رودخانه ای تشکیل می دهند. کبک دری ، هما و انواع پرنندگان شکاری در قلل و ارتفاعات مشاهده می شوند. همچنین انواع کبک، کبک چیل ، کلاغ ، تیهو و انواع جغد، باقرقره، گردن بور و گونه کمیاب میش مرغ یا مرغ میش نیز از ساکنان دشتهای پر بار آذربایجان غربی می باشند که زیبایی خاصی به طبیعت این استان بخشیده و می بخشند. مرغ آتشین، فلامینگو، انواع مرغابی ها، پلیکان، تنجه، قو، عروس غاز، غاز خاکستری، درنا، طناز، درنا، خاکستری، کاکائی صورتی، اردک سرسبز، اردک مرمی ، اردک سفید، سفید قو، عروس ناز، آنقوت، کرکس، قرقی، عقاب طلایی، دلیجه، کبک معمولی، اوست، کاکائی نقره ای، جغد کوچک، کبوتر چاهی از پرنندگان پارک ملی دریاچه ارومیه می باشند. فلامینگو، غازهای وحشی، قو، درنا، پلیکان بیشه زار و مرغابی از پرنندگان بومی این استان هستند. همچنین در استان آذربایجان غربی پرنندگان مهاجری چون کبک معمولی، قمری، فاخته، لاشخور (کرکس)، جغد هم زندگی می کنند. پرنندگانی چون عقاب طلایی، هدهد و بعضی از انواع مرغابی نیز در این استان زندگی می کنند که معمولاً مورد توجه گردشگران قرار می گیرد.

خزندگان: در آذربایجان غربی گونه های مختلف و متنوع از مارهای سمی، نیمه سمی و غیرسمی نیز یافت می شود که در گستره طبیعت استان پراکنده اند. کورمار، مار تاتاری، کورمار سلیمانی، مار آبی، مار چلیپیر، مار آتشی، قمچه مار، مار پلنگی، مار درختی، مار شلاقی، مار کوتوله و تیرک مار از مارهای غیرسمی این منطقه هستند که به این تعداد باید مارهای نیمه سمی چون سوسن مار، پله مار و مارهای سمی چون افعی یا گرز مار، افعی البرزی، افعی زنجانی و افعی تکلیبی نیز افزود.

ماهیها : ظرفیت رودخانه ها و دریاچه های پشت سدهای موجود آذربایجان غربی نیز زمینه را برای پرورش ماهی فراهم کرده است. ماهیان بومی رودخانه های این استان عبارتند از کپور، صوف، ماهی آزاد چون قزل آلا خال قرمز ، فیتو خاک ، آمور، کپور سفید، اسپله . از میان ماهیها زرد ماهی که طول بدن برخی از آن ها به یک متر نیز می رسد.

۴-۵ نوع اقلیم محل

بسمه تعالی

این توده هوا از نواحی شمال سیبری سرچشمه می گیرد و در فصل زمستان به صورت امواج سرد از سمت شمال شرقی به جنوب غربی جریان پیدا می کند. ورود این توده به استان هوایی سرد با جوی صاف را به همراه داشته و به دلیل گذر از دریای خزر در بعضی مواقع رطوبت مناسب را جهت بارش به همراه دارد.

ج) توده هوای قطبی بحری

این توده هوا از سمت شمال غربی وارد استان می شود و به دلیل جذب رطوبت مناسب در هنگام عبور از دریای سیاه و مدیترانه باعث ایجاد بارش هایی در سطح استان در خلال فصول تابستان و زمستان می شود. اکثر بارش هایی که در فصل تابستان روی می دهد معلول عملکرد این سیستم است.

د) توده هوای حاره بحری

منشاء تشکیل این توده هوا قاره اروپاست و با داشتن پایداری قوی در لایه های پائین خود نمونه بارزی از یک توده هوای گرم و دارای سیستم ابری است.

بادهای محلی ارومیه

- قره یئل: این باد با جهت شمالی و جنوبی می وزد و از خوی گذشته و در ارومیه به باد سلماس (سلماس یئلی) معروف است.

- آغ یئل: این باد در جهت عکس باد شمال می وزد که در منابع فارسی از آن به عنوان باد سفید یاد می شود.

- چن (مه) یئلی: یا باد نسیم دریا که به علت اختلاف فشار بین خشکی و دریاچه محسوس است و در طول روز جهت آن از سمت دریاچه به خشکی و در شب جهت آن از خشکی به دریاچه است.

دما و درجه حرارت استان آذربایجان غربی

به دلیل واقع شدن استان در عرض های جغرافیایی بالا و ارتفاع زیاد، میانگین سالانه دمای آن نسبت به میانگین سالانه دمای اکثر مناطق کشور، کمتر بوده و جزء مناطق سردسیر کشور محسوب می شود. به دلیل بری بودن هوای استان، اختلاف دمای حداقل و حداکثر مطلق آن زیاد می باشد به طوریکه دمای ۴۴ درجه بالای صفر در ایستگاه داشبند و ۳۴ درجه زیر صفر در ایستگاه خوی مشاهده شده است. با این حال هرچقدر از نواحی شرقی استان به سمت کوه های غربی حرکت می کنیم از میزان دمای هوا کاسته می شود.

براساس داده های آماری ایستگاه های هواشناسی ارومیه - خوی - ماکو و مهاباد درجه حرارت هوا در مناطق مختلف استان متفاوت است. متوسط درجه حرارت ۹/۴ سانتی گراد در ماکو و تا ۱۱/۶ درجه سانتی گراد در مهاباد متغیر است. شهرستان مهاباد تابستان های خشک و طولانی و زمستان های بسیار سرد دارد. شهرستان نقده و میاندوآب دارای هوای نیمه مرطوب با تابستان های ملایم و زمستان های سرد است.

از لحاظ میزان بارش سه واحد جغرافیایی در استان می توان تشخیص داد:

الف) حوزه مغرب دریاچه ارومیه

خصوصا در اطراف سردشت میزان بارش به ۸۰۰ میلی متر می رسد ولی در نزدیکی های دریاچه ارومیه به حدود ۳۰۰ میلی متر کاهش می یابد. در این حوزه هر چقدر از مغرب به مشرق حرکت کنیم از میزان نزولات کاسته می شود و در کوههای مرزی بالاترین نزولات جوی در نیمه جنوبی این حوزه اتفاق می افتد و به این علت تنها منطقه جنگلی استان آذربایجان غربی در آن واقع شده است.

ب) حوزه شمالی دریاچه ارومیه تا رود ارس

هر چقدر از شمال دریاچه ارومیه به طرف رود ارس پیش می رویم به تدریج از ارتفاع زمین کاسته شده و میزان بارش نیز از ۴۰۰ میلی متر به ۲۵۰ میلی متر کاهش پیدا می کند.

ج) حوزه جنوب دریاچه ارومیه

نواحی کوهستانی مرتفع این حوزه سرچشمه شاخه های اصلی رودهای مهمی چون سیمینه رود - مهاباد رود - زرینه رود و قزل اوزن می باشد. میزان بارندگی در این سرچشمه ها بین ۶۰۰ الی ۸۰۰ میلی متر اندازه گیری شده است. در حالیکه هر چقدر به نواحی پست دریاچه ارومیه نزدیکتر می شویم میزان بارش به ۳۰۰ میلی متر کاهش می یابد. این کاهش میزان بارندگی در منطقه جنوب شرقی و در سمت تکاب نیز روی می دهد.^{۶۵}

^{۶۵} . دانشگاه ارومیه، گروه جغرافیای طبیعی، ارسال منابع کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی توریسم، جغرافیا و برنامه ریزی گردشگری، جغرافیای طبیعی (گرایش آب و هوا شناسی)، (www.galin.blogfa.com)

بِسْمِ تَعَالَى

جزوه آموزشی راهنمای گردشگری - فصل ششم

الگوهای رفتاری و آداب معاشرت

بعد از مطالعه این فصل قادر خواهید بود:

- ۱-۶ با نحوه آداب معاشرت آشنا شوید.
- ۲-۶ با نحوه رفتاری راهنمایان آشنا شوید.
- ۳-۶ با نحوه میهمان نوازی آشنا شوید.
- ۴-۶ با چگونگی ارتباط با فرهنگ های گوناگون آشنا شوید.

بسمه تعالی

اصول و معیارهای آداب معاشرت

الف: استفاده از جملات مفید

ب: کنار گذاشتن کم رویی

ج: تبسم رمز پیروزی

شيوه های دست دادن:

یکی از اصول و معیارهایی که در برخورد اجتماعی باید به آن توجه کرد شیوه های دست دادن است دست دادن اصولی دارد:

الف: اصولاً فرد سلام کرده باید برای دست دادن اقدام کند.

ب: در دست دادن نباید تعلل کرد.

ج: در دست دادن نباید دو دستی دست داد.

د: هنگام دست دادن نباید دست طرف مقابل را فشار داد.

ذ: هنگام دست دادن باید به چهره طرف مقابل نگاه کرد و این نگاه باید با تبسم همراه باشد.

ه: برای دست دادن دست راست را جلو ببرید

ی: افراد مسن می توانند در برخورد با کوچکترها به جای سلام از آنها احوال پرسی کنند.

آداب استفاده از تلفن:

الف: حداقل مکالمه یک دقیقه و حداکثر آن باید سه دقیقه باشد باید مراقب بود طرف مقابل از مکالمه خسته نشده باشد.

ب: باید شمرده و با دقت سخن گفت .

ج: نباید هنگام سخن گفتن با تلفن برای تایید و تکذیب مسله ای از اشاره سر استفاده کرد.

د: نباید گوشی را دور نگه داشت.

ه: نباید طرفین هنگام مکالمه تلفنی چیزی بخورند یا بیاشامند.

د: حرفهای غیر ضروری و شوخی بی مورد مزاحم مردم شدن به دروغ خبرهای ناگوار دادن نشانه بی ادبی و خلاف اخلاق و نزاکت و انسانیت است.

آداب لباس پوشیدن

الف: مرتب بودن لباس که مربوط به گران بودن و نو بودن آن نیست لباس کم بها می تواند لباس بسیار مناسب در مکانهای مختلف باشد.

ب: امانت گرفتن لباس کار نادرستی است تلاش کنیم لباس خودمان را ببوشیم.

ج: تمیز بودن لباس به ویژه یقه و آستین کت و پیراهن بسیار مهم است باید دقت شود این قسمت همیشه تمیز و صاف و بدون چین و چروک باشد .

د: هنگام پوشیدن لباس باید دقت شود تا دکمه های پیراهن کمر بند و زیپ شلوار را درست و محکم بست.

۶-۲ آشنایی با نحوه رفتاری راهنمایان

به علت ماهیت خدماتی صنعت گردشگری، عوامل انسانی در کمیّت و کیفیت خدمات ارایه شده نقش اساسی دارند. در این میان راهنمایان تور به عنوان

کارکنان صف در تعامل مستقیم با گردشگران بوده و رابط اصلی بین جامعه میزبان و گردشگران هستند. در حقیقت، راهنمایان تور به عنوان سفیران

فرهنگی مقاصد مسوولیت زیادی در برداشت کلی و رضایت گردشگران از خدمات تور ارایه شده در مقصد به عهده دارند. جوا و گلنم (۱۹۹۱) در بررسی ها

و تحقیقات خود دریافتند که عملکرد راهنمایان تور یکی از مهمترین عوامل موفقیت یک تور است. تحقیقات دیگری توسط موسبرگ (۱۹۹۵) بیانگر این

بود که راهنمای تور می تواند عامل مهمی در انتخاب بسته سفر و آژانس مسافرتی باشد. میانجی، مفسر، ضربه گیر و سفیر فرهنگی عباراتی هستند که برای

توصیف راهنما و شغل راهنمای تور به کار رفته اند.^{۶۶}

خصوصیات رهنمایان

خصوصیات و ویژگی های یک سرپرست، مدیر سفر یا راهنما به طور کلی بدیهی ترین و مهم ترین انتظارات توریست فرهنگی از سرپرست و راهنما به شرح

زیر خلاصه می شود:

^{۶۶} . سید صادق حسینی، دانشجوی دکتری جغرافیای گردشگری، رییس مرکز آموزش علمی کاربردی میراث فرهنگی، صنایع دستی و گردشگری استان

اردبیل

بهارک مخنقی، کارشناس ارشد زبان و ادبیات فارسی، مدرس دانشگاه اسفند ۱۳۹۲

بسمه تعالی

معلومات جهانگردی راهنما
تاریخ و سابقه باستانی حوزه جهانگردی
اوضاع طبیعی و عوامل جغرافیایی حوزه جهانگردی
تمدن و فرهنگ حوزه
آشنایی کامل به جهانگردی و اثرات اقتصادی آن
احاطه به مقررات و قوانین مربوط به جهانگردی
آشنایی کامل به زبان خارجی
آشنایی با روحیات ملل^{۶۷}
وظایف اصلی راهنما
روابط عمومی بالا همراه با مهربانی و مهرورزی و رفتار صمیمی
فن بیان و برخورداری از اطلاعات جامع و در حین حال نه چندان ژرف و عمیق از بسیاری از موضوعات
توانمندی در مدیریت و سازماندهی ارکان سفر
برخورداری از ذوق، شوق و اشتیاق
انعطاف پذیری
ظاهر آراسته
قاطعیت
هماهنگی و توازن در صدا
ژست ها در حالت های طبیعی
اعتماد به نفس
بهداشت بیان (پرهیز از فریاد زدن و جیغ زدن، پرهیز از بلند خندیدن، صحبت کردن با بلندگو زیر و بمی و سرعت معمول و طبیعی)
از مهمترین مسائل در فن راهنمایی داشتن اطلاعات کافی است.
ویژگی های فردی راهنمایان تور
ظاهر و پوشش راهنما از جمله ویژگی های فردی است که نقش مهمی در پذیرش راهنما نزد مسافران دارد. ظاهر و پوشش پیام هایی در مورد سطح اقتصادی، سطح آموزشی، موقعیت اجتماعی و ویژگی های اخلاقی فرد به سایر افراد مخابره می کند. با توجه به این مسئله یک راهنما باید با توجه به نوع توری که هدایت می کند (تور شهری، طبیعت گردی، مذهبی، ...) پوشش مناسبی داشته باشد.
توانایی جسمی متناسب با توراز دیگر ویژگی های فردی مورد نیاز در حرفه راهنمایی است. گاهی لازم است راهنما تور را به مدت یک هفته، دو هفته، سه هفته همراهی کند. راهنما باید بنیه جسمی لازم برای همراهی تور و انجام وظایف خود در تور را داشته باشد.
اطلاعات کافی و توانایی ارائه اطلاعات از دیگر ویژگی های فردی راهنما است. دانش و اطلاعات مورد نیاز راهنما در ترفیقه به اطلاعات تاریخی و باستان شناسی محدود نمی شود. گردشگران در حین سفر سئوالات بسیاری در مورد شرایط سیاسی، اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، جغرافیایی و مذهبی مقصد می پرسند که راهنما به عنوان مهمترین مرجع پاسخ دهنده به این سئوالات باید از دانش کافی برخوردار باشد.
دانش نیز به تنهایی کافی نیست. برخی راهنمایان مثل یک نوار ضبط شده اطلاعات را به گردشگران انتقال می دهند که بسیار خسته کننده و ملال آور است. آنچه گردشگران نیاز و انتظار دارند ارائه اطلاعات مختصر و مفید به شیوه مناسب و با توجه به اصول ارتباطات کلامی و غیر کلامی مثل توجه به تن صدا، مکث ها، ارتباطات چشمی مناسب و بیان رسا می باشد.
شوخی طبیعی از دیگر ویژگی های فردی است که در نزدیکی افراد گروه و احساس راحتی آنها با راهنما اهمیت دارد ولی در کنار شوخی طبیعی ویژگی دیگر یعنی ادب را نیز باید مد نظر قرار دارد و پا را از اصول و مرزهای اجتماعی پذیرفته شده فراتر نگذاشت.

^{۶۷} . رحمتیان، حسین، مفاهیم پایه گردشگری، مرکز آموزش هتلداری و گردشگری سازمان فنی حرفه ای، کد استاندارد: ۵۰۹۱۱/۳۵/۱/۲

بسمه تعالی

انعطاف پذیری از دیگر ویژگی های فردی راهنمای تور است که در قلمرو سفر که مسائل غیر مترقبه بسیاری ممکن است روی دهد، اهمیت بسیاری دارد. راهنما باید هم خود روحیه انعطاف پذیری داشته و هم قادر باشد دیگران را به انعطاف پذیری و صبر متقاعد سازد. نگرش مثبت نسبت به مسائل و افراد از دیگر ویژگی های فردی راهنما است. راهنما باید از عقاید غالبی دوری جسته و نگرش مثبت را به اعضا تور و جامعه محلی نیز انتقال دهد. با این نگرش راهنما قادر است به عنوان واسطه فرهنگی نقش مهمی بین گردشگران و جامعه محلی ایفا کند. علاقه به شغل راهنمایی تور از دیگر ویژگی های فردی با اهمیت در حرفه راهنمایی توری باشد. از ویژگی های این شغل کار ۲۴ ساعته، دوری از خانواده، ارتباط با افرادی با ویژگی های شخصیتی بسیار متفاوت، بروز وقایع غیر منتظره در تور، امنیت شغلی پائین، فصلی بودن، استرس و ریسک بالا می باشد. لازمه بقا در این شغل عشق و علاقه به این کار می باشد.

ویژگی های تخصصی راهنمایان تور

از نظر محققان و نویسندگان مختلف ویژگی های تخصصی راهنمایان تور طیف وسیع و متنوعی را تشکیل می دهند که به برخی از آنها به اختصار اشاره می شود.

مدیریت، راهنما بیش از هر چیز نقش یک مدیر را در تور بر عهده دارد. بنابراین باید دارای توانایی های یک مدیر از جمله رهبری، نظارت و کنترل، بودجه بندی و سازماندهی باشد.

آموزش، هر چند شواهد بیانگر این نکته است که استفاده از راهنمایان تور آموزش دیده در بالا بردن مزیت رقابتی آژانس های ارائه کننده خدمات گردشگری و افزایش میزان رضایت مشتریان آنها اهمیت زیادی دارد، متأسفانه هنوز هم برخی از آژانس ها از افرادی فاقد آموزش های لازم به عنوان راهنما استفاده می کنند. فردی که می خواهد وارد حرفه راهنمایی تور شود، ضرورت دارد در دوره های آموزشی راهنمایان تور شرکت نماید.

آشنایی با کمک های اولیه، گاهی شرایطی در توره وجود می آید که نیازمند واکنش و عکس العمل به موقع راهنما است. ضروریست راهنما با اصول کلی کمک های اولیه که گاهی مفهوم آن تفاوت مرگ و زندگی است آشنایی داشته باشد. یعنی قادر باشد مراقبت های ضروری را قبل از فراهم شدن خدمات پزشکی اجرا کند و در عین حال به حفظ آرامش سایر افراد گروه نیز کمک کند.

نقشه خوانی و جهت یابی، ما ایرانی ها در سفر عادت داریم برای پرسیدن آدرس به دفعات توقف کرده و از دیگران آدرس را بپرسیم. این عمل در تور جزء در موارد استثناء جایز نیست. راهنما باید از مسیر مناسب عبور و دسترسی ها و از جهت یابی اطلاعات کافی داشته باشد.

مسئولیت پذیری، زمانی که گردشگران به کمک راهنما نیاز دارند جملاتی مثل "از پذیرش هتل بپرسید" یا "با آژانس تماس بگیرید" از راهنما پذیرفته نیست. ضروریست راهنما حتی در مواردی که درخواست گردشگران خارج از حیطه وظایف اوست با توجه و تلاش خود مانع از این حس در گردشگران شود که به آنها بی توجهی شده و راهنما فاقد حس مسئولیت پذیری است.

آگاهی از مقررات و قواعد مقصد، از جمله قوانین مربوط به فرهنگ، اسکان، تردد، پوشش و معامله. راهنما ضمن آگاهی از این قوانین باید به گردشگران اطلاع رسانی لازم را داشته تا از بروز هر گونه مشکل برای گردشگران که ناشی از عدم آگاهی از شرایط و قوانین مقصد است جلوگیری کند.

همکاری با دیگران کارکنان خدماتی، راهنما در حین اجرای تور با افراد بسیاری از جمله کارکنان بخش عملیات آژانس، هتل ها، فرودگاهها، رستوران ها، سایت ها و جاذبه ها، راهنمایان محلی و خارجی و رانندگان در تعامل است. حتی در صورتی که این افراد فاقد نگرش خدماتی و روحیه همکاری لازم در ارائه خدمات به گردشگران باشند، راهنما باید بتواند تعاملات مناسبی با این افراد داشته باشد.

دانش زبان خارجی، تسلط به زبان های متعدد برای راهنما مزیتی غیر قابل انکار می باشد. راهنمایانی که به زبان های بیشتری تسلط دارند شانس بیشتری برای کار دارند.^{۶۸}

ظاهری آراسته

به طور کلی و براساس متون جهانی پیرامون ویژگی های تور لیدر یا راهنما و یا سرپرست به طور معمول ۵ ثانیه هر دیدار موقعی است که گردشگران نگاه به کفش و آراستگی مو و البته لباس راهنما و سرپرست توجه فرد را به خود و جاذبه ظاهر او را مورد ارزشیابی قرار داده و در مرحله بعد یعنی دقیق بعدی دیدار، ارزشیابی بعد و شاید هم نهایی زمانی است که راهنما لب به سخن گشوده و صداقت و احیانا دوگانگی در رفتار و گفتار سرپرست یا راهنما مورد ارزشیابی قرار می گیرد.

^{۶۸} نگارنده: لیلا فرمانی(زاهدی، محمد و بلالی، ارسلان، فن راهنمایی گشت، اصفهان: چهارباغ، چاپ اول، ۱۳۸۸ حیدری، اصغر، آشنایی با فن راهنمایی تور، تهران: مهکمه، چاپ اول، ۱۳۸۹)

بسمه تعالی

بنابراین یکی از لحظات بسیار حساس و سرنوشت ساز سفر دقایق اول دیدار است که صاحب نظران در علم مدیریت این لحظات را آهنگ مدیریت در علم خدمات نامگذاری کرده اند. همچنین روابط عمومی بالا که متأثر از خوشرویی و برخورد راحت راهنما با گردشگر است، از جمله ویژگی هایی است که این خوش خلقی ابراز صمیمیت می تواند پوشاننده و حتی جبران کننده برخی اشکالات و ناهماهنگی های غیرقابل پیش بینی در سفر باشد.

لازم است بدانییم باسواد ترین راهنمای چنانچه حقیقتاً دیگران دوست نداشته و قابل به ارسال سیگنال های مثبت و برقراری ارتباط با دیگران نباشند، هرگز راهنمای موفقی نخواهند شد. بدیهی است مهارت های برقراری ارتباط شامل بیانات منطقی و استدلالی برگرفته از صدای رسا و لحنی محبت آمیز خواهد بود که استفاده از حرکات دست و سر و شانه و همین طور تلاقی نگاه رمز ارتباطات فرهنگی به شمار می رود.

شایان ذکر است رفتاری خشن، عصبانیت، آشفتگی در چهره، رفتارهای عجولانه و شتاب زده از جمله آسیب هایی است که به زودی اعتماد گردشگران را از سلامت، روح و توانمندی راهنما یا سرپرست صلب کرده و بدین به اصطلاح به زودی سفر به هم خواهد خورد و سفر تا آخر با سوء مدیریت یا نبود مدیریت مواجه خواهد شد.

یک راهنما لازم نیست در همه زمینه ها از اطلاعات کامل و تخصصی برخوردار باشد، بلکه داشتن اطلاعات نسبی از همه چیز و به یک اعتبار اقیانوسی به عمق چند سانتی متر از تاریخ، جغرافیا، باستان شناسی، معماری، مردم شناسی، مذاهب و ادیان، آب و هوا، بادها و اطلاعات پیرامون زمین شناسی، جاذبه های توریستی و طبیعی و حتی سیاست لازم بر خورداری مدیر سفر از اطلاعات نسبی و جامع است. (البته بنا بر تجربه به نظر می رسد بین سیاست و روح سفر تفاوت هایی وجود دارد که بهتر است راهنما پس از اطمینان از روحیه گردشگران بحث های سیاسی وارد صحبت های خود نماید.)
مهمترین نکات لازم پیرامون فن:

- ۱) لازم است ضمن ابراز مهر ورزی و عشق ورزی باور داشته باشیم که اگر مستمعین و استفاده کننده گان از خدمات ارائه شده را دوست نداشته باشم هیچ یک از برنامه های ما به دل گردشگران نخواهد نشست؛ بنابراین با چهره ای گشاده و خندان کالاها را ارائه نماییم.
- ۲) بهتر است یک راهنمای سخن ران قبل از شروع صحبت نکات قوت مخاطب یا مخاطبان را پیدا کند و با ارج نهادن به آن نقطه یا نقاط قوت دل ها را به خود نزدیک کند.
- ۳) آرامش داشته باشد و شمرده شمرده صحبت کند.
- ۴) اطلاعات درست ارائه دهد.
- ۵) تقلید نکند و اعتماد به نفس داشته باشد.
- ۶) کلی گویی نکند و با در نظر گرفتن درجه دانش مخاطبان به جزئیات پرداخته و مفهوم را کاملاً توضیح دهد.
- ۷) تاکید و تکرار موضوعات مهم.
- ۸) پاسخ به پرسش های گردشگران.
- ۹) استفاده از داستان و ضرب المثل.
- ۱۰) تناسب صدا (کوتاهی و بلندی صدای راهنما باید با اوضاع و احوال بحث متناسب باشد).

توانمندی در مدیریت و برنامه ریزی

یک سرپرست و یا راهنما باید بداند که لازم است ده ها مقوله گاه نامانوس با یکدیگر را مورد توجه قرار دهد و همزمان مدیریت نماید. از جمله وضعیت روحی و روانی راننده، مسافران و توجه به تشنگی و گرسنگی مسافران، نیاز به هواخوری گروه و رفتن به بیرون، توجه به برخی بیماری های افراد، توجه به نقشه و حرکت صحیح راننده در جاده، آمادگی ارائه نامه ها و مجوز ها به نیروی انتظامی و تنظیم اوراق و مدارک و نوشتن گزارش مالی و نظارت بر مسائل سفر، هماهنگی به اسکان، تغذیه و راضی نگه داشتن گردشگران که راهنما قبل از سفر با برنامه ریزی دقیق و ایجاد هماهنگی لازم به تک تک جزئیات پرداخته و مسئول سفر با آمادگی لازم به استقبال آن شرایط رفته و به سادگی بر مسائل و موارد مدیریت نماید.

هنر سخنرانی فن بیان:

هدف شما از سخنرانی آن است که اطلاعاتی را به مخاطب خود ارائه نمایید. لذا باید بدانید که مخاطب شما چگونه یاد می گیرد. فن بیان به کلیه اصول و روشهایی گفته می شود که برای افکار و رساندن منظور خود به مخاطبان استفاده می شود. مخاطبین در صورتی بهترین بهره وری را از سخنرانی شما خواهند داشت که:

به آسانی عقاید خود را مطرح کنید.

برای بیان احساس خود دچار کمبود لغت نشوید.

۷-۱ نحوه مکالمه در زبان بین المللی

مکالمه انگلیسی چگونه صورت می گیرد؟ تصور کنید بدون فکر کردن انگلیسی صحبت می کنید کلمات به آسانی و به سرعت به واسطه زبان شما ادا می شوند و همچنین در آن واحد مفهوم صحبت های دیگران را درک می کنید. برای اینکار شما باید شیوه یادگیری مکالمه زبان انگلیسی خود را تغییر بدهید. اولین قدم کنار گذاشتن یادگیری لغات زبان انگلیسی است تعجب کردید؟؟ بله درست است.

لغات را حفظ نکنید انگلیسی زبانها، انگلیسی را بر اساس یادگیری لغات نمی آموزند بلکه آنها اصطلاحات (عبارات) را یاد می گیرند که ترکیبی از یک گروه لغت می باشند که معنی خاص خود را می دهند. بر اساس تحقیقات صورت گرفته یادگیری مکالمه زبان انگلیسی با اصطلاحات (عبارات) ۴ تا ۵ برابر سریعتر از یادگیری زبان انگلیسی بر اساس تک لغات می باشد. همچنین دانش آموزانی که اصطلاحات (عبارات) را یاد می گیرند گرامر بیشتری هم بلدند.

قانون اول: همیشه در پی یادگیری اصطلاحات (عبارات) باشید و نه تک لغت ها هرگز کلمات را بصورت جداگانه و منفرد یاد نگیرید هرگز. وقتی یک لغت جدید می بینید همیشه اصطلاحی (عبارت) را که این لغت جدید در آن به کار برده شده است یادداشت کنید و وقتی می خواهید مرور کنید همیشه همان اصطلاحات (عبارات) را مطالعه کنید و نه کلمات را

قانون دوم: از یادگیری گرامر انگلیسی دست بردارید

زیاد خودتان را اسیر گرامر نکنید. گرامر به شما آموزش می دهد که شما به زبان انگلیسی فکر کنید ولی شما می خواهید به صورت خودکار با زبان صحبت کنید بدون فکر کردن. (یک بچه ۶ ساله به راحتی فارسی صحبت می کند. بدون اینکه یک ذره از گرامر یا قاعد زبان فارسی چیزی بداند. حتی بزرگترها هم همینطور هستند و شاید ندانند مفعول و یا نهاد و...چه هست اما بسیار قاعده مند و صحیح صحبت می کنند. زبان انگلیسی را هم آگه وارد متن زندگیتان کنید می توانید اینطور یاد بگیرید. بدین صورت شما مثل یک انگلیسی زبان انگلیسی را یاد می گیرید.

قانون سوم و مهمترین قانون: اول گوش کنید

شما هر روز باید به انگلیسی گوش فرادهید متون انگلیسی را نخوانید بلکه فقط گوش دهید. خیلی ساده است این کلید موفقیت شما در یادگیری مکالمه انگلیسی است و گوش دادن به صورت مداوم و روزانه را شروع کنید. انگلیسی را با گوشه‌هایتان یاد بگیرید و نه با چشمه‌هایتان. بدین صورت مکالمه شما به سرعت بهبود می یابد و انگلیسی را به آسانی صحبت می کنید اغلب وقت خود را به شنیدن اختصاص بدهید این کلید یادگیری مکالمه عالی می باشد.

قانون چهارم: یادگیری آرام و عمیق بهترین است

راز یادگیری راحت مکالمه انگلیسی یادگیری دقیق کلمات و عبارات انگلیسی می باشد. اینکه ما توضیح کلمات را بدانیم و یا فقط برای آزمون آنرا در حافظه بسپاریم کفایت نمی کند بلکه باید ملکه ذهن ما شوند. برای یادگیری مکالمه انگلیسی باید بارها و بارها یک درس را مطالعه کنیم شما باید خیلی عمیق مطالعه کنید.

مطالعه عمیق مکالمه راحت

اما چگونه اینکار انجام شدنی است: برای اینکار فقط لازم است چندین بار یک درس را مطالعه کنید مثلا اگر شما یک کتاب صوتی دارید قبل از اینکه به درس ۲ بروید درس ۱ را ۳۰ بار گوش دهید. مثلا ۱۰ روز و روزی ۳ بار

قانون پنجم: یادگیری گرامر با استفاده از یک داستان در قالب چندین زمان مختلف

برای یادگیری طبیعی و نه دستوری گرامر انگلیسی باید یک داستان (نوشته - پاراگراف و ..) صوتی را انتخاب کنید که افعال آن در زمان حال صرف شده اند حال به یکی از دوستان که به انگلیسی مسلط تر است بگویید همین نوشته را در یک زمان دیگر (گذشته ساده - آینده - گذشته کامل و ..) بنویسد و برایتان ضبط کند و دوباره آنرا گوش کنید حال شما می توانید با یک نوشته (صدا) چندین حالات گرامری را یاد بگیرید و شما لازم نیست قواعد گرامری را یاد بگیرید فقط با شنیدن این نوشته در زمانهای مختلف با این زمانها آشنا خواهید شد و گرامر شما خودبخود بهبود می یابد. قانون چهارم لازمه این قانون است یعنی یادگیری عمیق (تکرار - تکرار - تکرار)

قانون ششم: برای بهبود انگلیسی باید دروس و منابع انگلیسی واقعی را هم مطالعه کنید.

خوب این یعنی چی؟

اگر می خواهید انگلیسی واقعی یعنی همان انگلیسی که در جوامع انگلیسی زبان استفاده می شود را یاد بگیرید باید از منابعی استفاده کنید که در این باره نگاشته شده اند نظیر فیلمها، مجلات واقعی، کتب صوتی واقعی، رادیوها و... واقعی منظور این است که انگلیسی زبان ها خودشان از آن استفاده می کنند گوش می دهند، نگاه می کنند و می خوانند.

بسمه تعالی

Urban Hotel	پهري	Bungalow Suite	سوئیت های یک طبقه های پراکنده
Condominium Hotel	هتل مالکیت مشترک	Motel	متل بین راهی
Commercial Hotel	هتل تجارتي	Motor inn	متل متوسط میان راه
Sub-urban Hotel	هتل حومه شهر	Budget inn	هتل ارزان قیمت
Atrium Hotel	هتل با فضای باز میانی	Resort Hotel	هتل تفریحی
Mega Hotel	هتل بزرگ	Apartment Hotel	هتل آپارتمان
Convention Hotel	هتل گرد همایی	Time Sharing Hotel	هتل مالکیت زمانی مشترک
Air port Hotel	هتل فرودگاه	Boarding House	پانسیون
Lodging Type Hotel	هتل مسکونی برای مهمانانی که اقامت دارند	Guest House	مهمانسرا
Night Club Hotel	هتل بازیهای شبانه	Hostel	مسافر خانه، استراحتگاه
Super Lux Hotel	هتل سوپر لوکس	Dormitory	خوابگاه
Suite Hotel	هتل تمام سوئیت	Hotel Casino	هتل کازینو

Travel agency	آژانس مسافرتی	Carrier	شرکتهای حمل و نقل مسافر
Supplier	آژانس کارگزار	Hotels	هتل ها و مراکز اقامتی
Tour Operator	تور اپراتور	Motel	متل
Hotel Pension	هتل پانسیون	Resort Hotel	ریزورت هتل
Apartment Hotel	هتل آپارتمان	Suite	سوئیت
Apartment	آپارتمان	Studio	استودیو
Connected Room	کانکتد روم	Cabana	کابانا
Fiesta Suite	فیستا سوئیت	Extra Bed	تخت اضافه
Charter	چارتر دربست	Schedule Flight	پرواز برنامه ای
Charter Flight	پرواز چارتری		

انواع چارتر هواپیما

Full Charter

Seat Charter

اصطلاحات مربوط به سرویسهای قابل ارائه در مقصد

Airport Transfer

City Tour

Tour guide

Optional Tours

Domestic Flight

فصول کاری در بخش گردشگری

۱- فصل شلوغی High Season

۲- فصل خلوتی Low Season

بِسْمِ تَعَالَى

جزوه آموزشی راهنمای گردشگری - فصل هفتم - جلسه چهارم

Excursionist بازدید کننده یک روزه:

به افرادی گفته می شود که سفرهای تفریحی آنها کوتاه مدت (یک روزه) و عموماً شب را خارج از خانه اقامت نمی کنند.
Deviance کج رفتاری:

به طور کلی می توان این واژه را به این صورت معنی کرد: رفتاری که با نرم و حالت طبیعی و استاندارد تفاوت دارد. اما تعریف اجتماعی و منطقی کج رفتاری عبارت است از: سر باز زدن از استانداردهای برجسته و شاخص.

بنابراین گردشگری، به دلیل اینکه برای اکثریت مردم، تعطیلات، دوره ای از رفتار است که با رفتارهای روزمره زندگی متفاوت می باشد، خود، یک نوع کج رفتاری تلقی می شود و همچنین در برخی از موارد رفتار واقعی که از برخی گردشگران سر می زند در صورتیکه شامل فعالیت هایی همچون: استفاده از مواد مخدر، مصرف بیش از حد مشروبات الکلی یا فحشا باشد (هر چند این رفتارها لزوماً جرم محسوب نمی شوند) ممکن است کج رفتاری تلقی شود.

Tipping انعام (Gratuity)

نوعی پرداخت کاملاً اختیاری می باشد که مستقیماً از طرف مشتری به کارمند در قبال کیفیت خدماتی که ارائه شده پرداخت می شود. دادن انعام تنها در برخی از فرهنگها وجود دارد و در برخی از فرهنگها اصلاً چنین پرداختی دیده نمی شود. دادن انعام در جاهایی که خدمات مستقیم و یا به صورت شخصی به مشتری ارائه می گردد بسیار برجسته تر می شود. رستورانها و هتلها از نمونه مکانهایی هستند که در آنها دادن انعام بسیار دیده می شود.

Factory tourism گردشگری کارخانه ای:

بازدیدها و سفرهای سازمان یافته از کارخانه ها برای دیدن اشیاء ساخته شده و فرآیند کاررا گویند که ممکن است خرید از فروشگاه کارخانه را نیز برای بازدیدکنندگان فراهم کند.

Farm tourism گردشگری مزرعه ای:

این نوع گردشگری به واسطه محیط خاصی که دارد از دیگر انواع گردشگری تمییز داده می شود و همچنین به گردشگری کشاورزی که نیز مشهور می باشد در واقع این نوع گردشگری بخشی از کل گردشگری و محل همپوشانی گردشگری محیطی و گردشگری فرهنگی است. گردشگری مزرعه ای مکانی که گردشگران در آن اقامت می کنند و زمانیکه در کارهای کشاورزی و دامپروری شرکت می کنند را شامل می شود.

Ferry قایق (کلک):

قایق مخصوص حمل مسافر و کالا در مسیرهای کوتاه که از یک سو مرتباً به سوی دیگر می رود.

Feast جشن:

جشنها اغلب با تفریح و سرگرمی همراه هستند. جشنهای روزهای مذهبی، جشنهایی همگانی هستند که اغلب تعطیلات عمومی و یا عید می باشند. در واقع جشنها یادآور روزهای مهم هستند. جشنواره های غذا جدیدترین نوع آنها می باشند که تمامی اینها به طور بالقوه جاذبه گردشگری محسوب می شوند.

Foreign independent tours تورهای مستقل خارجی:

تورهای خارجی هستند که توسط خود گردشگران سازماندهی می شود که دارای کیفیت بالا و به صورت اختیاری و بدون راهنما می باشند.

Festival, religious جشنواره مذهبی:

جشنواره هایی که وابستگی مذهبی دارند جشنواره مذهبی نامیده می شوند. رویدادهای گوناگونی که امروزه مضمون مذهبی بیشتری دارند در بسیاری از محیطها و مذاهب پرورش پیدا می کنند که تعداد زیادی از گردشگران راز نواحی دور و نزدیک به خود جذب می کنند. اخیراً تعداد زیادی از این جشنواره ها در کشورهای مدیترانه به منظور پیشرفت گردشگری این کشورها مورد استفاده قرار گرفته اند.

Fun شوخی:

این لغت اشاره دارد به میزان مفرح بودن گردشگری، شوخی و خنده خواسته یک کودک و هر فرد بالغ در هر موقعیتی می باشد و می تواند انگیزه های برای گردشگر می باشد.

Frequent user programs برنامه های مصرف مکرر:

این نوع برنامه ها برنامه هایی هستند که در آن مشتریان دائمی و ثابت خدمات شرکتها و موسسات را از طریق سفرهای رایگان و یا تخفیف ویژه و یا سایر امتیازات دریافت کنند.

Hard tourism گردشگری سخت:

این نوع گردشگری که نقطه مقابل گردشگری نرم و جایگزین می باشد برای توصیف و بیان توسعه ی بدون برنامه و زیاد گردشگری و با هدف توجه به مسائل اقتصادی و عدم توجه به اثرات اجتماعی ، فرهنگی و زیست محیطی مورد استفاده قرار می گیرد.

Purpose of trip هدف سفر:

اهداف اصلی سفر به شش گروه عمده تقسیم می شوند که این گروه بندی توسط سازمان جهانی جهانگردی و به منظور اهداف آمارگیری صورت گرفته است

این اهداف اصلی سفر تفریح ، دیدار دوستان و اقوام و آشنایان ، تجارت ، گذران اوقات فراغت ، سفرهای مذهبی و زیارتی و درمان می باشند.

Fourth world جهان چهارم :

در واقع اصطلاحی است که به اقلیت مردم که در حکومت های متشکل از یک قوم جمع شده اند گفته میشود که به طور کلی در نواحی جنبی جغرافیایی زندگی می کنند و از لحاظ سیاسی و اقتصادی وضع نامناسبی دارند و توسعه نیافته اند. مردم جهان چهارم برای گردشگری قومی و گردشگری ماجراجویانه به عنوان یک جاذبه می باشند که در صورتیکه هنرهای دستی و فرهنگ آنها به طور فزاینده منتشر گردد محیط های طبیعی که آنها در آن زندگی می کنند در معرض خطر قرار می گیرد.

Festival: جشنواره

در تمامی فرهنگ ها برگزاری جشن وجود دارد و انواع اشیا ، افراد یا موضوعات همه دلایلی برای ایجاد جشنواره ها محسوب می شوند. به طور کلی جشنواره ها دارای محتوای مذهبی یا غیر مذهبی می باشند که در سطوح مختلف محلی ، ملی و بین المللی برگزار می شوند و یکی از جاذبه های گردشگری محسوب می شوند.

Federation of international youth travels organization

سازمان سفر بین المللی جوانان

هدف از این سازمان ترویج پویایی و گسترش افق های فکری افراد جوان به وسیله سفر ، فراگیری زبان ، زندگی خانوادگی ، گردشگری فرهنگی و اجتماعی و سایر فرصتها برای رشد و پیشرفت فردی است. که یکی از بزرگترین سازمانهای تجاری در بخش سفر جوانان و دانش آموزان می باشد. این سازمان از رشد سریع گردشگری جوانان حمایت می کند و ۲۴۵ عضو در ۵۴ کشور دارد. این سازمان برای تسهیل دستیابی به امکانات گردشگری و فرهنگی و فعالیت های تفریحی به اعضای جوان خود کارت شناسایی ارائه می دهد.

Fairs : نمایشگاه ها

نمایشگاه ها رویداد هایی هستند که معمولا به صورت دوره ای و برای معامله ی کالا و خدمات برگزار می شوند. که شامل آموزش ، سرگرمی ها ، مسابقه ها و جشن می باشد. نمایشگاه های کشاورزی به سنت های روستایی توجه دارند. همچنین نمایشگاههای تجاری به تجارت و خرید و فروش توجه دارند. نمایشگاه های جهانی باعث می شوند که کشورها با یکدیگر مقایسه شوند و از این طریق موجب افزایش ورود جهانگرد می شود.

Forest recreation جنگل

تفریح در جنگل ها مکانهای عمده ای برای تفریح گردشگران پویا و فعال می باشند مخصوصا برای چادر زنان و بوته و شاخ و برگ پیماها. جنگل در جنگل می تواند آهسته و کوتاه قدم بر داشتن و مسیر طولانی راه پیمودن (کوچ نشینی) باشد ویا می توان ماهیگیری و قایق رانی در جایی که آب وجود دارد را شامل شودو همچنین جنگلها مکانهایی برای گردشگری طبیعت ، گردشگری ماجراجویانه و طبیعت گردی هستند. در جایی که جنگلها از اهمیت ویژه ای برخوردار هستند ممکن است از آنها به عنوان پارک ملی حفاظت شود.

Food- borne illness بیماریهای ناشی از غذا:

بیماریهای ناشی از غذا به دلیل وجود مستقیم یا غیر مستقیم باکتریهای مضر در مواد غذایی مصرفی می باشد. مانند سالمونلا. این قبیل بیماریها مکررا موجب معده درد ، اسهال ، استفراغ می شوند. گردشگران برای جلوگیری از این نوع بیماریها باید از نوشیدن آب با بطری ، خوردن غذاهای داغ ، خوردن سالاد ، میوه های محلی و... اجتناب کنند مگر اینکه توسط منبع قابل اطمینانی تولید شده باشند.

Literary tourism گردشگری ادبی:

بسمه تعالی

به شکلی از گردشگری اطلاق می شود که انگیزه عمده و اصلی آن بازدید از مکان های ویژه ای می باشد که به موارد جالب در ادبیات مربوط می شود. که می تواند بازدید از خانه های گذشته و حال نویسندگان ، اماکن واقعی یا افسانه ای که در ادبیات شرح داده شده اند و اماکن مربوط به شخصیت ها و رویداد های ادبی را شامل شود.

Nature tourism گردشگری طبیعت گرا:

این لغت اغلب مترادف لغت اکوتوریسم به کار می رود. که افزایش آگاهی در مورد محیط و قابلیت دسترسی به نواحی دوردست باعث رشد سریع این نوع گردشگری شده است که عموماً سفر و بازدید از طبیعت همراه با تلاش برای محافظت از آن را شامل می گردد. که بازدید از جنگل های انبوه مناطق استوایی ، بازدید از زیستگاه های پستانداران و ... از این جمله می باشند.

Thana tourism (dark tourism) گردشگری سیاه:

این نوع گردشگری سفر به مناطقی که به گونه ای با مرگ و میر، بلایا و مشکلات مرتبط است را شامل می شود. که شامل بازدید از مناطق جنگی ، قتل و جنایت ، قبرستانها و یا بازدید از مناطقی که افراد مشهور در آنجا مرده اند را شامل می شود که این نوع گردشگری بسیار وسیع و قدیمی می باشد.

Discretionary travel سفر اختیاری:

که تمامی انواع گردشگری غیر اجباری را شامل می شود که معمولاً پس از انجام سفرهای اجباری که مربوط به مسؤلیتهای اجتماعی و سازمانی مانند کار یا خانواده است، صورت می گیرد. این نوع سفرها به علت اینکه زمان فراغت را شامل می شوند دلیپذیر و لذت بخش هستند. این نوع سفر از طریق مطالعات بودجه بندی زمانی یا درک میزان آزادی در انتخاب می توانند اندازه گیری شوند.

Diet برنامه غذایی روزانه:

که انواع مختلف و طیف وسیع و گسترده ای از غذاها را که یک فرد در طول روز مصرف می کند را شامل می شود. یک دستور العمل سالم طیف گسترده ای از مواد را هم به منظور فراهم کردن کلیه مواد لازم برای مقابله با بیماریها و هم برای رشد و نمو بدن شامل می شود.

World heritage sites مکان های میراث جهانی:

مناطق طبیعی و فرهنگی حفاظت شده واجد ویژگیهای منحصر به فرد که توسط یونسکو (سازمان آموزش ، علمی و فرهنگی ملل متحد) ، برگزیده شده اند مانند تخت جمشید و نقش جهان در ایران .

Winter sun:

تعطیلات یکه در فصول غیر از تابستان برای استفاده از امکانات گردشگری مناطقی که در زمستان اقلیم مناسبی دارند مانند سواحل مدیترانه و یا جزایر قناری در اسپانیا و فلوریدا در آمریکای شمالی به ویژه برای بازنشسته ها طراحی می شوند .

Standby:

درسفر و گردشگری به فردی گفته می شود که رزرواسیون قبلی ندارد و در لیست انتظار قرار دارد.

Sports tourism گردشگری ورزشی:

سفرها و بازدیدهایی که به انگیزه شرکت در یک مسابقه ورزشی و یا تماشای آن صورت می گیرد.

Space travel /tourism گردشگری فضایی:

سفر و بازدید از فضا ، اولین بار در سال ۲۰۰۱ توسط یک آمریکایی که با استفاده از یک فضا پیمای روسی به ایستگاه فضایی رفت ، انجام گرفت .

Social tourism گردشگری اجتماعی:

گردشگری با مشارکت افرادی: که یا امکانات کافی در اختیار ندارند و یا به واسطه شرایط سنی ، ناتوانایی جسمی و شرایط خانوادگی امکان سفر رفتن را ندارند و با در نظر گرفتن تمهیلاتی مانند پرداخت یارانه ، خدمات و تسهیلات ویژه ، امکان سفر رفتن را برای آنها فراهم می آورند .

Traveler مسافر:

فردی که بین دو یا چند کشور و یا بین دو یا چند محل در داخل کشور محل سکونتش در حال سفر باشد . از نظر آمارگردشگری تفاوتی میان دونوع عمده از مسافران وجود دارد : «دیدارکنندگان» و «سایر مسافین» . تمامی مسافرینی که به فعالیت های گردشگری می پردازند ، دیدار کننده می باشند. بنابراین واژه دیدار کننده معرف مفهوم پایه ای برای سیستم کلی آمارهای گردشگری می باشد . (سازمان جهانی جهانگردی) ^{۲۲}

^{۲۲} . دیناری، احمد، بانک جامع اصطلاحات گردشگری ایران و جهان، (www.dinary.blogfa.com)

Trail مسیر:

در تفریح و گردشگری عموماً مسیرهای طراحی شده است همراه با تابلوهای راهنما جهت هدایت افراد، دوچرخه سواران، و یا اسکی بازان در طول آن مسیر، اگر چه بیشتر برای استفاده بازدید کنندگان طراحی می شوند به طور فزایندهای به عنوان ابزاری جهت مدیریت بازدید کنندگان در مناطق با تراکم بالا استفاده می شوند.

Tour تور:

طبق تعریف (WTO)World Tourism Organization) (تور به سفر از قبل برنامه ریزی شده اطلاق می گردد.

Itinerary برنامه سفر:

برنامه ای است، که توسط آژانس تهیه می شود و در اختیار مسافر و راهنما قرار می گیرد؛ راهنما موظف است بر طبق آن تور را اجرا کند، در این برنامه اماکن مورد بازدید، محل اقامت، محل صرف غذا، و زمان بندی برنامه تور ذکر می شود، البته بسته به سیاستهای آژانس ذکر برخی از این موارد قابل حذف و یا با جزئیات بیشتر انجام می گیرد.

Tourist گردشگر

شخصی که برای حداقل مدت ۱۲ ماه از محل اقامت خود دور باشد و منظور او از سفر کسب در آمد از منطقه مورد بازدید نباشد و یا به عبارتی در مقصد شاغل نباشد.^{۷۳}

۴-۷ شناسایی اصول مکالمه در زبان بین الملل

راهنمای محلی بعنوان یک نماینده فرهنگ از کشور یا منطقه باید به طور صحیح مکالمه کند و سعی بر شناخت مفهوم و شناساندن مفهوم به توریست داشته باشد. برای اینکه یک راهنمای محلی بتواند برای گردشگران خارجی توضیحات کامل در مورد منطقه بدهد باید اصول مکالمه زبان بین الملل را بشناسد.

در مکالمه مفهوم بصورت ساده و قابل فهم باشد و منظور و مفهوم را کامل رسانده و با مکالمات رسمی (formal) و غیر رسمی (in formal) یا رسمی و محاوره ای آشنا باشد.

چون قرار است مکالمه کنیم پس نیاز داریم که تلفظ دقیق هر لغت را بدانیم. بدون تلفظ دقیق اصلاً یک کلمه را یاد نگیرید. چون ما داریم زبان دوم یا سوم خود را یاد می گیریم. لهجه آمریکایی را انتخاب کنید چون کاربردی تر، ساده تر، پر استفاده تر است. زبان دوم هم مثل زبان مادری باید به ضمیر ناخودآگاه مغز برود. تا بتوان با حرف زدن مثل زبان مادری از آن لذت ببرید...

با حفظ کردن سطحی نتیجه مطلوب نمی گیرید. تا می توانید به ضمیر ناخودآگاه مغزتان جمله، عبارت، لغت و ... بفرستید و خروجی آن را به خود مغز بسپارید. تا پایان عمر در ذهن شما جا خوش کنند. فقط با تکرار و تمرین بیش از حد...

زمانی می شود فهمید که به ضمیر ناخودآگاه مغز رفته است که یک مکالمه را بدون دیدن متن و کمترین فشار به مغز و خیلی صریح و روان بیان کنید. (چه امروز و چه چند سال دیگر. اگر دیدید فردا یادتان رفته است یا هنوز در گفتن سریع نیستید بدانید فقط سطحی حفظ کردید و باید بیشتر تمرین کنید) قرار نیست ما امتحانی بدهیم و سطحی جملات را حفظ کنیم و نمره ای بگیریم. قرار است سالیان سال زبان دوم را خیلی روان صحبت کنیم. پس با حفظ کردن سطحی به جایی نمی رسید.

فرض کنید با تمرین زیاد یک ساختار را به مغز داده اید و به ضمیر ناخودآگاه رفته است مثلاً let's go to the beach (بیا بریم به ساحل) از طرفی شما مثلاً واژه بازار هم بلد هستید و می خواهید به دوستان بگویید بیا برویم به بازار. مغز ناخودآگاه لغت جدید را وارد ساختار قبلی می کند و بدون هیچ زحمتی شما می گوید let's go to the market

در یادگیری زبان اصلاً عجله نداشته باشید و سعی نکنید تمام مطالب را ۱ روزه یاد بگیرید. به صورت تدریجی آن را فرا بگیرید چون زبان انگلیسی خسته کننده و فرار است اگر روش درستی انتخاب نکنید. سعی کنید مفهوم جملات را بفهمید و از ترجمه تک به تک حروف اضافه و کلمات جداً خود داری کنید. چون ۱۰۰ درصد نمی شود یک زبان را به زبان دیگر ترجمه کرد. انگلیسی را باید با انگلیسی یاد گرفت و از آوردن زبان مادری در آن خود داری کنید. حتی المقدور سعی شود از دیکشنری انگلیسی به انگلیسی استفاده کنید تا هر لغت را یاد گرفتید مترادف آن هم یاد بگیرید. گرامر را فقط باید بخاطر این که کلاً ساختار یک جمله را بفهمید، یاد بگیرید و اینکه در مواقع رسمی تر بتوانید زیباتر صحبت کنید. اگر دوست یا رفیقی دارید یا اگر خواهر یا برادری دارید که

^{۷۳} جزوه درسی خانم مهسا مطهر استاد دوره فنون مهارت های تور گردانی در موسسه آوای ارسباران (www.arasbaraniha.blogfa.com)

